

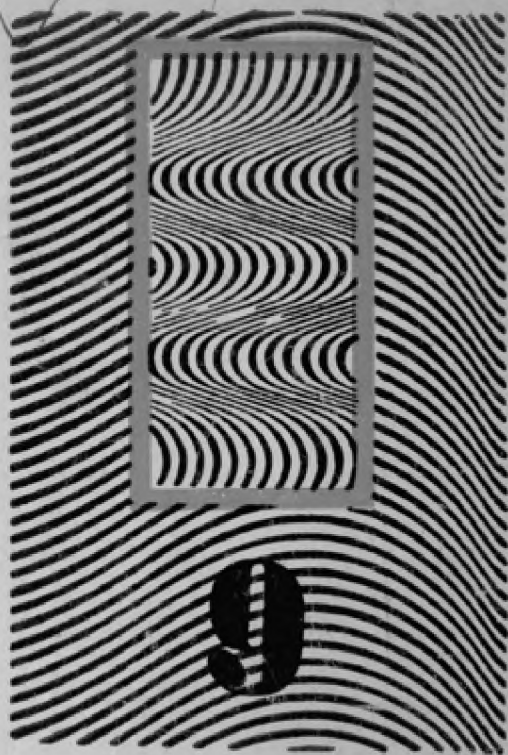
P III
178

1969

Revistă

A

UNIUNII SCRITORILOR

ORIZONT

Timisara oglindita in presa. Bibliografie

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. S. ROMÂNIA

TIMIȘOARA, septembrie 1969

Anul XX nr. 9 (185)

CUPRINSUL

* * * Mesajul adresat municipiului Timișoara de către secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Consiliului de Stat, tovarășul Nicolae Ceaușescu	3
ALEXANDRU DEAL: Jurnal pentru August	4
NICOLAE PARVU: Cataractele de nea	7
* * * Timișoara de altădată în conștiința scriitorilor	8
PAVEL BELLU: Caligrafic pe cenușă	14
LUCIAN BURERIU: Demnitatea cetății	19
MARCEL TURCU: Iun nesfârșit, Candoarea orașului	19
PAVEL PETROMAN: Stampă timișoreană	21
AUREL ȚINTA: Contribuții la cunoașterea începuturilor Timișoarei	23
AUREL COSMA: Palanca Mare	32
PETRU SFETCA: De vorbă cu istoricul I. D. Suciu	36
FLORIAN MOLDOVAN: Istoria Timișoarei oglindită în presă	40
ANGHEL DUMBRĂVEANU: Franz Liebhard	42
FRANZ LIEBHARD: Cu pulsul vremii	44
PETRU SFETCA: 20 iulie 1969	48
DIM. RACHICI: Copacii și vântul	48
DAN MUTAȘCU: Sentimentală, Coloniile timpului	49
ANDREI A. LILLIN: O nouă dimensiune a experiențelor umane	50
AL. POPESCU-NEGURA: Interior	57
AUREL TURCUȘ: Apa	57
DAMIAN URECHE: Tradiție și inovație în poezia tinerilor	58
VASILE RANGA: Rouă, Clipă	65
CONSTANTIN DUMITRACHE: Cîrtec de înviat puin de căprioară	65
AURA MUȘAT: Chemare, Regret, Dorință	66

13.7.14

Biblioteca Municipală
Timișoara

P-14.425-5

ORIENTARI

<i>HERTHA PEREZ: Nikolaus Lenau și zădărnicia clipei</i>	67
<i>NIKOLAUS LENA U: Autumnală, Cornul postationalului, Fintina</i>	71

CRONICA LITERARA

<i>ȘERBAN FOARȚA: Alexandru Lungu: „Timpul oglinzilor”</i>	78
<i>CORNEL UNGUREANU: D. R. Popescu: „F”</i>	74
<i>NICOLAE ȚIRIOI: Ilie Măduța: „Corabia autohtonă”</i>	80
<i>RADU GIOBANU: Ion Cocora: „Palimpsest”</i>	82
<i>G.H. JURMA: Trei cărți de cercetare literară</i>	85

CARTI-REVISTE

<i>CORNELIU NISTOR: Vera Călin: „Megoria și esențele”</i>	85
<i>ALEXANDRA INDRIEȘ: Aram Frenkian: „Înțelesul suferinței umane la Eschil, Sofocle și Euripide</i>	90
<i>ADRIAN MUNȚIU: Emil Vora: „Poarta destinului”</i>	91
<i>ELENA OSTOICI: V. Marîș, Ion Munteanu, Gh. Radulescu: „Unirea Banatului cu România”</i>	91
<i>TH. N. TRAPCEA: M. Davidescu: „Monumente medievale din Turnu Severin”</i>	93

MINIATURI CRITICE

<i>T. VILCEANU: Recitaluri de poezie</i>	96
<i>T. VL.: „Delo”</i>	96
<i>T. S.: Ținele și piroanele</i>	96
<i>S. D.: Jubileul teatrului reșițean</i>	96

**MESAJUL ADRESAT MUNICIPIULUI TIMIȘOARA DE CĂTRE
SECRETARUL GENERAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN,
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT, TOVARAȘUL
NICOLAE CEAUȘESCU**

Comitetului Municipal de partid,
Consiliului Popular Municipal,
Locuitorilor Municipiului Timișoara

STIMAȚI TOVARAȘI,

Cu prilejul aniversării a 700 de ani de așezare documentară a existenței municipiului Timișoara, străveche așezare românească, am deosebita plăcere să vă adresez, în numele Comitetului Central al Partidului Comunist Român, al Consiliului de Stat, al guvernului și al meu personal, un fierbințel salut și cele mai bune urări de prosperitate și fericire.

Împreună cu dumneavoastră, întregul popor la parte cu bucurie la sărbătoarea acestui oraș care s-a afirmat în decursul veacurilor ca un important loc de progres în viața țării noastre și a marcat în cursul întregii sale istorii o prezență viguroasă în lupta poporului nostru pentru independență, libertate socială și națională. De numele lui sînt legate pagini glorioase din trecutul de luptă al oamenilor muncii români, germani, maghiari, sîrbi și de alte naționalități împotriva jugului feudal și a asurpirii străine, aici s-au scris file luminoase ale mișcării muncitorești și democratice din România, din istoria revoluției populare și a construcției socialiste. În anii socialismului, ca rezultat al politicii partidului nostru comunist, al muncii pline de abnegație depuse de locuitorii săi, fără deosebire de naționalitate Timișoara a cunoscut o intensă dezvoltare politică, economică și social-culturală, devenind un oraș modern, înfloritor, cu largi perspective de progres. Orașul dumneavoastră realizează astăzi o mare parte din producția industrială a țării noastre, aduce o importantă contribuție în dezvoltarea învățămîntului, științei, culturii și artei, în formarea cadrelor de diferite grade, la tezaurul spiritual al națiunii noastre socialiste. Îmi exprim convingerea că aniversarea acestei importante date istorice va stimula și mai mult activitatea creatoare, munca insuflețită a locuitorilor municipiului Timișoara, a cadrelor de partid, de stat și economice, a organizației de partid și a consiliului popular pentru înlăptuirea mărețului program elaborat de Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român, pentru a-și spori contribuția în progresul și prosperitatea României socialiste.

Cu prilejul acestui jubileu, vă felicit din inimă pentru succesele obținute, în dezvoltarea economică, social-culturală, și edificare a orașului, și vă doresc tuturor, muncitorii, intelectuali, activiști de partid și de stat, femei și bărbați, tineri și vîrstnici, sănătate și viață lungă noi și tot mai mari succese în munca nobilă pentru înflorirea orașului și a județului, a patriei noastre dragi.

NICOLAE CEAUȘESCU,

Secretar General al Partidului Comunist Român
Președintele Consiliului de Stat și Republicii
Socialiste Române

ORIZONT

JURNAL PENTRU AUGUST

6 August 1969. România, orele 9.

In marea sală a Palatului Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, rostește primele cuvinte de deschidere ale lucrărilor celui de al X-lea Congres al Partidului Comunist Român...

București, România — orele 9.

Delegații comuniști și cuvintele lor : In numele muncitorilor din uzină, al comuniștilor... In numele comuniștilor, al tuturor oamenilor muncii, români, germani, maghiari, sirbi... Asemenea întregului popor... Oamenii și gândirea, faptele și cuvintele lor. Amplu omagiu adus de fiecare pentru partid. Astăzi, aici, bat douăzeci de milioane de inimi. In ritmul cuvintelor, al crezului acestui pământ al nostru, in ritmul Partidului Comunist. Acum, cînd scriu aceste cuvinte, am revelația ciudată că metaforele apar șterse, neconcludente. E ca și cum dorești să evoci culoarea brună a brazdei, albastrul pur al acestui cer al nostru într-un laborator al minții. Da, îți va reuși. Dar numai în parte. Căci de mult, sub pașii țăranului, sub oțelul plugului românesc, brazda a fost întoarsă în mari vene aburinde, în mari întinderi de adevăr. Din cer, noi oamenii, am făcut oglindă ca să vedem limpede bunele și relele noastre. Ca să nu ne fie nicidecum rușine de noi înșine ; aceasta este marea poruncă pe care o îndeplinim.

Mă gîndesc că cel mai dificil lucru al acestor ceasuri este să fii publicist. Pentru că trebuie să îdlmăcești, să ridici la adevăratul lui rang de poem, adevărul : să spui și să amplifizi în inimi, să ridici simplitatea cuvîntului la echilibrul și incandescența adevărului. Pe undeva, oricît ai fi de abil, cuvintele te vor trăda frumos. Și, paradoxal, te vei simți mindru de această nepuțință a cuvintelor tale.

Cifre și oameni.

... Din raportul Comisiei de Validare : La Congres sînt prezenți 1910 delegați. 987 sînt de proveniență muncitori, 301 țărani, 289 ingineri și tehnicieni, 132 profesori și învățători, 99 oameni de știință, artă și cultură, 25 ofițeri ai Forțelor Armate ale Republicii Socialiste România, 77 din alte categorii de funcționari și intelectuali.

La 31 mai 1969, Partidul Comunist Român număra 1.915.232 membri de partid.

Cele mai frumoase cuvinte spuse și scrise : Fac parte dintr-un partid care reunește în jurul său 20 de milioane de cetățeni ai țării Adevăratul efectiv, aș adăuga.

„Sîntem bărbații care...”

Istoria au început-o de mult, acei bărbați ai zimbriilor care s-au scurs în pămînt și din cenușa lor ne-au făcut vatră, pentru ca să ne fie dor, oricît de departe am fi de acest pămînt. Singele lor s-a făcut apă grea și limpede, ca să ne ardă buzele și să ne fie sete, dacă vom pierde izvoarele. Și oasele lor sînd lung, numai pentru auzul nostru, ca să ne fiînd veșnic treji.

Trăim sub un cer al lucidității, pentru crescînda noastră limpezime. În fiecare piatră se zbate o temelie, rădăcina se face fruct pîrguit, prin truda soarelui și apei. În minereul impur fulgeră precizia mașinilor : totul vine din acest pămînt, prin brațele, și mințile, și cîntecul nostru. Noi, mai scurt, îi spunem Republica Socialistă România.

Obiectul comunismului este omul. Omul văzut și realizat prin cea mai complexă lentilă a condiției sale. Este singura lentilă care nu deformează, nu întunecă, nu induce în eroare : detaliile adevărului apar întotdeauna ferme.

În raportul C.C. al P.C.R. prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu de la înalta tribună a Congresului s-au făcut auzite referiri și sugestii exacte, de nobilitate principialitate și utilitate privind pe toți creatorii de valori artistice : „Ceea ce vi se cere, tovarășii, este să pătrundeți în adîncul existenței poporului, și înțelegînd năzuințele sale, eforturile și lupta sa eroică să înfățișați grandioasa frescă a României socialiste”.

De aici, incontestabil, începe marea încercare pentru scriitor : cu fiecare lucrare a sa, cititorul va trebui să perceapă noi dimensiuni ale realității pe care o cunoaște. Sub ochiul lucid al conștiinței sale același cititor își va forma acel angrenaj de opinii și negări, de aderare și respingere vis-à-vis de literatura pe care o asimilază. Va fi, necondiționat, momentul, patetic, poate, al unirii cu adevăratele valori, cu marile valențe intelectuale, de aderare afectivă și ideologică, la literatura pe care aș numi-o de imediată utilitate. Prin urmare, cărțile sînt drumuri mai line sau mai vertiginoase, care te duc, netrușit, spre un adevăr. Un mare rol îl joacă pasiunea de a accepta și interpreta o realitate, altelea, poate mai mirifică, poate mai exotică. „Partidul nostru este adeptul adevărului obiectiv, nemistificat, partizanul înfățișării veridice a realității, atît cu luminile cît și cu umbrele ei. Redați prin graiul minunat al artei Ireamățul creator al poporului care, transformînd prin munca sa eroică înfățișarea țării, se transformă pe sine însuși. Nu uitați niciodată că menirea artei noastre este de a înnobila omul, de a-l inspira spre noi fapte mărețe, spre realizarea idealurilor socialismului și comunismului”. (Din Raportul C.C. al P.C.R. prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu.)

Într-adevăr, literatura autentică trebuie să pună în mișcare seismele, imaginile și, în genere, acel tot care alcătuiește realitatea complexă, metamorfozată și gîndită estetic de către creator, pînă la definiție, pentru a ajunge la valoarea de operă literară.

Tot ceea ce cade în precar, în singularizare, în analiza amorfă, devitaminizată, fatalmente, va putrezi în marile cimitire ale nonrealității, într-o stare de continuă și latentă putrefacție. Înainte de orice, scriitorul autentic, progresist, fie el comunist sau nu, ilustrează o moralitate, o gândire politică. Nimeni, nicicând, nu a putut și nu va putea preodată evita propria sa conștiință. În lumina conștiinței aspectele realității vor apărea la dimensiunile lor adevărate, nefalsificate. Frumusețea artistică și valoarea mesajului său, se dezvoltă pe trunchiul acestei moralități: pe puterea sa înfăptuitoare, pe capacitatea constructivă.

Conștiința scriitorului comunist, puterea sa de înțelegere și noțuțe, capacitatea sa selectivă, îl fac imperios necesar epocii. Astfel, se va impune, va deveni o a doua conștiință, care va pulsa pentru totdeauna dincolo de înțelesul imediat al cărților sale.

„... Spună lumii large steaguri tricolore...”

Gândire politică și exigență ideologică: destinul netăgăduit al unei națiuni omogene. Cuvintele se fac semne de piatră, fonetica lor, suprema muzică în crescendo. Silabele simple, îngemănarea lor, vestesc un adevăr într-o construcție limpede. Să spunem tuturor că aici, pe acest pământ românesc, trăim noi, fâuritorii erei comuniste, România, orele 9.

ALEXANDRU DEAI.

CATARACTELE DE NEA

*De-ar ninge ca în Nord la Timișoara,
În giulgiul alb de nea mi-aș stinge chinul,
Bătut de cataractele de nea, ca-ntr-o Niagara,
În înfinitele-i vibrații mi-aș încheia destinul.*

*Aș ricăi pe geam cu unghia mea lungă
Și-aș scrie-un nume drag pe neaua înghețată,
Un nume ce prin neantul alb mi-alungă
Gîndurile ca pe-un voal de ceață-ndoliată.*

*Să ningă violent că de uitat am multe,
Și doruri uniforme, și fulguri mărunte,
În valsul înfinit pe sine să se-asculte,
Și fulgul ieri născut, și cel pierdut sub munte.*

*O amețală dulce de cognac nipon
Pe cerul gurii își întinde aburul și para,
Prin clevețele surdă, fulgii strigă-n unison
Că ninge ca în Nord la Timișoara.*

VREDNIC DE DESCRIERE

Din Brasov lardși mergînd la Peșta pe drumul cel mare al poștii, este prin Sibii, Sas-Sebeș, Deva, Dobra, unde se trece hotarul Transilvaniei de călără Bănat, Toșed, Coșova, Făged, Boșur, Lugos, oraș mic prin care curge gîrla Temeș. Apoi în satul Chitțetău, Recaș și Temesvar¹⁾, carele este un oraș mic în cetate, dar vrednic de descriere pentru frumuseșea caselor, ulișilor și a curățeniei. Căci toate casele sînt mai deopotrivă, iar nu pîntre cele mari, mici de tot, care aduc uriciune la vedere; ulișile destul de late și toate linie drepte și încruciașate, unde ori la care încruciașare va șădea omul, vede isprăvitul ulișii și a liniei caselor, pînd în marginea orașului. Cum și o mare piață, întru care la zile hofărite, de doao ori pe săptămînd, cîntă muzica ostășească, ce este în număr de 60 de persoane, și multe alte podoabe. Curge pe aproape gîrla Bega, din care este scos și canal ce ocolește toată cetatea, și căci pricinuia stricare aerului celui curat, au poprit apa și au făcut acele șanșuri, frumoase grădini (...) Numărul oroașanilor se urcă pînd la 10.000. Semăndăturile cele mai multe, și mai peste toate locurile, este porumbul, celelante mai puține. Așjiderea și din pomături, cele mai multe prunele, întocmai ca și pe la noi. Iar lăcuiitorii neoași Rumăni, șăr'de nici o deosebire și în vorbă și în port alîta numai căci să socotesc cu ai noștri, care sînt în cea mai bună stare...

DINICU GOIEȘCU

(Insemnare a călătoriei mele, făcūlă în anul
1824, 1825, 1826).

TIMIȘOARA, FORTĂREAȚĂ DE FRUNTE, FOARTE FRUMOASĂ

Din locurile prin cari am trecut, amintesc Sabeșul Caveran, stațiune pretoriale a legiunei conșiniară romăndă, unde cîșiva oșiiari de pretoriu făcūrd curtenire mării sele lui vodă în paradă și-i dederu gardă de onoare cît comora acolo — Lugosul, cetate comișială, unde am văzūf o beserecă romănească, cum nu se află nice în București — Timișoara, șortăreață de frunte foarte frumoasă ca un pahar. Aceștea toate sînt în Banatul temișan, șara lui Glad, ducele străvechi romănd, care șoarte-mi plăcu.

ION CODRU DRAGUȘANU

(Decembrie 1838, Peregrinul Transilvaniei)

¹⁾ Timișoara

AMINTIRI DIN TIMIȘOARA

În timpul celor din urmă doi ani petrecuți la Arad am dus-o deci greu, iar la Timișoara am trecut mai mult fără de voia părinților mei, care se temeau că nu vor putea să mă întreție la Timișoara, unde nu puteau să-mi trimită merinde de acasă.

Lucrurile au venit însă așa că nici n-am prea avut nevoie de ajutorul lor.

Aflându-mă la Arad în clasa III, am făcut din întâmplare cunoștință cu o depărtată rudă prin alianță din partea tatii, soția notarului ordșenesc, Urbány, născută Chirilescu. Dinsă m-a poștit în zile de sărbători la masă. Singurul ei copil, un băiat răsăfat și oarecum sălbatic, a prins slăbiciune de mine. Profitând de aceasta, nu numai că am ajuns a-l face să se deie pe brazdă, dar în timp scurt l-am făcut să-l pregătesc pentru examenul în virtutea căruia a fost în a doua clasă primară. Astfel mi s-a făcut reputațiunea de-mblinzitor de copii.

La Timișoara aveam profesor de religiune și de limba română pe un oarecare Crăciunescu, fostul meu profesor de religiune de la Arad.

Om necădătorit, el lua masa la „Casină“, cel mai de frunte dintre restaurantele de atunci ale orașului.

Restauratorul avea două fetițe, una de vreo șapte ani, iar alta de vreo nouă ani, amândouă foarte drăgălașe, dar și neasfimpărate, copii crescuți pe genunchii mușteriiilor. Părinții lor țineau ca ele să-nvețe limba maghiară și ca să umble mai puțin printre picioarele oamenilor adunați pe la mese. Profesorul Crăciunescu a străduit să le pună sub purtarea mea de grijă, ceea ce s-a și făcut.

Petrecem câte două ceasuri în fiecare zi cu cele două fetițe, fie îndrumându-le să scrie și să citească, fie plimbându-ne prin parcul ce despărțea cetatea de suburbia „Fabric“, iar în schimb aveam voie să-mi iau în restaurant și-n cafenea tot ceea ce-mi cerea inima, ba pe deasupra aveam în apropiere și locuință gratuită.

Puțin mai rămânea să mai cer de la părinți.

La marginea despre parc a suburbiei se afla o grădiniță mare, în care era arena, adică teatrul de vară, un stabiliment de băi și restaurantul oarecum obligat. Restauratorul avea un bdișetel cam la fel cu cele două fetițe. În cele din urmă am părăsit fetițele și am luat sub purtarea mea de grijă bădișetelul. Drept răsplata, luam și acolo tot ceea ce-mi cerea inima dintr-ale restaurantului și aveam și locuință tot acolo-n grădiniță la o doamnă Jürgens, soția unui șelar de la Ciocova, care venise la Timișoara pentru educațiunea copiilor săi, două fete și un băiet mai mic.

Trecem de aici înainte de mai multe ori pe zi prin parc și-mi aduc aminte că de cele mai multe ori mă opream pe podul de la poarta cetății și ascultam cîntecele prizonierilor italieni din cazemate.

Imi mai aduc aminte că l-am văzut pe Cuza-Vodă, care, trecînd prin Timișoara, trăsese la hotelul „Jägerhorn” din cetate.

ION SLAVICI

(Amintiri, mai 1924)

POPAS DE DESFĂTĂRI ȘI HODINĂ

Timișoara, popas de desfătări și hodină, teatrul al dramelor de coroană, reședință strălucită, adăpost năpăstuit de urgia sângeroasă, (...) Timișoara tuturor amintirilor o întilnești dacă ocolești încetîșor străzile liniștite ce duc de la castelul roșu al lui Huniade prin fața cazărnilor bândăfene, a caselor vechi de piatră, către ruine, către porțile dărîmate ale cetății. Casa unde a găzduit Eugen de Savoia, cel care a smuls din mina turcilor Timișoara, încă o poți vedea. Dar eu nu creau să ascult poveștile ruinelor astă seară.

Bate luna plină pe aleele Begheiului și terasele și grădinile pun salbe de lumini pe'ntuneric. Directoarea internatului, — suris de dinți albi, scîlpiri de suvițe argintii pe trandafirii obrazilor, imi iese-nainte și colindăm parcurile inoptate, ulei nesfirșite de brazi, tufisuri, stafii albe de flori fără nume, biruite de parfușorul albetunilor. Statura exotica a gabei, își întinde umbrele, rătăcită. E'n anul ei de pe urmă cînd înflorește. Din inimă i-a crescut un lujer înalt, mustind, mirositor și ramurile își întind vestele brațele fără putere, și moare privindu-și florile galbene, ca o lebădă ce-și cîntă sfârșitul.

Măntorc în școală sărutată de glicine, imi reiau popasul visător în chilia albă și tăcută. Și luna înecă iar grădina, și bate zidurile ca o torță palidă, și nucii înalți privesc prin geamuri cu perdele albe și prin vitralii, în clase și în dormitoarele mari, pustii.

CORA IRINEU

(„Scrisori Bândăfene” Buc. 1924).

CEL MAI DIFERENȚIAT DIALECT AL DACIEI

Poetul Victor Vlad Delamurina e întiiul scriitor român care îndrăznește să scrie dialectal: lucru n-ar fi fost cu puțință dacă Banatul n-ar fi dat naștere tocmai celui mai diferențiat dialect al Daciei și dacă poetul n-ar fi ieșit din conștiința etnografică a acestei regiuni de-o izbitoare mindrie locală. (Dialectul acesta cu consonante muiate în miere e de altfel singurul dialect în care o doamnă de înaltă intelectualitate își poate permite să vorbească fără de-ași pierde frumusețea, ceea ce se și împlință destul de des și de jermecător la Timișoara sau Lugoj).

LUCIAN BLAGA

(Barocul etnografiei românești, rev. Banatul nr. 1, 1926).

GASCONISMUL ȘI REALISMUL BĂNĂȚEAN

Iosif Popovici vorbea în prefața la poeziile lui G. Girda de gasconismul bănățeanului. Expresia nu e lipsită de justețe. Românul de aci e poate cel mai volubil și vorbăreț dintre toți frații săi. Vorbirea lui se desfășoară fără nici o sinteză, pe cale asociativă. Din examinarea a o sumedenie de lucrări de tineri școlari din Timișoara am constatat că punctul era învins de virgulă. Se înțelege. În virtutea asociației orice idee atrage după sine pe alta. Punctul închide procesul gândirii, virgula îl lasă deschis.

Din acest spirit enumerativ rezultă un realism care se face mai evident în artele plastice. Gasconismul și realismul trebuie pus însă în legătură și cu meridionalismul relativ al provinciei.

G. CALINESCU,

(Rev. Banatul, nov.-dec. 1926

Opinii fugare și libere despre Banat).

PENTRU ÎNĂLȚAREA TA DE FIECARE CEAS

*Locurile-acestea dornic batu-le,
străbatu-le . . .
Aicia sîntem,*

*Pentru-nălțarea ta de fiecare ceas, de fiecare zi,
Vom răbda, vom lupta, vom munci și-ndrăzni,
părinți și copiii
Banatule, Banatule!*

ARON COTRUȘ

(Aicia sîntem, Rev. Banatul nr. 6, Timișoara 1927)

REÎNĂLȚAREA BANATULUI PRIN ARTĂ

Dorința reinălțării Banatului prin artă, însuflețește noi chemări. Semnele timpului nu se opresc numai la iviri de reviste literare, cultura a ridicat un altar științei înfăptuind o grupare de cărțurari în jurul Politehnicei și a institutului de studii sociale . . . Pe rînd bogățiile Banatului înfloresc în muncă, începînd cu ogoare și uzine, și puterile cresc spre desăvîrșirea de înțelepciune și frumusețe.

Aceasta e clipa de față, cînd simțim nevoia unor manifestări temeinice pe toate tărîmurile, nu din ambiție vană cerînd un serios teatru bănățean, un post de emisiune pentru o muzică neaoșe, o edi-

tură regională, și încă întreg șirul acelor afirmări de adevărată viață pe care avem drept să le nădăjduim, dar la a căror dreaptă înfăptuire avem și datoria de a ne urni.

ADRIAN MANIU
(LuceaJărul 1935)

PERFORMANȚE ROMĂNEȘTI

De la 1440 Coroana recunoaște, adresându-se șpanilor unguri din Timișoara, că este în aceste părți o întreagă universitas privilegiată a „nobililor și chinezilor districtului Sebeș”, din care făceau parte nobilii de Mutnic, de Măciș, de Pogonici (Paganch) și de Bizere. Acești nobili de Sebeș țin scaun de judecată. Ei afirmă, supt pecete, că anume drepturi li vin de la „moși și strămoși”.

În același an, la Severin și Gevin, la Orșova și Mehadia, cu moșii dăruite în comitatul Bodrog, se așează Hășeganii frați de la In-doara, Iancu și Ioan, Hunyadeștii. Alături, de nobilii de Ciorna, de Dânsuș („Dampsos”) și Bizere iau asupra lor, supt regele Albert, cetățile amenințate și primesc pentru aceasta o donație de pământuri în Banatul occidental (și la Răcășdia). Dar Hunyadi cel mare, Ban de Severin și șpan de Timișoara, adăugându-și Voevodatul Ardealului și șpania Securilor, se ridică spre regența Ungariei pe care o apără. Supt el, în acest Banat, nobili români stăpinesc la Buchin, Armeniș, Bolvașnița și Vlădești, la Virciorova, Ravna, Slobozia, Slatina și Pleșa.

Supt ocrotirea lui Hunyadi se stabilește, în discuția asupra proprietății „castelului” Drencova pe Dunăre, o paritate socială asupra drepturilor ce au căpătat de la regele Albert; de o parte Mihai de Ciorna, Ban al Severinului, de alta Nicolae de Bizere. Dar fapta cea mare a acestui român devenit nobil și catolic, poate și prin lungă activitate în Apusul italian, stă în aceea că el a creat acei „juzi” (iudices) ai nobililor celor Șapte Scaune românești „cu Scaunul” în Sebeș, care se văd funcționând încă oară la 1452”. Și, îndată lângă Ciorna se așează Ban de Severin un Român din Sebeș, Petru Danciul.

În același timp Români, croitori, olari, fierari, administrează ca juzi și jurați Caransebeșul, unde se îngrămădesc, desfășcându-se de iobăgie și alții de neamul lor. Alături, în oraș vedem, la 1484, pe Lazăr de Hältnaj și pe Dragul ca fișpani (vice-bani), lângă Andrei de Valahia, judele nobililor, care întărește județelor românești opt la număr, privilegiile lui Sigismund și Ladistas, la 29 August 1457.

Regele Matiaș se ocupă personal de toată această lume din neamul său, trimițând pe Gârleșteanu Iacob, care-și făcuse casă la Sebeș, tocmai la laice, capitala cucerită a Bosniei, în calitate de „vice-Ban”. El va fi apoi și unul dintre cei doi Bani întregi de Severin. Acolo, la Severin, în acest timp ajung ca „vice-Bani” domnii români de Hältnaj și de Plugovița. Dar „boierii” de Armeniș apar ca stăpâni și în Buchin, Poiana și Bolvașnița („Polonicza”). Nobili de aceștia apar pretutindeni: la Tincova, la Mutnoc, la Negotești. Cînd găsim un preot la Glimboca, el poate fi catolic. Dacă vedem la 1500 doi nobili, din neamul Cucavița, cari sînt pedepsiți cu confiscarea pentru că au trecut la „condamnabila sectă shismatică a Valahilor sau a Rascienilor”, se respecta acel ius valachiciale ale trecutului, sau ritus Valachiae. Dar

peste dâșșii toți regele, așeză, prin 1485, pe unul dintre urmașii de chenezi, Paul sau, în limba lor, Pau, care e șpan de Timișoara, dar și „suprem căpitan al părților de jos ale regatului“. Aceasta e creațiunea lui Matiaș. Se știe ce mare ispravă de ostaș a îndeplinit chenezul acesta, „căpitan suprem“, în luptele cu Turcii, mai ales la Cimpul Pânii : exegerindu-le brutal, le pomenește și cronica vremii.

N. IORGA

(Observații și probleme bănățene, Academia Română, 1940)

O ATMOSFERĂ SUPERIOARĂ

Chiar dacă orașul acesta nu are măreția peisajului și prestigiului istoric al Iașilor, terenul lui plat are în schimb grădinile și parcurile prin care poți străbate tot orașul, are canalul Begăi și numeroase porțiuni de locuri libere, cu pomi și iarbă, ce alternează în jurul fostei cetăți cu noile cartiere rezidențiale. Centrul, cu străzile lui largi și bineținute, cu clădiri moderne, are cafenele și magazine ca în ringul vienez. În ultimii ani, împundătoarea catedrală domină tot orașul, cu stilul ei de gotic moldovenesc, bază bizantină și acoperișuri țugulate ca la Putna și alte mândștiri ale lui Ștefan cel Mare, sub a cărui domnie se formează stilul cu particularități românești, ce va trece în Muntenia și va da, sub Brâncoveanu și Stolnicul Cantacuzino, învâfățul care a studiat în Italia, de unde probabil a adus gustul pentru ornamentația și arhitectura cu loggii larg deschise și cu coloane înflorate, așa numitul stil brincovenesc.

Catedrala de la Timișoara domină cu volumul ei bine așezat tot orașul, iar acoperișurile cu fișe smâțtuite lucesc în toate părțile, ademenind privirile și incintindu-le, ca și vechea ceramică românească sau ca opera contemporană a olarilor de țară. Arhitectul Mincu a luat și aceste podoabe de smâț ale acoperișurilor tot de la stilul lui Ștefan cel Mare, aducându-le la București, unde și astăzi le găsim la Bufetul dela Șosea, la Școala Centrală de Fete sau în vecinătatea ei, pe strada Ion Movilă ceramica verde decorând clădirile lui albe, cind de mândștire stilizată, cind de casă de țară, mai ales din regiunea viitor, pivița apărind sub coloanele hrâncovenesti.

Chiar dacă i se pot aduce obiecții cu privire la echilibrarea volumelor și părților laterale, catedrala de la Timișoara înseamnă un mare efort arhitectonic și o fericită alegere de stil. Iar interiorul ei are din măreția catedralelor occidentale sau rusești.

Frescele pictorului Demian sunt tot ce s-a realizat mai personal în materie de pictură bisericească, păstrindu-se firește canoanele. Demian, care, în bisericile de la Balcic sau Brașov, nu ajunsese la viziuni prea mărețe și cu simfămint personal, acum s-a întrecut pe sine, dându-ne câteva viziuni emoționante...

Dar la Timișoara te simți într-o atmosferă superioară, nu numai datorită aspectului urbanistic al orașului. Și oamenii sânt acolo oți, eficienți, deosebiți, ca-ntr-un oraș mare...

PETRU COMARNESCU, (septembrie 1945)

Revista Fundațiilor

CALIGRAFIE PE CENUȘĂ

Tot ce-a fost — e cenușă...
Eu zugrăvesc pe ea
nume și întâmplări. Atît.
P. B.

În amurg, firul discuțiilor fu întrerupt de apariția cu undă de otravă, a gazetarului Grigore Ion. Cîțiva ani mai înainte Grigore Ion fusese șeful lui Diodor Mare la cotidianul *Evenimentul*, al cărui redactor pentru provincia de Vest era. Mai vîrstnic cu aproape trei-zeci de ani, Grigore Ion era produsul universităților vieneze. Redactase cu Lucian Blaga și Aron Cotruș revista lunară *Banatul*. La fi-nețea eseistică a lui Blaga și la ritmul bolovănos la poemelor lui Aron Cotruș, Grigore Ion adăuga un umor sec și o luciditate diabolică. Era economist cu idei tăioase, casante; un nonconformist incomod, amenințînd latent ca orice liber-țugetător oprit pe muclea cea mai de sus care desparte, la un pas, originalitatea de anarhie...

— A, bon-jour! răspuse el, la salutul lui Diodor.

Se opri un moment și cunoscă pe Georg.

— Din scris îl știu. *Gratulieren!* Între atîtea mucozități cere-brale, în fine un creier care se vrea copt.

— *Danke schön!* se rumeni Georg, luînd-o jumătate ca înțepă-tură, jumătate ca laudă, dar ferindu-se ca de o viespe.

— *Biete, biete!* operă doctorul Ion, cu ton incisiv, parcă ar fi despicat cu briciul. Dar uite că vin și mizgălicii Timișoarei, acești avortoni ai lui Leonardo și Michelangelo. Și cioplitorii de butuci, și cei cari siluesc hîrtia, — îi enumeră el, văzînd silueta așchiată a lui Catul Bogdan, chica de sîrmă cenușie a lui Romul Ladea și volumul urioșesc al lui Virgil Birou. Mai lipsește ăla care toacă toată ziua istorie, de amestecă datele ca pătrunjelul în ciorba măsii. Cu el, cei patru evangheliști ai ratării ar fi în păr.

Diodor zîmbea... El știa că îndărătul acestor invective metafo-riche se ascundea simpatia lui Grigore Ion pentru artiștii vizați. Dar expresia lui era caracteristic țepoasă, iar înjurătura îi adăuga un par-fum cinic, caracteristic,

Grigore Ion, după acest duel nevăzut, se retrase la masa toldea-una rezervată, urmînd să-și scrie articolul lîngă prietenul său Corio-lan Olaru, care-i ținea de urît, pușcînd din trabuc și plimbîndu-și privirea leneșă pe gazetele zilei — cu duh clăpăug, fără tresărire și fără gust.

Hans Georg surîdea, privind cu coada ochiului spre masa lui Grigore Ion. Chipul lui devenise subit senin. Seria concentrat, sorbind absent, cînd și cînd din *schwartz-ul* aburînd de alături.

La masa „prieclieilor”, conturați ca niște mini — „pogani”, din trei s-au făcut șase, din șase doisprezece, mimînd un apostol închinat lui Bacchus și virtuților lui eterne.

Criticul N. fu investit de colectiv să aducă la masa comună pe Diodor Mare și pe Hans Georg. El își făcu loc printre mese, legănat, cu chipul lui de porumb bălan, surizînd pașnic și binevoitor. Ființa sa parcă foșnea vegetal, fără ostentație, clătîndu-se reflexiv...

— Cei doisprezece consilieri ai paharului vă poftesc în mica împărăție a mării lor destrăbălări! rosti N., strîngînd mîinile lui Georg și Diodor.

Bucureștii aveau Capșa, ca Olymp laic. Toate micro și macrozeitățile cuvîntului scris din Cetatea lui Bucur se întîlneau aci, să-și bea paharul de ambrozie și orgoliu. Lipseau numai cîțiva, ca Argezei și Sadoveanu, cari își instauraseră Olympuri personale, lingă scaei și marmoră, refuzînd tămîia cu vapori de coniac și miera verde, stoarsă din gîtul șarpelui egoic.

În provincie — se pare, de multă vreme — restaurantul cel mai arătos a fost investit cu virtuți academice. *Inteligența* de toate generațiile se regăsea aci în orice anotimp, schimbînd opinii, frămîntînd ceea ce ideilor și determinînd curente social-culturale. Celebră, în acest sens, a rămas „masa poganilor” din Lugoj, unde sub bagheta lui Coriolan Brediceanu s-a predeterminat o jumătate veac de viață culturală.

La Timișoara erau două „biserici” ale lui Bacchus: una la *Cocoșul de piatră*, într-un mediu medieval-vînătoresc, cu sculpturi în lemn, țavi de tei lustruit, stacana „de piatră” și menu adecvat. Bolțile ogivale și „stranele” din stejar masiv, creau un sentiment de forță, sănătate și certitudine. Amestecurile de carne din toate jivinile și din toate măruntaiele posibile, condimentate după rețete secrete-proprii *Cocoșul de piatră* — bucurau lăuntrul și însetau limba. Acesta era localul „de lucru”, localul de fiecare zi. Cenaclurile mai largi, cu oaspeți oarecum rari ori prezențe mai simandicoase, își aflau localul la *Wien*.

O zi fără cenaclu „de lucru”, era „o zi pierdută”, o veșnicie ratată... Nucleul cenaclului era, firește, o trinitate: „trifoiul”. Adică sculptorul Romul Ladea, romancierul Virgil Birou și istoricul Ion Stoia-Udrea. Cam de aceeași vîrstă (cu diferențe de doi-trei ani) și din sate învecinate, cei trei copilăriseră împreună, sub aceeași aripă de codru, respirînd același aer cultural. În ambianța ce a urmat primului război mondial, cînd arta cultă românească în provincia de Vest era abia un vis anticipat, ei s-au constituit, aspru și voluntar, pionierii noului duh. Istoricul a preluat spada lui Tincu Velea, apărînd meridianele spirituale ale provinciei, legea și pecetea bătrîne. Se spunea despre el, că nu-i om care să știe „mîni” mai frumos, sărînd dintr-o fibulă într-o ipoteză cu farmec axiomatic. Sculptorul, dezvelînd potențele sălbatice ale unui primitivism rafinat, și-a alcătuit un alfabet estetic din ciopliturile rustice, al căror amestec de fi-nețe și vigoare vine din adîncuri extratemporale. Nefasonat ca o bucată de lemn, oscila între duioșie și sarcasm, imbinînd gentilețea cu

violența... Al treilea era cel mai tânăr. Un uriaș rămas din vremea legendelor. O sensibilitate irascibilă, o inteligență pătrunzătoare și o forță deordonare în cuvânt, demnă de colosul întruchipat. Acești trei rafinați primitivi s-au hotărât în Valea Cărașului, la glasul viguros al pământului, să ctitorească o nouă cultură provinciei de Vest. Față de aerul doctoral civilizată, al cărturarului Aurel Cosma, cei trei reprezentau o forță primitivă, nonconformistă, cvasi-anarhică. Erau ca pirul care sparge pământul ca să-și moaie fruntea în lumină, dirz, nepăsător la secetă și intemperii.

Nici o provincie românească nu era mai puțin conformistă, ca Banatul. Logici, respingeau demența „innoitoare” care „eliberează cuvintele”. Preferau să urmeze unui principiu de estetică populară: *Cuvântul și gândul*. N-au atins profunzimea folclorului milenar, dar se complăceau într-un aer mistralian local, cu adieri universale.

Celor trei cari alcătuiau „trifoiul”, se adăuga firavul Catul Bogdan, ardelean de baștină, fecior de mare cărturar. El era antipodul vigoarei „trifoiului”. Pictor de peisaje imponderabile și zugrav-iconar de finețe bizantină, Catul Bogdan părea desprins cu unghia de pe o boltă hieratică. Profilul său subțire, de var sfărâmișos și de sfiată, se clătina lângă cei trei ca un vreasă de argint lângă un codru. La „acoavele” de vin turnate pe jgheabul ars al trifoiștilor care păreau că beau apă de izvor, mai lucizi cu fiecare stacană, — el răspundea ca o replică palidă: la al doilea gol al cupei ochii îi tremurau în albastrul lor fumuriu, limba părea urzică și euforia lui devenea fermecător-naivă. Era o asociere prin contrast, a „trifoiului”.

Intr-o astfel de atmosferă, stilată aci de local, fu primit Hans Georg și Diodor Mare.

— Ce bucurie! Ce bucurie, Poezie frumoasă, în mijlocul nostru! rosti cu surisul lui larg, îmbrățișându-i, „Decanul” mesei, Romul Ladea. Stați cu noi și ascultați trâncănelile noastre savante, în fond niște timpenii cuminți, demne pentru pahar și relaxare. După care, potrivit obiceiului, veți scoate din buzunar un vers ori o schiță și-o veți turna în urechile noastre avide de frumusețe. Noi o să vă laudăm sincer sau vom tăcea concesiv dacă-s proaste. De altfel, Diodor Mare știe obiceiul nostru lupesc, fiindcă și el e lup tânăr. „Lupia”, dragă Georg, este emblema noastră spirituală. Și astea fiind zise, ședeți frumos pe scaune, ca să stea și norocul!

Hans Georg fu plăcut surprins de atmosfera de vigoasă boemă, a „lupilor”. Temele discuțiilor erau foarte variate, privite cu firească inedit și urmărite exhaustiv. Cei mai tineri, ca Petru Sfelca, Mircea Șerbănescu și alții nu aveau altă treabă decât să asculte și să zîmbească. Greul discuțiilor, luptele de opinii, erau duse de lupii bătrâni. Plasica, muzica, poezia, istoria, erau ciocănite, smulse, frământate. Consecrate ori devalorizate.

Intîmplarea a făcut ca astăseară să fie la masă și compozitorul Sabin Drăgoi, cu țigările lui tari, puturoase, alături de masivul poet al rafinementului lexical, C. Miu-Lerca. În centrul discuțiilor, era *etnicul în artă*.

— Iubite Diodor Mare, matale ești tânăr și-ar fi cuviincios să taci și să ascuți grozavele istetimi ale lupilor suri. Dar cum matale

ai umblat prin ceva filozofie și te-ai jultit de niscai idei ale lui Blaga, spune-ne frumos și limpede, ca pentru niște capete bețive, cum vede poetul Blaga, prietenul nostru drag, *problema etnicului*. Să vorbești așa ca să te înțeleagă toți, nu în cimilituri filozofice, de nepătruns. Nu ești medic și deci poți vorbi românește. Numai doctorii pițigăiesc într-un jargon transcontinental, impenetrabil. Eu, încheie Romul Ladea punându-și mîinile cruce, te ascult...

Diodor Mare porni firav, ca șuvița abia lăcrimată, a unei pietre. El desenă problemei un fel de „cumpăna apelor“, menită să despartă zările lui Blaga de zările lui Kant. Ceea ce în zonele kantiene se rezolvă în cadrul unor categorii raționale, conștiente, — în zonele blagiene soluțiile erau determinate de categoriile inconștientului sau „abisalo-stilistice“. Ochiul lui Kant era deschis spre *lumină*, spre ceea ce „se arată“ — și se oprea la granițele „lucrului în sine“ ca un fluture în fața unei plite înroșite. Ochiul lui Blaga în schimb are două vederi: o vedere exterioară care cuprinde datul fenomen și o vedere interioară care explorează realitatea ce se ascunde îndărătul fenomenelor („Cripticul“, cum îl numește el). Concretele sensibile ar fi, după el, doar niște „semnale“ care anunță existența unor mistere existențiale și ne invită: să le scoatem la lumină, să le „revelăm“. Lumea ar avea deci un aspect „fanie“ (care se arată) și un aspect „criptic“ (care se ascunde). Acest „ascuns“ constituie *abisalul*, direcția „minus“. Inzestrînd lumea „sa“ cu două orizonturi: *plus-minus* sau *paradisiac-luciferic*. Blaga a conceput o conștiință artistică — „amfibiă“ care atinge, deopotrivă, ambele orizonturi. Determinante însă, în plămîuirea operei de artă, ar fi categoriile abisalo-stilistice, adică ale inconștientului... Ele s-ar constitui ca „filtre“ și „forje“, care structurează conținutul tainelor existențiale în forme artistice, menite să impresioneze simțurile și gândirea. În această ipostază, ele alcătuiesc așa-zisa *matrice stilistică*...

— Acea bunăoară, interveni arbitrar Romul Ladea e o splendidă adunătură de candidați la nemurire. Ba unii spînzură culori, ba alții chinuie cuvinte, ori stîrnesc melodii. Privind la sacrul lor meșteșug, ce-s *categoriile abisalo-stilistice*? Ce se ascunde îndărătul celor trei vorbe? Dacă nu le scoatem la lumină simburile ermetice, facem algebră estetică și te ascultăm de pomană, în loc să ne împărțăm din glume mai savuroase.

Diodor Mare înghiți de aslă dată observația, ca pe un spin. Trebuia să fie laconic. Abstracțiunile se dovedeau obositoare...

— Să ispitim *miezul*! Bunăoară, filozoful român presupune un dublet subconștient al spațiului, Cînd muzicianul compune, melodia lui parecă ar urma linia plaiului: *deal-vale*. E un orizont spațial, care „urcă și coboară“, la nesfîrșit... I s-a spus „orizont miocritic“ și ar fi caracteristic românilor. Istoricul, cînd caută să stabilească atitudinea românească de-a lungul timpului, observă că există o tendință de „retragere din istorie“, o atitudine „catabasică“.

— Și *limpul*? interveni criticul M. Cum apare „timpul subconștient“?

— Infinit. Etern. Ca în basme. Românul nu se grăbește, fiindcă el are intuiția eternității. Timpul e o linie ondulată fără început și

ORIZONT

fără sfârșit. De aci fereala țăranului de a trage vreo linie „moartă”, cu echerul. Linia lui e „vie”, ușor vibrândă, ca o arteră...

— Cum se reflectă în plastică atitudinea aceasta „catabolică” ? se grăbi Catul Bogdan.

— Cum știți dumneavoastră: prin culori stinse, sfioase, în contrast cu violentul colorit al vecinilor. Printr-o pondere geometrică reținută, în raport cu polimorfismul excesiv al vecinilor. Printr-o atitudine estetică, parcă fixată în etern... Suavitățile limbajului plastic se îmbină cu energia, iar „formelor” exterioare li se dau adâncimi metafizice.

— Noa, fain-frumos! exclamă Ladea. Acuma să vii iar la caprele noastre. Se vorbește insistent de „subiecte naționale”, „fond etnic”... Dar nu orice subiect „național” se pretează creației artistice — și nu orice tendință etnică e universală. Ce spune Lucian Blaga în această problemă ?

— Precît știu, etnicismul lui Blaga poartă evident pecetea universalului. Deși categorială, matricea stilistică nu e înrobitoare. Nu mai prin unele categorii, nu toate, creatorul e legat de etnic. Inconștientul colectiv se reflectă, fără căutări speciale, în individul creator. Prin alte categorii, „inconștientul colectiv depășește etnicul”, adică duce în zone universale. De aici, libertatea artistului de a-și alege subiectele. Creația autentică va fi etnică și universală, în același timp. Artă are, orice s-ar spune, o „patrie spirituală” — și subiectele sînt impuse. „Humusul național” asigură vigoarea realistă a operei. El pleacă de la *date finite*, căutînd corespondențe infinite...

— În acest caz, interveni Virgil Birou, arta e „pură” sau „impură” ?

— Purismul, cum arată Blaga, e o falsă problemă de estetică. În opera de artă circulă toate valorile culturale „iransponibile”. Există așa-zisele „cheaguri flotante” care hrănesc opera și fără care ea se desubstanțializează și se „aneantizează”. Artă, după Blaga, nu poate fi ruptă de „cultură” și nu-și poate aroga rol hegemonic față de alte discipline. Ea, reflectă, dacă vrem, principiul *primus inter pares*...

— Sper că-i de-ajuns înșcolarea asta! De altminteri, noi căutăm o justificare teoretică impulsurilor noastre creatoare. Și eu cred, de mult, că n-are rost să împrumutăm dinafară ceea ce arta noastră populară oferă cu atîta bogăție dinăuntru: o estetică.

Concluzia lui Ladea, a fost semnul de întoarcere la pahare.

Sabin Drăgoi aminti apoi despre *Năpasta* și *Constantin Brîncoveanu*, iar Miu-Lerea, ca să tonifice atmosfera, recită *Hopcă*, după care, în ton grav, de bas, *Nucul*... La inflexiunile lui profunde, două pahare apropiate se ciocniră, vibrînd. Prilejul nu scăpă lui Ion Stoia-Udrea, ca să dezdoaie „o coasă”...

— Măi Miule, mi-am adus aminte de o întâmplare din copilărie... Tata-moș avea un câine mare, cît un vițel. Într-o seară la cină, cum ușa era deschisă, lătră așa de pogan, că stinse lampa...

— Frumos moment pentru un istoric! Să-l sapi în bronz. Și să suspini din mormînt: *cave canem!*

PAVEL BELLU

DEMNIȚATEA CETAȚII

*E cerul mai înalt, boltit pe brațe
 Metalice, care desdăușesc.
 De nu-i betonul însă pus în pripă,
 Spre noi răzbate — un abur strămoșesc
 Când se lovesc lăpeși de-un zid bătrîn,
 De blidul zdăvorit în zmalț etern,
 Atuncea mă opresc și mă închin,
 Prezentul și trecutul le discern.
 Aici cresc eu, cu mari răceli sau patos,
 De-un sacru unanimitate arhăd mereu.
 Aici iubesc aceste străzi cu oameni
 Ce trec ducînd garioașa unui eu.
 Nu poți gândi universal decît
 Din cîte-un fărîm cald și matern pornind.
 Și din odaia mea de cartier,
 Ce trec ducînd garioașe unui eu,
 Și din odaia mea de cartier,
 Cu cosmosul brownian mă prind.
 Cetatea se rotește-n sine însăși
 Descoperindu-se pe sine, seculară,
 Și crește-apoi spiritualizată
 Demnă de țară, cîntec despre țară.
 Iar bronzul statuar i se cuvine
 Ca și statura de adolescent;
 Vrem să o facem sediul fericirii,
 Genealogic și arboreșcent.
 Nu poți gândi universal decît
 Din fărîmi ce veacurile înmiresmară;
 Și-aceste străzi grăind din ele înseși,
 Demne-s de țară, cînd sînt despre țară.*

IMN NESFIRȘIT

*Seara se face că dorm. Dimineața
 Mă trezesc cu vocea ciugulită...
 Și, trezit, trag în piept aer alb ca o cămașă!
 Îmi iau șapca de muncitor, bluza și
 Muncitorește plec ca să string mina
 Arborilor cu care mă-nfeleg...*

*Mă prind cu brațele de aripile
Copiilor și, ridicându-mă, nespus
Ajung să locuiesc în ferestrele oamenilor,
Spre a nu fi obligat să rămân îndelung pe
Pământ . . .*

*Mi-e trupul înalt, mai înalt decât trebuie :
Fruntea ogivală, ochii arși —
Mă compun din metalul ce-alcătuieste racheta ;
Am brațul spirală înșurubată-năduntru —
Imi urcă singele deasupra în secol,
Atingând cu vârful de sus, comunismul.*

Mi-e trupul înalt, mai înalt decât trebuie !

CANDOAREA ORAȘULUI

*Oraș, înalt, venit de prin istorii
Cu oameni lași, zidiți și optimiști
La frunte aprigi, umerii netriști,
Cu fântini, urcate de prigorii
Până la . . .*

*Dar cine-o să-l atingă,
Să-l vadă, știe cine.
Cerule tău căprui ?
Voi știți, dragii mei
C-am întâlnit statui
Ce mi-au mărturisit
C-au învățat să ningă ?!*

*Serile de spuză, de penumbră difuză
Trec parcurile-n marș, prin oraș :
O bucurie de păsări, adesea se plimbă
Prin arborii ce-și schimbă astăzi, manuscrisul.*

*Aici, ferestrele sînt, firești, chipuri
Intotdeauna deschise, în timp ce
Pe treptele frunții găsești mereu vise . . .
Aici, copii sînt mari și dau sfaturi —
Istoria răstoarnă șapte sute de straturi
De triumf . . .*

Oraş latin, venit de prin istorie
 Cu oameni laşi, zidiţi şi optimişti,
 Cu balade ce-au în virş doar spic de plavie,
 Cum ştii acum, în iureş, să te mişti
 Spre- aniversarea naşterii contemporane —
 Oraş latin, ajuns de prin istorie !

PAVEL PETROMAN

STAMPĂ TIMIŞOREANĂ

*Vi*se —
 uşi spre ceruri
 închise,
 puzderii de gânduri
 ucise.
 Amintiri- artificii în noapte
 basme îngropate de vii,
 fără să ştii
 consemnate
 ici-colo-n tratate
 ca povestea noastră şi-a ta de-odinioară,
 Timişoară,
 povestea ta
 o ştie apa şi zarea,
 pădurea.
 O ştie plopul
 ce se lamenta cindva
 cam aşa :
 „Să mă ducă-n Timişoară
 să mă facă fus de moară“
 Durerea ta
 o ştiu argaţii
 răsculaţii lui Doja
 ars de viu
 şi-aruncat fără sicriu
 în patru oraşe
 ca visul să piardă în faşe.
 O ştiu strănepoţii, cetate,
 nestemate
 călcate-n picioare
 de hoardele tătare,
 de turci şi-atîţia năuci
 ce fi-au robii prunci
 şi te-au umilit
 cînd te-au pingdrit.

*Istoria ta, Timișoară,
nicicînd de ocară,
nu s-a pierdut!
Și-o știe țara-ntreagă
fiindcă-i ești dragă
povestea ta
nădită-n vremuri de demult
e-o melodie
ce-ncerc s-o fredonez
îngînat de ciocîrlie.
Brusc mă opresc :
și nu mai cînt, ci ascult
un cor
un cor
atîta tot,
un La Mulți ani !*

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA ÎNCEPUTURILOR TIMIȘOAREI

■ AUREL ȚINTA

Formarea orașelor feudale ca centre meșteșugărești și comerciale este un proces istoric de lungă durată care înglobează decenii sau chiar secole. Ele apar fie ca așezări noi în locuri prielnice schimbului, fie în jurul unor cetăți, în jurul unor centre miniere, administrative sau religioase existente. Dată fiind sărăcia izvoarelor din primele secole ale mileniului al II-lea, este greu de precizat data precisă cînd acestea au luat naștere. De aceea se obișnuiește a se considera acest fapt, momentul în care un oraș sau altul este menționat pentru prima oară într-un izvor istoric. Dar, menționarea documentară denotă că așezarea respectivă exista ca atare în acea vreme, desigur începuturile fiind anterioare așezării lor. Este posibil ca unele așezări să fie continuarea altora mai vechi din epoca romană sau preromană și, în cazul nostru afirmația făcută în vechea istoriografie că Timișoara ar fi o continuare a vechii Zurobara, fapt neconfirmat de izvoarele cunoscute pînă în prezent, nu poate fi cu totul neglijată, dat fiind că Banatul se integrează în unitatea teritorială pe care s-a desfășurat procesul de formare a poporului român și a limbii române fiind locuit din timpuri străvechi pînă astăzi într-o continuitate istorică, de strămoșii noștri.

Acest studiu intenționează să supună analizei datele și documentele care au fost considerate în istoriografie că ar atesta pentru prima oară Timișoara referindu-se și la certitudinea acestor afirmații, fără a se referi la Zurobara care poate fi considerată ca ipoteză, confirmarea sau infirmarea ei fiind sarcina arheologilor specialiști în acea perioadă; aceștia numai, pot arăta pe baza cercetărilor viitoare, dacă în spațiul geografic pe care se află Timișoara exista în perioada mileniului I. o așezare pe care s-a ridicat cetatea și orașul.

Pentru atestarea documentară a Timișoarei istoricul polon Tadeus Lewicki într-o lucrare a sa¹⁾ afirmă că Timișoara apare menționată într-un document din 1138 sub numele de „Demes”, adică Temesiensis, Temissiensis sau Timisiensis. Acest document, publicat și în traducere în limba română²⁾ se referă la mănăstirea „Dumis” (din R. P. Ungaria) și nu „Demes” (una din transcrieri fiind greșită) și prin urmare nu poate fi vorba de Timișoara. Faptul că acest document apare într-un volum de documente privind istoria României se explică, prin aceea că între semnatarul lui se află și demnitari transilvăneni.

O altă afirmație a aceluiași autor este că Timișoara apare sub denumirea de „Temes-terra” într-un document³⁾ din 1183 prin care se confirmă o mănăstire de lângă Pecs „în posesiunea pămîntului numit Temes”. Acest pămînt însă, nu se află pe teritoriul nostru ci, după cum s-a constatat, se află în comitatul Somogy din R.P. Ungară și numai asemănarea de nume nu justifică identificarea lui „Temes” cu Timișoara, existînd numeroase localități, posesiuni, riuri etc. omonime⁴⁾.

Reține în mod deosebit atenția cercetărilor, afirmația neargumentată suficient a menționatului istoric, că Timișoara este amintită în opera cunoscutului geograf

1) TADEUS LEWICKI, *Polska i kraje sasiednice w swietle kate gi rogera geografa arabskiego z XII w. al Idrisi ego.* (Polonia și țările vecine în lumina cărții... geografului arab din secolul al XII-lea al Idrisi), Varsovia, 1954, partea II-a, pag. 91 și urm.

2) *Documente privind istoria României* veacul XI, XII și XIII, C. Transilvania București, 1951, vol. 1, p. 2, nr. 4.

3) *Idem* pag. 10, nr. 16.

4) Menționînd cele 2 toponime, autorul folosește documentele publicate în volumele: Fejer, C.D.H.L. II, pag. 101; Wenzel C.D.H.L., pag. 89 și Kovács, Index, pag. 680.

și călător arab Sarif al Idrisi (1100—1166) terminată în 1154 și intitulată „Carlea desfătărilor pentru omul dornic să cunoască temeinic diversele ținuturi ale lumii”⁸). Această opinie a fost însușită de către orientalistul român M. Guboglu⁹) și preluată de la acesta de către autorii unui studiu asupra începuturilor orașului⁷). Fragmentul din opera lui al Idrisi, supus unei analize arată că această afirmație este extrem de nesigură. Utilizăm ca și autori de mai sus, relatările geografului arab transcrise și publicate în traducere franceză de către A. Jaubert. Toponimicul din originalul arab este transcris foarte diferit de către arabistii care s-au ocupat de el, punctele diacritice fiind așezate diferit. Cercetătorii originalului citesc denumirea — după cum arată T. Lewicki — în mai multe feluri : așa unii citesc *Tensinou* sau *Tensinova*⁸) alții *Tensibou*, *Tensibu*, *Tensinova*⁹), *Tinsino*¹⁰), *Tesinu*, *Nisbu*, *Tensinova*, *Tansinu*¹¹), *Tbsybr*, *Tybsbr*¹²). T. Lewicki, bazându-se după cum motivează pe considerente geografice, corectând unele litere și schimbând semnele diacritice, ajunge la transcrierea *Tnisbr* și completind cu vocale ajunge la forma ipotetică *T(a)nisbar* (sau *T(e)nisbar*) care ar trebui să dea — după cum crede autorul — *T(a)nisvar* (respectiv *T(e)nisvar*). Lectura din original prezintă deci felurite forme de la *Nisbu* la *Tensinova* sau *Tensivar*, ceea ce impune rezerve în privința transcrierii veridice a toponimicului de către arabii.

Între manuscrisele cunoscute sînt deosebiri, unele au omisiuni; astfel menționarea Tensinovei lipsește din traducerea bulgară pe cînd cea franceză a lui A. Jaubert o conține, cu toate că și traducerea orientalistului francez ea și lectura textului e uneori defectuoasă¹³). Idrisi și-a terminat opera la curtea regelui normand Roger de Palermo iar informațiile pe care și le-a procurat de la diferiți negustori și călători arabi sînt confuze și nesigure¹⁴).

În privința identificării toponimicului, opiniile arabistilor sînt diferite și insuficient argumentate astfel că sînt puțin convingătoare. Lelewel care citește „Tensinou, Tensibu și Tensinova identifică cu Oradea Mare, Jaubert citește Tensinou și Tensinova identificînd cu Kanyzsa, Tomaschek citește Tinsino și identifică cu Szolnok, Miller citește Tesinu, Nisbu, Tensinova și Tansinu identificînd în primul volum al lucrării sale cu Szolnok iar în cel de al doilea cu Timișoara. Orientalistul finlandez Tunlio (Tallgren) și cel polon T. Lewicki citesc Tamisvar și Temesvar identificînd cu Timișoara¹⁵), iar cel român M. Guboglu adoptă transcrierea lui Jaubert și Lelewel de Tensinova identificînd cu Timișoara¹⁶). Unii cercetători arabii care identifică Tensinova cu Timișoara nu au comentat în întregime relatările geografului arab referitor la drumul parcurs de la Caworz (Carlowitz) la frontiera polonă, ci numai fragmente din text.

Analizînd întregul text¹⁷) împreună cu regiunea pe unde au trecut informații lui al-Idrisi identificarea Tensinovei cu Timișoara este deosebit de șubredă necorespunzînd realității geografice. Idrisi arată că pentru a merge de la *Caworz* sau *Cawoz* spre Ungaria te îndrepti spre nord. Identificarea toponimicului de mai sus este făcută cu Carlowitz¹⁸), localitate situată la sudul Dunării, la vest de revărsarea Tisei. Această identificare este însă combătută de către M. Guboglu arătînd că

8) *Recueil de voyages et de memoires, publié par la Société de géographie*, vol. VI, Paris, 1840, pag. 379—380 (Indicație dată de M. Guboglu).

9) M. GUBOGLU, „Boris Nedkov, La Bulgarie et les terres avoisinantes au XII-e siècle selon la „Geographie“ d'al Idrisi” (în „Revue roumaine d'histoire, IV, nr. 5, 1965, pag. 1024—1031).

7) A. TINTA, M. BIZERA, AL. RUSU și C. RUDNEANU, *Daten zur Entstehungsgeschichte Temesvars*, (în „*Forschungen zur Volks- und Landeskunde*“, IX, 1966, pag. 115 și urm. Supunînd unei analize întregul text care cuprinde călătoria de la Dunăre la frontiera Poloniei, autorii renunță la identificarea Tensinovei cu Timișoara).

8) A. JAUBERT, *Geographie*, pag. 375 și 380.

9) J. LELEWEL, *Geographie*, tom. III, pag. 146, 148.

10) W. TOMASCHKE, *Handelswege*, pag. 294.

11) MILLER, M.A.I. 3 pag. 77; II pag. 141

12) TUNLIO (TALLGREN) *Du nouveau sur Idrisi*, pag. 160 (*Lectura toponimicului de către arabii și identificările la T. Lewicki op. cit.*).

13) M. GUBOGLU, op. cit. pag. 1025—1026.

14) *Ibidem*, pag. 1030—1031.

15) *Transcrierile și identificările sînt cuprinse la T. Lewicki op. cit. respectivîndu-se ortografia autorului.*

16) M. GUBOGLU, op. cit. pag. 1031.

17) Utilizăm textul din ediția lui A. Jaubert.

18) A. JAUBERT, op. cit. pag. 380.

Jaubert a citit „Cavr“ și a identificat greșit cu Carlovitz și că în realitate se referă la localitatea Cuvin din Banatul jugoslav¹⁹⁾. Textul lui al-Idrisi în ediția orientalistului francez însă, arată că „Tisia“ se revărsa în Dunăre, „între Caworz (Carlovitz) și Bansin (Panciova) ceea ce contrazice identificarea toponimicului menționat, cu Cuvin, deoarece între Panciova și Cuvin nu se varsă în Dunăre nici un riu, Cuvinul fiind situat la est de Panciova. La vest de Panciova se revărsa în Dunăre Timișul și apoi Tisa. Considerăm că identificarea lui Jaubert e mai aproape de adevăr, corespunzând realității geografice. Idrisi arată (după ediția Jaubert) că *Butent* sau *Buteni* (Mureș) și Tissa (Tisa) își au izvoarele în munții *Kard* (Carpați) și curg spre apus, iar la 8 zile depărtare de izvoarele lor se unesc într-un singur riu care se îndreaptă spre sud, sfârșind prin a se revărsa în Dunăre.

Dacă identificarea toponimicului *Tissa* sau *Tisia* cu Tisa este veridică, identificarea *Butent*-ului sau *Buteni*-ului cu Mureșul este foarte problematică atît prin faptul că nu corespunde din punct de vedere geografic cit și relatărilor în continuare ale geografului arab care contrazic această identificare. Acesta relatează spre sfîrșit că, de la localitatea *Zanta* (?) oraș bine populat, situat pe malul nordic al *Butent*-ului mergînd la *Montiour* (Modor?) oraș mare la frontiera Poloniei se parcurge îndreptîndu-te spre vest un drum de 5 zile²⁰⁾. Este imposibil ca dintr-o localitate oricare ar fi ea, așezată pe Mureș, mergînd spre vest vreme de 5 zile (circa 270 km) să ajungi la frontiera cu Polonia. Admițînd însă o informație greșită în sensul că ar fi trebuit să se spună că mergînd spre nord, tot nu s-ar fi putut parcurge, chiar în linie dreaptă, în acele vremuri distanța pînă la frontiera de atunci a Poloniei în 5 zile, deoarece aceasta e cu mult mai mare. Nelemeinciua acestei identificări reiese și din alte fragmente din textul amintit. Așa, geograful arab relatează că *Tisia* și *Butent* se unesc la o depărtare de 8 zile de mers de la izvoarele lor, apoi se îndreaptă spre sud; aceasta înseamnă că *Butentul* trebuie să fie un riu undeva mult mai la nord de Mureș și chiar de Criș, după revărsarea căruia, Tisa se îndreaptă spre sud, și de unde credem că s-ar putea ajunge, mergînd spre nord-vest în 5 zile, la frontiera cu Polonia.

Idrisi relatează că de la *Caworz* (Carlovitz) la *Chent* (Szentz) localitate situată pe malul apusean al râului (Tisa n. n.) se merge timp de 4 zile. Credem că toponimicul *Chent* indică localitatea Zenta așezată pe malul drept al Tisei. „De acolo, pe apă în 3 zile de mers se ajunge la *Djertgraba*, oraș foarte mare și comercial”. *Djertgraba* este identificat de Jaubert cu Visegrad, ceea ce nu corespunde realității, Lewicki îl identifică cu Csongrád, fapt care corespunde din punct de vedere geografic, de la Zenta putîndu-se merge pe apă la Csongrád în trei zile, distanța fiind mai mică decît cea parcursă anterior în 4 zile.

„De la *Djertgraba* la *Tensinooa* tot pe apă, 4 zile de mers sau 120 de mile. *Tensinooa* — continuă autorul — este un oraș plăcut, oferind resurse abundente (cu bogății mari) și situat la sud de riul Tisa.” T. Lewicki utilizînd parte din text, forțează identificarea Tensinovei (citit de Jaubert și Lelewel) sau Tenisvar (citit de Lewicki și Tunlio) cu Timișoara, motivînd că Idrisi a considerat Mureșul (*Butent*) ca braț paralel al Tisei afirmînd că localitatea se află la sud de Tisa, în realitate aflîndu-se la sud de Mureș. În continuare arabistul polon arată că orașul este la o distanță de circa 220 km de Csongrád (mergînd pe drum de-a lungul Tisei și Mureșului, apoi îndreptîndu-se spre localitatea Knez²¹⁾). Această soluție este convingătoare deoarece geograful arab menționează cert că distanța *Chent—Djertgraba* și *Djertgraba—Tensinooa* se face pe apă („par eau” la Jaubert²²⁾); nu excludem însă posibilitatea ca „par eau” să se înțeleagă pe drum de-a lungul apei.

Fără a recurge la soluția de mai sus, Jaubert identifică *Tensinooa* cu *Kanija*, Lelewel cu *Oradea-Mare* iar Tomasczek și cu Miller (în vol. I.) cu *Solnoc*, ultimele două pîrînd a fi mai aproape de adevăr, deoarece este prezentată o călătorie spre nord, de la Dunăre la frontiera Poloniei. Dacă Tensinova ar fi Timișoara, înseamnă a te întoarce de la Csongrád pe același drum pe Tisa și pe Mureș spre sud timp de 4 zile, ceea ce ar lungi și mai mult distanța de parcurs pînă la frontiera Poloniei.

¹⁹⁾ M. GUBOGLU, op. cit. pag. 1030.

²⁰⁾ Acest fragment care contrazice identificarea Tensinovei cu Timișoara, nu a fost utilizat de către cercetătorii care au făcut această identificare.

²¹⁾ T. LEWICKI, op. cit. pag. 92.

²²⁾ A. JAUBERT, op. cit. pag. 380.

Informațiile cu care continuă geograful arab contrazic însă identificările făcute: „Este posibil — relatează acesta — de a merge de la *Djertgraba* (Csongrăd) la *Zanla* în 5 zile însă să se știe: de la *Djertgraba* la gura *Tisei* o zi bună (de mers). Apoi, urcând iarăși pe *Butent* (Mureș ?) la *Zanla* 4 zile... De acolo la *Tensinova* îndreptându-se spre sud, 4 zile bune. Se străbat (on traverse) regiuni cultivate și fertile situate între cele două riuri.”

După cum s-a amintit mai sus, autorul situează *Zanla*, oraș bine populat pe malul nordic al *Butent*-ului, de unde în 4 zile bune mergând spre sud se ajunge la *Tensinova*. Deci distanța *Csongrăd*—*Timișoara* s-ar parcurge în 4 zile pe apă (120 mile=circa 220 km) iar de la *Zanla* (de pe *Mureș*) la *Timișoara* în 4 zile bune (peste 220 km) deși distanța între *Mureș* și *Timișoara* e de circa 4—5 ori mai mică. *Idrisi* menționează că *Zanla* e o localitate de unde mergând spre sud se ajunge la *Tensinova* deci nu un oraș situat undeva în partea superioară a *Butentului* (*Mureș* ?) la o distanță de peste 220 km de *Tensinova*. Derutează însă și mai mult mențiunea „de la *Djertgraba* (*Csongrăd*) la gura *Tisei* (a l'embouchure de la *Theiss*) o zi bună” (deci circa 50 km) referindu-se probabil la confluența *Tisei* cu *Butent*-ul, apoi pe *Butent* (*Mureș* ?) la *Zanla* 4 zile (circa 220 km) de unde spre sud la *Tensinova* 4 zile bune (peste 220 km). Mergând pe *Mureș* în sus de la confluența cu *Tisa* se ajunge prin părțile *Devei*, de unde mergând spre sud 4 zile bune (peste 220 km) se trece peste munti în *Olenia* și nu la *Timișoara*. Ultima relatare din text contrazice însă cu totul identificarea *Tensinovei* cu *Timișoara*. *Idrisi* arată că „de la *Zanla* la *Montiour* (*Modor* ?) oraș mare la frontiera *Poloniei* mergând spre vest, 4 zile” (circa 220 km). Dacă *Butentul* ar fi *Mureșul* nu s-ar putea ajunge mergând spre vest la frontiera *Poloniei* care se afla cu mult mai departe spre nord; menținând identificările *Butent* cu *Mureș* și *Tensinova* cu *Timișoara*, ar însemna că mergând spre nord peste 220 km se ajunge la *Zanla* pe malul drept al *Mureșului* de unde spre vest circa 220 km (deci o distanță mai mică) se ajunge la frontiera *Poloniei*, fapt cu mult departe de adevăr.

Este posibil ca identificarea *Tensinovei* cu *Oradea* făcută de către geograful polonez *Lelewel* să fie cea bună, sub denumirea de *Butent* ascunzându-se un râu din nordul *Transilvaniei*, al cărui nume probabil a fost citit greșit. Informatorii lui *Idrisi* care descriu regiunea străbătută de ei, pornesc de la *Dunăre* spre nord la frontiera *Poloniei*, parcurgând timp de 11 zile o distanță de circa 600 km — ultimă etapă de 120 mile (220 km) îndreptându-se probabil pe apă spre est ajungând la *Tensinova*. De acolo spre nord, la o distanță de circa 220 km se ajunge la un râu (citit *Butent*) pe al cărui mal nordic se află o localitate bine populată (citit *Zanla*) de unde mergând spre vest (e posibil să fie nord-vest) circa 270 km se ajunge la frontiera *Poloniei*.

Pe lângă altele, considerentele de ordin geografic reieșite din analiza întregului text care relatează asupra regiunii dintre *Dunăre* și frontiera *Poloniei*, contrazic identificarea *Tensinovei* cu *Timișoara*. Fie că informațiile date sînt contradictorii cu realitatea geografică, fie că toponimicele au fost citite greșit (între *Nisbu*—*Tensinova* și *Tensinova* e o mare diferență) identificările făcute pînă acum nu sînt de fel convingătoare, nefiind argumentate și contrazicînd realitatea geografică a acelor timpuri. Ele pot rămîne doar numai ipotetice, în nici un caz însă identificări sigure.

O altă mențiune a *Timișoarei*, se considera a fi cuprinsă într-un act de danie din 1212 care conține fragmentul „a castro *temesiensi* exemtam” (scos de sub atîrnarea cetății *Temes*)²³⁾ bazînd afirmația pe asemănarea de nume între cetatea *Temes* și *Timișoara*. Numai asemănarea de nume nu permite însă dovada unei menționări sigure, cum nici documentul de mai sus nu o permite. Se cunosc multe documente care conțin mențiunea *Temes* fără ca aceasta să se refere la *Timișoara* ci la alte localități sau moșii. S-a amintit anterior că asemănarea de nume a toponimelor „*Demes*”, și „*Temes*” din documentele din 1138 și 1183 l-a făcut pe istoricul polon *T. Lewicki* să afirme greșit că ele cuprind o menționare a *Timișoarei*, cînd în realitate privesc teritorii din *R. P. Ungaria*. Un alt document, din 1222 conține men-

23) Ibidem.

24) PESTY FRIGYES, ORTVAY TIVADAR. Oklevélek Temesvárnagyja és Temesvárnagyos förlónéléhez, Pozsony 1896. vol. I, pag. 1—2, și Documente privind istoria României, veacul XI, XII, XIII C. Transilvania vol. I, (1075—1250) pag. 155—156

țiunea „izvorul apei ce se numește Timiș”²⁵ care luată separat poate fi considerată că se referă la Timișul bănațean, însă analizată în întreg contextul documentului, arată că privește Timișul din Tara Birsei. Pe teritoriul nostru se află multe localități care se aseamănă cu „Temes” ca: Timișoara, Valea Timișului, Temesesti, Timișul de Sus, Timișul de Jos etc., alte localități omonime se află pe teritoriile R.P. Ungaria și pe cel al R.S. Cehoslovacia. Aceasta arată că un fragment din document nu poate fi luat separat ci el se analizează în cuprinsul întregului document pentru a constitui o bază sigură a unei afirmații.

Un studiu cuprinzând și analiza documentului din 1212²⁶) a contestat faptul că acesta conține prima mențiune sigură a Timișoarei, dovădind în același timp că prima menționare sigură și necontestabilă a Timișoarei este cuprinsă într-un document din 1266. Cercetări mai largi, întăresc această opinie.

Documentul din 1212 privește o donație făcută de regele Ungariei Andrei al II-lea (1205—1235) comitelui Sebus. O incursiune în situația politică de atunci aruncă o lumină asupra relațiilor dintre donator și beneficiar cât și asupra scopului donației. Criza politică din Ungaria se desfășura în acea vreme cu mare intensitate. Regele se înconjurase de o partidă catolică și de una nobiliară, în mare parte străină, care l-au atras în expedițiile cruciate cât și în necontenitele războaie pentru Rusia haliciană. Campaniile erau susținute de masele populare pe umerii cărora erau aruncate impozite mari, ceea ce producea nemulțumiri. Indelungatele absențe ale regelui din țară au făcut să crească exploatarea și anarhia feudală. Forțele de fărâmițare feudale urmăreau scăderea puterii regale. Puternice facțiuni nobiliare se ridicau împotriva regelui; acestea reușiră în cele din urmă să impună acceptarea cunoscutei Bule de aur (1222) prin care se confirmau privilegiile nobilimii. În această luptă cu puternicele forțe de fărâmițare feudală, regele, a cărui viață era adesea amenințată, își avea credincioșii săi care îl susțineau și care în cazuri de înfrângere, suportau lovituri grele din partea facțiunilor adverse. La restabilirea situației regele căuta să întărească prin danii puterea economică și deci, militară a credincioșilor săi, pe care căuta să-i aibă cât mai aproape de capitală pentru a interveni în caz de pericol.

Comitele Sebus era un susținător al regelui în lupta împotriva forțelor de fărâmițare feudală; ca răsplătă pentru serviciile aduse, devine beneficiarul mai multor acte care privesc donații sau confirmări de moșii. Așa în 1209 comitele Sebus primește moșia Sengurg (Szentgyörgy) din comitatul Pojon (azi în R. S. Cehoslovacia). Alte donații primește prin documentul din 1212 menționat mai sus, conținând fragmentul „a castro Iemesiensis exemptum”.

În acest act de donație regele Andrei al II-lea arată atitudinea lui Sebus și motivele care l-au determinat să-i facă donațiile cuprinse în act. Regele arată că se simte îndemnat „a răsplăti regește și cu mină largă fețele alese care au urmat de maiestrea noastră în chip vrednic de laudă. Iubitul și credinciosul nostru comite Sebus, distingându-se printre familiarii noștri prin marea lui vrednicie și-a câștigat un loc deosebit în mila noastră exilându-se cu noi și risipindu-și multe bunuri pentru noi”. Din textul actului reiese că Sebus făcea parte dintre familiarii regelui recrutați din rindurile nobilimii mici și mijlocii. În virtutea acelei „familiaritas” o formă specifică a vasalității din regatul Ungariei, familiarul regal se afla în serviciul personal al regelui de care asculta și față de care răspundea. Ridicând din rindurile nobilimii mici și mijlocii familiarii regali, regele căuta să contrabalanseze puterea marii nobilimii. Pentru întărirea puterii centrale Andrei al II-lea inaugurează sistemul daniilor pe vecie (iure perpetuo) în locul daniilor obișnuite (donatio) sistem prin care regele urmărea să întărească și puterea familiarelor săi. Daniile pe vecie însă au contribuit nu atât la întărirea puterii centrale, ci mai mult la accentuarea procesului de fărâmițare feudală.

Comitele Sebus, era un familiar regal care a făcut multe servicii regelui cu care s-a exilat și care și-a „risipit” multe bunuri pentru el; nu era deci un familiar obișnuit. Regele însuși arată aceasta: „distingându-se printre familiarii noștri” ceea ce face ca Sebus să fie în atenția deosebită a regelui. Pentru a-i răsplăti serviciile, Andrei al II-lea îi donează „sibi et sui heredibus iure perpetuo possidendas” (lui și moștenitorilor săi cu dreptul de stăpânire pe vecie) „pământul *Raxovag cum*

25) Documente privind istoria României, C. Transilvania, vol. I, pag. 187.

26) A. TINTA, M. BIZIEREA, AL. RUSU, C. RUDNEANU, op. cit. pag. 115—117.

de două pluguri, scos de sub stăpînirea cetății Trencin, de asemenea pămîntul *Miley* cam de un plug, aflător în comitatul Pojon, scos de sub stăpînirea cetății noastre Nitra și pămîntul *Gyad* cam de patru pluguri, scos de sub stăpînirea cetății Temes (a castro *temesiensi* exetlam²⁷⁾) pămînturi împrejmuite și cu semne de hotar²⁸⁾.

În fostul comitat Nitra, se află localitatea „Temes²⁹⁾” menționată documentar în 1332, ceea ce denotă existența ei anterioară și unde probabil la începuturile ei exista cetatea, în jurul căreia s-a dezvoltat localitatea amintită și în domeniul căreia intra moșia Gyad care este donată lui Sebus. Cetățile Nitra, Trencin și Temes se învecinau; regele scoate de sub stăpînirea acestora pămînturile amintite și constituie un domeniu unic, în suprafață cam de 7 pluguri, pentru credinciosul său familiar.

Este cunoscut faptul că domeniul care forma un singur corp era mai puternic economic și militar decît domeniile de aceeași întindere însă dispersate în mai multe moșii. De aceea în lupta împotriva forțelor de fărîmîtare feudală, regii căutau pe cît posibil să împiedice formarea de mari domenii, iar pe cele existente să le fărîmîteze; nobilii care făceau parte din partida regală față de care își dovediseră credința, erau sprijiniți pentru a-și forma domenii mari nedispersate. Așa considerăm că s-a întîmplat și în cazul comitelui Sebus care în grele împrejurări își dovedise credința față de rege.

Astfel, documentul din 1212 nu conține prima mențiune sigură a Timișoarei ci se referă la localitatea Temes din R. S. Cehoslovacia. Cercetarea documentului în continuare întărește și mai mult această opinie.

Pentru punerea în stăpînire asupra pămînturilor donate este designat „credinciosul nostru comite Nicolae, fratele răposatului arhiepiscop Hugrin”. Hugrin fusese arhiepiscop de Pojon, iar fratele său Nicolae deținea demnitatea de comite de Pojon, după cum reiese din lista martorilor care semnează actul de danie spre al cărui sfîrșit după alții semnează „Nicolae Posoniensi comitatus tenentibus” (deținătorii demnității de comite) încheie actul referindu-se și la ceilalți comiți semnatori.³⁰⁾

În documentele din acea perioadă nu întîlnim în comitatul Timiș vre-un comite cu numele de Nicolae; actul însă precizează clar că Nicolae comitele e fratele lui Hugrin, aparținînd și în lista martorilor. După cum era normal, punerea beneficiarului în stăpînire a unei donații se făcea de către reprezentantul puterii regale din comitatul în curînsul căruia se afla pămîntul donat, deci de către comite. Deoarece toate pămînturile donate lui Sebus se aflau în același comitat, în comitatul Pojon, punerea în stăpînire a beneficiarului s-a făcut prin comitele Nicolae de Pojon, reprezentantul regelui în comitat. Dacă cetatea Temes ar fi fost în comitatul Timiș atunci în actul de danie s-ar fi specificat că punerea în stăpînire asupra pămîntului Gyad să se facă de comitele de Timiș care reprezenta puterea regală în comitat. Presupunînd că Nicolae din document nu este una și aceeași persoană cu comitele Nicolae de Pojon (fapt care e contrazis însă de document) și că acesta era comite de Timiș, ar fi însemnat că după punerea în stăpînire a lui Sebus asupra moșiei Gyad, să plece în comitatul Pojon (unde exista comitele Nicolae de Pojon semnatarul documentului care reprezenta acolo pe rege) și să-l pună pe Sebus în posesiunea celorlalte două moșii deși nu avea nici o calitate în acel comitat. Dacă Temes și Gyad din document s-ar fi aflat în comitatul Timiș, în act s-ar fi menționat acest fapt și ar fi fost încredințat comitele de Timiș pentru punere în stăpînire asupra donației făcute; documentul însă nu conține nici una din aceste mențiuni, fapt care denotă că cele trei moșii donate se aflau în același loc, în comitatul Pojon.

La comitele Sebus se referă și alte acte de donație sau confirmări de moșii date în anii următori: În 1214 acestuia i se donează de către rege pămîntul Zeulus (Szöllös) din comitatul Nitra³¹⁾, în 1216 primește pămîntul Costulan³²⁾ în același comitat și tot atunci prin alt act i se confirmă stăpînirea asupra pămîntului Sengurg (Szentgyörgy) primit în 1209 și în sfîrșit, în 1217 i se confirmă stăpînirea asupra pămîntului Zeulus³³⁾.

În perioada cuprinsă între anii 1209 cînd regele reușise pentru moment să-și întărească poziția sa periclitată de forțele potrivnice și, 1217 cînd la conducerea

27) S. BOROVSZKY, *Nyltra vármegye*, pag. 235—238.

28) PESTY FRIGYES — *Ortvay Tivadar*, op. cit., p. 2.

29) Documente, vol. I. C. Transilvania, pag. 158, nr. 92.

30) Documente, vol. I. C. Transilvania pag. 158. nr. 92.

31) *Ibidem*, nr. 96.

cruciației a V-a (1217—1221) cu care pleacă, se emit deci alte 5 acte, în afară de cel din 1212, privind danii și confirmări de moșii comitelui Sebus, toate privind posesiuni în aceleași părți ale Pojonului și Nitrei. În această perioadă nu se întâlnește nici un document care să se refere la donații sau confirmări de pământuri în Banat date comitelui Sebus sau vreă altă mențiune referitoare la acesta, în părțile bănățene. Domeniile comitelui Sebus se aflau prin urmare în acea vreme în părțile Nitrei și Pojonului, în care familia Sebus a ocupat mai multe demnități, între care cea de comandant al cetății Pojon, cea de comite și apoi mare demnitar la curtea regelui.

Un fapt care pină acum a scăpat atenției este legat de denumirea în documentele date a cetății și comitatului Timiș spre deosebire de toponimicul Temes (din R. S. Cehoslovacia). În documentul din 1212 este menționat „a castro temesiensi exemlam” ceea ce în traducere română dă „scos de sub slăpînirea cetății Temes”. Comparînd documentul din 1212 cu documentul din 1266²²⁾ care privește indiscutabil Timișoara, (cetatea Timiș și comitatul Timiș) aflăm că acestea apar sub forma „Tymes” și „Tymisiensi (cu v și nu cu e). Aceeași formă se menține în documente latine în care apare comitatul Timiș și cetatea Timiș, și în primele decenii ale secolului al XIV-lea, așa: „terram vacuum Peel uocatam în comitatu Tymisiensi existlentem” (pămîntul pustiu numit Peel aliat în comitatul Timiș), „Nicolaus Comes Tymisiensis”, „... în comitatu Tymisiensi”, „posesio Chawas vocata în Comitatu Tymisiensi existens” (posesiunea numită Chawas aflătoare în comitatul Timiș) „în Comitatus Chanadiensis, Orodiensi, Tymisiensi, Krassov, et în partibus transsilvane” (în comitatele Cenad, Arad, Timiș, Caraș și în părțile transilvane) „în Tumissiensi”, „în Comitatus Tymisiensi et de Kewe”, „Thowka Comitatus et Castellani Tymisiensis”²³⁾ (Thowka comite și castelan de Timiș). Deosebirea între forma „temesiensi” din documentul din 1212 și cea „Tymisiensi” din documentul din 1266 și din cele următoare care privesc Timișoara este evidentă; prima dă cetatea Temes din părțile Nitrei, cea de a doua — care se păstrează în documentele următoare redactate în limba latină pină spre mijlocul secolului al XIV-lea — dă cetatea Timiș din Banat. Astfel, documentul din 1212 nu conține prima mențiune certă a Timișoarei, ci se referă la localitatea Temes azi pe teritoriul R. S. Cehoslovacia.

Pentru stabilirea primei mențiuni sigure și de necontestat a Timișoarei, pe baza izvoarelor cunoscute pină astăzi, se recurge la documentul din 1266 care, indiscutabil, o conține.

Prin actul amintit, Ștefan regele cel tinăr al Ungariei și duce al Transilvaniei, dăruiește comitelui Parabuch, care din frageda copilărie a lui Ștefan a servit în casa lui cu credință și vrednicie „în treburile grele”, pentru „faptele de credință și vrednicile slujbe”... „pămîntul numit Kuke (Buke) al cetății Caraș și pămînturile numite Wolter și Belan ale cetății Keue și pămîntul numit Retz al cetății Timiș (Tymes), apoi pămîntul numit Poph (Bobda) care se află în comitatul Timiș (comitatu Tymisiensi)... jumătate din pămîntul Poph a fost pămîntul udvornicilor noștri iar cealaltă jumătate a fost al oamenilor cetății Timiș (Tymes). De asemenea am hotărît să întărim... două pămînturi numite Temerken... așezate lângă Mureș în comitatul Arad și pămîntul Fulgudus din comitatul Cenad precum și trei pămînturi numite Wonuz care odinioară au fost ale făcătorilor noștri de arcuți din comitatul Cenad...”

După cum se constată, acest act conține prima mențiune sigură și indiscutabilă a Timișoarei; în cuprinsul documentului apar pămînturi situate în comitatele Timiș (comitatu Tymisiensis și nu temesiensis), Arad, Cenad, între care pămînturi se află și Bobda (Poph) localitate existentă și astăzi în apropierea Timișoarei. De asemenea, sînt menționate cetățile bănățene: Caraș, Keue, (Cuvin), Timiș, (Tymes și nu Temes), întregul document referindu-se la posesiuni așezate în Banat. Toate acestea duc la concluzia că documentul din 1266 și nu altul, conține prima mențiune sigură și de necontestat a Timișoarei.

Menționarea documentară a cetății Timiș în 1266 arată că la acea dată ea exista și desigur și așezarea orășenească din jurul ei, respectiv Timișoara. Cuprinderea în document numai a cetății și comitatului nu și a orașului înseamnă că vreă posesiune de orice natură aparținînd orașului sau vreunui orășean nu a făcut în

²²⁾ PESTY FRIGYES, op. cit. pag. 3—4.

²³⁾ PESTY FRIGYES, op. cit. pag. 10, 11, 22, 42, 43, 55, 67, 64.

acea vreme obiectul unei transmisiuni sub orice formă care să fie confirmat prin act de cancelarie din partea vreunei puteri de stat, și deci să fie menționat în documente ca transmițător, beneficiar sau sub alt titlu. Menționarea cetății înseamnă implicit și a orașului. Sînt multe localități care existau secole de-a rîndul fără ca acestea să fie menționate în izvoare documentare, narative sau de altă natură. Toate localitățile medievale sînt anterioare menționării lor documentare.

Timișoara este un vechi oraș al patriei noastre; sărăcia izvoarelor nu permit a arăta data cînd ia naștere — pe vechea vatră locuită încă în timpuri străvechi — orașul, care a străbătut documentat de izvoare, istoria a peste șapte secole. Unele afirmații rămîn doar ipoteze, altele, bazate pe informații care te determină să-i deduci existența, sprijinite pe argumente de ordin logic, primesc forme mai conturate, apropiindu-se de adevăr, care urmează totuși să fie verificat prin cercetări ulterioare folosind izvoare care pînă astăzi nu au fost cunoscute de cercetători.

O ipoteză care nu poate fi neglijată este aceea că Timișoara ar fi o dezvoltare a străvechii Zurobara, fapt neconfirmat încă de nici un izvor de orice natură, dar nici infirmat de vreunul din ele. Această ipoteză menține atenția deoarece Banatul a fost locuit din timpuri străvechi într-o neîntreruptă continuitate istorică de strămoșii noștri care au transmis din generație în generație străvechile numiri ale Timișului, Mureșului, Tisei sau Dunării, făcînd în același timp parte din teritoriul românesc unitar care a format în primul mileniu al erei noastre leagănul de naștere al poporului român și al limbii române.

În ultimele secole ale mileniului I procesul de formare a poporului român și a limbii române se încheia; în Banat trăia o numeroasă populație băștinașă românească organizată în obști sătești, agricole sau păstorești, în curs de stratificare. O inscripție de pe un vas din tezaurul de la Siniocolaul Mare, datat pe la sfîrșitul secolului al IX-lea, a păstrat numele a doi jupani: Voila și Vataul. Populația își continua străvechile ocupații, dezvoltarea economică fiind confirmată de numeroasele monede bizantine sau tezaure monetare aflate la Sînandrei, Orșova, Gaiu Mic, Deta, conținînd monede datate între 867—1025. La începutul mileniului al II-lea descoperirile arheologice și tezaurele monetare dovedesc creșterea schimburilor comerciale și a circulației monetare; pe lângă localitățile amintite mai sus, în alte 19 localități bănățene s-au făcut descoperiri arheologice care atestă dezvoltarea din aceste părți în perioada secolelor X—XIII.

În prima jumătate a secolului al X-lea sînt atestate cetățile Keve (Cuvin) Horom (Palanca Nouă) și Urschia (Orșova). Populația bănățeană înainta pe drumul feudalizării creîndu-și instituții social-politice proprii. Voievod în Banat în prima jumătate a secolului al X-lea era Glad care își avea centrul la Keve (Cuvin). În luptele cu triburile maghiare ce pătrunseseră în Banat, fu învins și supus. Pe la începutul secolului al XI-lea în Banat voievod era Ahtum, un urmaș al lui Glad. Acesta își întinse stăpînirea pînă la Crls, și-și avea centrul la *urbs Morisena* (Cenad). Serierea hagiografică *Legenda sancti Gerhardi* arată o societate stratificată în voievodatul bănățean, cu feudați (nobiles) care aveau moșii (allodia), curți (curiae), posedau turme de oi, cirezi de vite și herghelii de cai îngrijite de păstori (*pastores*), oameni aserviți acestor feudați²⁴). În luptele pe care Ahtum le-a avut cu regele Ștefan I al Ungariei, cu toată rezistența înverșunată, fu învins și ucis, în urma trădării unei căpetenii din oastea sa. Banatul fu cucerit de regele Ungariei, introducîndu-se apoi instituțiile cuceritorilor care se suprapuseră pe cele băștinașe, ce continuară să se mențină însă și în secolele următoare.

Împrejurările politice de la Dunăre din secolele al XI-lea și al XII-lea, conflictele între statul feudal maghiar și Imperiul bizantin fac ca importanța politico-militară a Banatului să crească ceea ce a determinat organizarea și întărirea unor centre politico-administrative și militare pe fondul vechilor centre (*graduri*) existente în Banat anterior cuceririi maghiare sau, pe un fond nou creat de către cuceritori. Deși nu este exclusă posibilitatea existenței unui asemenea vechi centru la Timișoara încă în perioada voievodatului bănățean, totuși considerăm mai aproape de adevăr posibilitatea ca în această perioadă (sec. XI—XII) să-și aibă începuturile cetatea Timiș. Aceste centre au fost nucleele în jurul cărora au luat naștere comitatele; prima mențiune documentară cunoscută pînă acum a comitatului Timiș este cuprinsă într-un act dat de regele Bela al III-lea în 1177, unde alături de alții, în lista

²⁴) *Legenda sancti Gerhardi*, cap. 8 în „Scriptores rerum Hungaricarum” volum II, pag. 489—490.

demitarilor care confirmă actul, apare și Pancrațiu comite de Timiș⁸⁵). Celelalte două comitate bănățene sînt menționate mai tîrziu: Cenad în 1197⁸⁶) iar Caras în 1200⁸⁷).

Menționarea documentară a comitatului la 1177, arată că organizarea comitatului s-a făcut anterior acestei date. Este posibil ca această organizare să se fi făcut în deceniile ce au urmat cuceririi maghiare deoarece pentru a aduce la ascultare și a stăpîni populația băștinașă care s-a împotrivit cuceritorilor, era necesară o forță politică și militară, cetăți ca puncte de sprijin. Poziția geografică a teritoriului pe care se află Timișoara, posibilitatea legăturii pe aici între Mureș și Dunăre (terenul mlăștinos din preajmă era potrivit pentru construcția unei cetăți, greu accesibilă pentru cei ce ar fi atacat-o. În jurul acesteia este posibil să se fi organizat apoi comitatul, cetatea Timiș din centru militar devenind și centru administrativ. Lipsa izvoarelor informative nu permit a fixa timpul probabil în care a avut loc acest proces înainte de 1266, așa că aceasta urmează a se preciza de alte cercetări pe baza izvoarelor ce vor fi descoperite ulterior dacă acestea există.

Centrul administrativ și militar al comitatului, nu putea fi altul decît cetatea Timiș și așezarea care se dezvoltă în jurul ei; logica lucrurilor impune a admite aceasta. Devenind centru militar și administrativ, așezarea înempientă care avea desigur un caracter rural se dezvoltă; crește populația prin așezarea aparatului administrativ și familiilor acestora, necesitățile de viață duc cu înecetul la apariția unei pături de meșteșugari, mulți dintre aceștia fugiți de pe moșiile nobililor, la care se adaugă și una de negustori făcînd ca așezarea să primească și un caracter urban. Astfel, centrul militar-administrativ devine un oppidum, oras cu caracter semiagrar în care meșteșugarii și ceilalți locuitori își cultivau loturile de pămînt din afara orașului.

În această situație e posibil să se fi aflat Timișoara în 1266 cînd e menționată pentru prima oară, în mod cert, cetatea Timiș.

Fiind o cetate regală, cetatea Timiș a fost desigur înzestrată cu moși de către regalitate. Nu sînt cunoscute izvoare care să arate din ce moși era constituit domeniul cetății la data menționării documentare a ei. Se cunosc doar moșiile donate prin actul din 1266 comitelui Parabuch, luate din domeniul cetății și tot în acel an e menționată moșia Vrman pe Mureș, aparținătoare cetății Timiș⁸⁸). Data fiind importanța politico-militară a cetății este de presupus că ea avea un domeniu întins, cu o bună putere economică, ce asigura întreținerea garnizoanei și a aparatului administrativ al comitatului. De altfel regele nu ar fi luat pămînturi din domeniul cetății să le înstrăineze. Donațiile din 1266 și rolul pe care Timișoara îl are la începutul secolului al XIV-lea și îl va avea în secolele următoare, întărește această opinie.

Cetatea era un senior feudal pentru teritoriile care se aflau în domeniul ei: raporturile feudale, clasele, păturile și categoriile sociale care existau în general pe domeniile altor cetăți regale în perioada secolelor XI—XIII, se aflau desigur și pe domeniul cetății Timiș; unele dintre acestea sînt menționate documentar, ceea ce presupune și existența altora nementionate, însă corespunzătoare raporturilor feudale de pe domeniile cetăților regale în perioada respectivă.

În cetate și oraș existau diferite categorii de nobili, care intrau în aparatul politico-administrativ și în conducerea militară (familiares, servientes, milites). Dată fiind anarhia feudală din acea vreme și sprijinul puterii centrale pe cetățile regale, este de presupus că această nobilime provenea din rîndurile nobilimii mici și mijlocii, pe care se sprijinea puterea regală în lupta împotriva forțelor de sărîmîtare feudală. O numeroasă parte dintre aceștia erau nobili români băștinași, căci în Banat ca și în alte părți s-a ajuns la o colaborare între nobilimea băștinașă și cuceritorii, și unii și alții fiind interesați în existența unei puteri de stat feudale care să le asigure dominația de clasă.

Faptul că și în Banat se mențin vechile instituții băștinașe existente încă în vremea voievodatului (obștea cu conducătorii ei, juzii, cnezii, voievozii, districtele

⁸⁵) Documente, C. Transilvania vol. I, pag. 6, nr. 12.

⁸⁶) Ibidem, pag. 12—13, nr. 20.

⁸⁷) Ibidem, pag. 19, nr. 33.

⁸⁸) Ibidem, vol. II, pag. 40.

— unele privilegiate — vechiul drept românesc etc.) alături de noile instituții suprapuse de către cuceritori, explică pe de o parte împotrivirea populației băștinașe și lupta pentru apărarea vechilor ei instituții, dar și politica regilor de a atrage această populație.

În oraș se mai aflau meșteșugari care își practicau indeletnicirile lor meșteșugărești dar și cele agricole pe loturile din jurul orașului, negustori, calle și ucenică, mulți proveniți din iobagi desprinși de pe moșile feudale, lucrători sau oameni în căutare de lucru, proveniți din satele românești din împrejurimi.

Pe domeniul cetății se aflau categorii de țărani în stare de dependență în diferite forme, după sarcinile economice și militare pe care le aveau față de cetate.

Documentul din 1266 menționează două categorii de țărani dependenți aflați pe domeniu: udvornicii și oamenii cetății. Udvornicii (*udvornici, condiționares, sulgak*) proveneau din rîndurile prizonierilor de război, al robilor eliberați, dar mai ales din rîndurile țărănimii sărăcite. Aceștia îndeplineau diferite munci servile la cetate sau pe domeniu: grăjdari, cărăuși, lemnari, brutari, cizmari, pescari etc., nu aveau gospodării proprii fiind întreținuți din veniturile domeniului. Actul din 1266 arată că jumătate din pămîntul Poph (Bobda) aparținea udvornicilor „noștri” adică a celor care se aflau pe domeniul cetății regale. Faptul că în document se arată că jumătate din pămîntul Poph era al udvornicilor, nu trebuie înțeles că aceștia slăbneau loturi, ci în sens că veniturile realizate de pe acea jumătate erau destinate întreținerii lor.

Oamenii cetății (*castrenses*) aveau sesii pe domeniul cetății pe care le cultivau, fiind obligați a aproviziona cetatea cu cele necesare prin dijme din grîne, animale, vin și alte produse, să presteze muncă la cetate, să întrețină drumurile, podurile pe domeniu și să participe la apărarea cetății în timp de război. Parte dintre ei, după cum menționează documentul amintit, își aveau loturile pe jumătate din pămîntul numit Poph (Bobda).

Dezvoltarea Timișoarei sub raport economic și demografic nu poate fi izolată de regiunea înconjurătoare în care trăia o numeroasă populație românească băștinașă, care îngroșa rîndurile populației orașului. Astfel, caracterul românesc al orașului, din primele secole ale începutului lui, s-a păstrat de-a lungul veacurilor; deși între timp s-au așezat sau au fost colonizate elemente neromâne, acest caracter inițial nu a putut fi schimbat.

Cetatea supraveghea prin garnizoana ei regiunea înconjurătoare, intervenea cu forța armată în caz de nesupunere sau răscoală a țărănimii exploatate de pe domeniile feudale, organiza apărarea în caz de atac din afară sau, servea ca loc de concentrare a eventualelor campanii la sudul Dunării. Totodată pentru primii angevini indeosebi, la începutul secolului al XIV-lea, Timișoara servea ca loc de refugiu al curții regale și forță de luptă împotriva anarhiei nobiliare, contribuind la întărirea puterii centrale.

Odată cu apariția pericolului otoman, Timișoara se transformă într-un avampost al luptei împotriva turcilor, și înmănușind forțele bănățene, alături de românii transilvăneni și de popoarele interesate în apărarea teritoriilor lor de turci, au sprijinit strădaniile românilor de peste Carpați de a stăvi pericolul otoman care se ridica tot mai amenințător.

PALANCA MARE

Vechiul suburbii românesc al Timișoarei

■ Dr. AUREL COSMA

În lunile din toamna anului 1969 municipiul Timișoara își serbează a șaptea aniversare centenară de la intrarea sa în istoria scrisă. Salturile istorice ale etapelor de dezvoltare au transformat orașul dintr-o cetate înconjurată de o centură de mlaștini și de suburbii izolate între ele într-o metropolă modernă, cu parcuri înflorite și

construcții majestuoase. Bătrâni de azi, care își mai aduc aminte de cartierele unde își trăiseră anii copilăriei, făcând comparație cu ceea ce văd acum, ar avea impresia că sînt într-o lume de viș, dacă n-ar fi fost martorii și chiar făuritorii activi ai acestei înfloriri municipale și de viață nouă.

Plimbîndu-ne pe străvechile străzi ale orașului, mai găsim locuri, monumente și clădiri, care ne evocă momente de strălucire istorică sau reminiscențe din roadele strădaniilor de altădată ale unei populații dornice de progres. O călătorie în trecut, pe urmele lăsate de strămoși, ne transpune imaginar în adîncuri de veacuri, care prind viață în gîndul nostru și străbat negura vremii, înălțîndu-se la lumina actualității. La prăznuirile de acum sînt prezente alături de generațiile contemporane și toate cele din trecut, care vin să ne facă mărturii despre ceea ce a fost Timișoara de-a lungul anilor.

Orașul Timișoara e desigur mult mai vechi de șapte secole, dar comemorarea de acum nu se referă la vîrsta lui reală, ci numai la cea documentară, de cînd apare numele său înscris sau amintit într-un document sau act de valoare istorică.

După cum se știe, Timișoara și Banatul au stat sub ocupația otomană timp de 164 de ani. La 12 octombrie 1716 garnizoana Timișoarei a capitulat în fața armatei imperiale comandată de Eugen de Savoia. Primarul orașului, cu sediul în Palanca Mare, era pe vremea aceea Nicolae Munteanu, menținut în serviciu și după ocupația militară austriacă. Ca să ne dăm seama ce mare era această suburbie, putem trage concluzia din însemnările istorice care menționează că în timpul asedului au fost distruse în Palanca Mare peste 1.200 de case, lără a mai socoti cele rămase ori avariate.

Gubernatorul al Banatului a fost numit contele Mercy, care a început o acțiune urbanistică în Timișoara. El a înlocuit și a realizat un plan de sistematizare a orașului, cu străzi drepte și cu clădiri frumoase, zidite din cărămidă. A reconstruit apoi Palanca Mare și a introdus aici o serie de fabrici și de manufacturi, punînd astfel temelii viitorului oraș industrial. A dispus să fie secate mlaștinile și în locul lor s-a făcut agricultură și s-au amenajat grădini cu pomi fructiferi și de zarzavaturi. Așa s-a format Palanca mică într-un cartier de grădini, cunoscut sub numele de „Maierie”, adică Elisabetinul de azi. Pe lângă industrie, comerțul a luat o dezvoltare rapidă. Palanca Mare a devenit suburbiul „Fabric”.

Salubritatea publică era cea mai acută problemă a vremii. Aerul orașului continua să fie infectat de mlaștinile inconjurătoare. Era un focar permanent de boli epidemice, de ciumă și de friguri. Orașul n-avea apă potabilă și nici canalizare. Lipseau cele mai elementare și necesare instalații sanitare. În cetate nu exista decît o singură farmacie, existentă și azi în clădirea „popilor negri” unde azi este Clinica oftalmologică.

În 1731 s-a început zidirea edificiului primăriei vechi pe locul unde se aflau în timpul ocupației otomane băile turcești. Astfel, în Timișoara au funcționat două consilii comunale, două primării. Românii și sîrbii, fiind de religie ortodoxă, au fost evacuați din cetate. Ei au locuit în Palanca Mare, unde își aveau primăria lor. Mai tîrziu, consiliile comunale s-au unificat și a funcționat o singură primărie pentru toți locuitorii orașului, adică primăria din cetate, în actuala piața Libertății, după ce li s-a acordat tuturor dreptul de a se stabili oriunde. De această îngăduință au profitat și păturile mai instărite ale populației din Palanca Mare.

Timișoara avea pe la mijlocul secolului al 18-lea vreo zece mii de locuitori, cea mai mare parte din Palanca Mare, o populație foarte redusă față de cea din trecut, cu o mortalitate mereu crescîndă. Cimitirul creștin, de pe locul unde se află azi parcul central, fost Scudier, a devenit prea mic, și la 1771 a fost amenajat un alt cimitir care mai există și acum pe lângă calea Lipovei.

Timișoara a continuat să fie un oraș fortificat. Zidurile cetății au fost mereu consolidate. Aici a fost adus spre păstrare tezaurul imperial de la Viena în anii de război cu Napoleon.

În timpul revoluției din 1848--1849, suburbiile Timișoarei, în special Palanca Mare, au avut mult de suferit. Cetatea a fost asediată de trupele revoluționare maghiare o perioadă de 107 zile. Palanca Mare a fost ocupată de revoluționari, făcînd aici numeroase distrugerii de instalații, printre care și apeductul ce alimenta cetatea cu apă potabilă, nefiind cruțate nici casele particulare. Populația din Palanca Mare s-a îngîrmădit în cetate, iar tinerii au luptat alături de imperiali pentru apărarea Timișoarei.

Așezarea topografică a suburbiului Palanca Mare nu a putut fi determinată exact ca întindere, intrucît în diferitele epoci ea își lărgea suprafața sau își schimba poziția. Nucleul ei era însă cartierul propriu-zis al Fabricului. Populația era amestecată. Românii erau peste tot, dar ei formau mase compacte mai ales în partea de răsărit.

Din istorisirile locuitorilor bătrîni ai cartierului mi-am putut face în anii copilăriei o imagine despre viața și profilul din trecut al suburbiului. Acum reinvie în amintirile mele locurile, cu oamenii și clădirile, care nu mai sînt.

Pînă în primul deceniu al acestui secol, Timișoara își mai păstra aspectul ei de altădată, cetatea fiind încă parțial înconjurată de ziduri groase și de briul de protecție al mlaștinilor acoperite cu stuf și bălării. Dincolo de această încercuire își trăiau viața lor proprie suburbiile izolate între ele prin întinderi vaste de terenuri virane, folosite ca pămînt arabil pentru agricultură sau grădini. Fabricul era suburbium cel mai vechi și cel mai mare, ca întindere și ca număr de locuitori. Celelalte cartiere erau „maierele românești” sau Elisabetinul de azi, cunoscut odinioară sub denumirea de Palanca Mică, precum și „maierile nemțești” sau Ioselinul, un loc mai salubru și mai modern, de construcție relativ mai recentă, unde fuseseră așezată coloniștii germani aduși aici de împăratul Iosif al II-lea, al cărui nume îl și poartă.

Străvechea vadă a orașului, Palanca Mare, numită de sîrbi „Vlașca Mala”, adică mahalaua românească, s-a dezvoltat neconținut în cursul secolului trecut și a devenit centrul vieții și al marilor acțiuni culturale românești. Aici a fost sediul protopopiatului, aici s-a format puternica parohie în jurul bisericii Sf. Ilie, construită în 1826, și aici au cerut prin memorandum înaintat împăratului, Andrei Mocioni, Vicențiu Babeș și alți fruntași ai vieții publice bănățene ca să se încuviințeze înființarea unei episcopii românești. Au vrut atunci să fie reînviată mitropolia românească de pe vremuri a Timișoarei, fie chiar numai la rangul unei episcopii.

În acest cartier au locuit și au activat scriitorii, publiciștii și primii ziaristi români: Meletie Dregheci (1814—1891), Pavel Rotariu (1840—1919), George Ardelean (1837—1909), Nicolae Coșariu (1842—1903), Traian Lungu (1830—1917), Emilia Lungu-Puhallo (1853—1932), și în cercurile intelectualilor de aici au venit de multe ori să activeze și să trăiască zile de spiritualitate românească, bătrînul cărturar Constantin Șuboniu (1734—1818) și Mihai Roșu (1750—1822), fabulistul Dimitrie Tichindeal, poezii Iosif Vulcan și Iulian Grozescu, apoi Vicențiu Babeș și alții, transformînd cartierul Fabricului într-o cetate de cultură.

Ziaristul Pavel Rotariu, împreună cu soacra sa scriitorul Meletie Dregheci, amîndoi avînd domiciliul în Fabric, aici au pus bazele gazetăriei românești prin editarea și redactarea ziarului „Luminătorul” (1880—1894), după ce Pavel Rotariu scosese anterior revista umoristică „Priculici” (1874—1875). Sub îndrumarea lor s-a format talentul literar al scriitoarei Emilia Lungu, fiica învățătorului român din Fabric. Noua industrie care se dezvoltă mereu și numărul crescînd de fabrici sau manufacturi ce luau firea, au dat naștere la o clasă muncitoare, numeric destul de mare, dar fără o conștiință mai accentuată în sens proletar. Vechile corporații de meseriași români au format aici o pătură socială cu totul aparte. Erau cococari, păpucari sau pantofari, cizmari, tîbăcari, săpunari, brutari, croitori și alții. Meseriașii s-au grupat după specificul muncii și al produselor. Ei lucrau în ateliere proprii, ca patronii, ajutați de calle și ucenici.

Românii din suburbium au avut o viață socială, culturală și artistică proprie, desfășurată în multe direcții, cu scopul de a menține în sinul acestei populații un spirit de unitate și de solidaritate. Trupe de teatru românesc veneau periodic din altă parte, chiar și din România, dar românii nu le-a fost îngăduit să se folosească de scena teatrului comunal din cetate. Diversele reprezentații teatrale, spectacole, concerte, petreceri sau manifestații cultural-artistice aveau loc în localuri improvizate, în săli de restaurante sau în școli confesionale. Viața de club s-a desfășurat în localul casei române din Fabric, iar corul cartierului era un mijloc de polarizare și de afirmare a elementului etnic românesc. Erau vestite apoi „maialurile” de altădată, organizate de românii Fabricului în cursul lunii mai, cînd se duceau în pădurea de la marginea suburbiului să petreacă în cîntece, jocuri și distracții.

Umblînd pe străzile întortochiate ale vechiului cartier, care și-a schimbat în mod radical înfățișarea de cînd a îmbrăcat aspecte de urbanistică modernă, îmi vin în memorie imaginele de altădată, dinainte de punerea în aplicare a planului de sistematizare. Suburbium era divizat de diferitele brațe ale Begheului, care se ramificau pe tot cuprinsul lui pentru a duce forța curentului de apă la mulțimea morilor ce puneau în mișcare industriile locale. Aceste canaleuri formau între ele insule popu-

late. Între diversele părți ale Fabricului nu erau artere directe, ci lumea trebuia să înconjoare mai multe grupări de case și să treacă mai multe poduri peste brațele râului ce tăiau în repetate rânduri calea de comunicație. Seara luminația era slabă. Lămpi nu erau decât pe la morile situate pe lângă podurile de trecere, unde formau puncte de popas și mici centre de animație. Un astfel de loc era și cel numit „la mama dracului” de lângă vechea moară de tutun, despre care bătrînii îmi povesteau numeroase legende născute din fantezia și din spaima populației, care trebuia să traverseze pe aici podurile ce legau „Vlășca Mala” de centrul nemțesc al cartierului, adică de actuala piața Traian. Cînd s-a introdus tramvaiul cu cai și s-a făcut legătura directă cu cetatea, circulația a devenit mai bună și mai sigură.

Begheul intra în oraș prin partea de răsărit, unde se află acum turbinele, paralel pe două alpii, divizate între ele printr-o fișie de pămînt, largă de vreo patru metri, care forma o lungă promenadă cu bănci de odihnă pentru locuitorii cartierului. Pe aici se plimba lumea ca pe un corso, de la locul capului de linie a tramcarului situat la podul din actuala piața Sarmisegetuza, pînă la stația de debarcare a lemnelor, ce se afla în spatele actualelor băi „Neptun”, unde s-au construit recent noile blocuri de locuit. Albia din stînga era a Begheului propriu-zis, iar cea din dreapta servea pentru transportul pe apă al lemnelor din munții Banatului pînă la Timișoara.

Primăria municipiului Timișoara hotărîse încă din 1909 ca să pună în aplicare planul de sistematizare al cartierului Fabric și să canalizeze Begheul, dînd un curs nou curgerii apelor, care se răspîndeau prin brațele laterale pe tot cuprinsul suburbiei ca niște canale venetiene. Proiectele serviciului tehnic prevedeau diverse lucrări care necesitau schimbarea topografiei unor însemnate părți din cartier. Malurile Begheului urmau să fie consolidate în piatră, iar râului să i se dea o singură albie în locul celor două scurgeri paralele. Se plănua tăierea unui drum drept care să lege calea Dorobanților (fosta strada Recașului) cu centrul animat de la fosta cafenea La împăratul turcesc, situat la punctul de întîlnire al actualei străzi Bicaz cu strada Tigrlului, ceea ce însemna să fie scedată albia brațului de riu ce pornea de la morile „La cocoșul de aur”, de lângă biserica Sf. Ilie, și trecea în continuare prin spatele claustrului „Notre Dame” și de-a lungul străzii Pestalozzi. Albia a fost astupată și n-a mai rămas din ea decât un apendice cu apă stătută din parcul Fabricului. Lucrările edilitare s-au efectuat în anii 1910 și următorii. Actuala biserică Sf. Ilie a fost zidită în 1913 pe brațul astupat al fostului riu, în locul celei demolate, întrucît prin aplicarea planului de sistematizare ea stătea în cale. Tot atunci a fost demolat și podul de lemn numit „Napoleon”, precum și morile „La cocoșul de aur”, construindu-se podul nou de beton ce leagă calea Dorobanților cu restul orașului.

Între cetate și suburbii au început construcțiile de clădiri. Abia după unirea cu România a luat orașul o înfățișare nouă. Pînă atunci, ca elevi de liceu făceam exerciții de cercetașie în bălțile și stufăria ce se întindea între zidurile cetății de la fostul penitenciar (vechea reședință a guvernatorului Mercy) pînă la *Industria Linii*, precum și prin stufăria ce cuprindea suprafața actualului cartier „Plopi”. În perioada interbelică, noua stăpînire românească a inițiat marea acțiune de urbanistică, legînd suburbiile între ele și cu cetatea prin bulevarde și străzi moderne, construind edificii și încurajînd zidiri de clădiri particulare.

Cine a cunoscut Timișoara de altădată, trecutul ei îl poate descoperi numai imaginîr de sub învelișul realităților de acum.

Timișoara de azi își are farmecul atît prin frumusețea pelsagiilor, prin diversitatea aspectelor pitorești, chiar și prin contrastele pe care le prezintă diferitele colțuri, dar mai ales prin viața ei în care pulsează ritmul unei generații noi, dornică să ridice orașul la nivelul celor mai splendide exteriorizări de urbanistică. Multe ce vezi acum în oraș, te încîntă, dar îndeosebi tot ce simți trăind în această ambanță, îți imprimă în gînd și în suflet impresii noi, ce se vor transforma miine în fecunde surse de amintiri și de tulburătoare nostalgii.

De vorbă cu istoricul I. D. SUCIU

Aniversarea a șapte secole de la prima mențiune documentară despre orașul Timișoara și apariția ediției Eftimie Murgu ne-a prilejuit o întâlnire cu I. D. Suciul, cercetător științific principal la Institutul de istorie „N. Iorga” al Academiei R.S.R.

Născut la 3 august 1917 în Lugoj, istoricul I. D. Suciul, deși și-a desfășurat activitatea științifică în București, și-a închinat activitatea studierii trecutului cultural și politic al Banatului dându-ne lucrări fundamentale. Dintre cărțile lui, scrise în perioada tinereții, amintim: Emilia Lungu Puhallo (Timișoara 1939), Monografia comunei Alioș (București 1940) și acea lucrare de bază, Literatura bănățeană de la început până la Unire (1582—1918) o sinteză a contribuției Banatului la dezvoltarea culturii române.

După 23 August 1944, activitatea științifică a lui I. D. Suciul se intensifică, dându-ne cărți de maturitate: Nicolae Tincu Veliu (1816—1867), teză de doctorat în istorie, apărută în editura Institutului de istorie în 1945, iar recent Revoluția de la 1848—49 în Banat, apărută în 1968 în editura Academiei R.S.R., și ediția monumentală Eftimie Murgu, Scrieri, în care marele revoluționar democrat este redat culturii noastre.

La acestea trebuie să adăugăm o seamă de studii de specialitate apărute în limbile de circulație, prin care I. D. Suciul aduce o serioasă contribuție în probleme de istorie română și universală.

Astfel studiul său „The Echo in Roumanien of the Civil War” a avut un ecou deosebit în S.U.A., profesorul Vandiver de la Rice University mărturisind că „Ecoul războiului Civil în Europa Centrală deși m-a preocupat câțiva ani, n-am aflat nimic esențial pînă la citirea acestui studiu”.

Deasemenea studiul cu privire la prezența românilor în războiul mexican a trezit interesul profesorului Manuel Alcalá, ambasadorul Mexicului la U.N.E.S.C.O., care afirmă că cunoașterea acestei perioade pasionate a istoriei Mexicului s-a îmbogățit prin studiul Dv”.

Trebuie să adăugăm apoi studiile privind istoriografia bănățeană ca: „Arhiva Vukovici” (1967), „Aspecte ale colaborării Partidului Național din Transilvania cu mișcarea muncitorească” (1968), „Valeriu Braniște și Banatul” (1968), „Banatul și Unirea din 1918”, „La lutte des Roumains du Banat pour la réalisation de l’unité de l’état”, „Rumänen und Serben in der Revolution des Jahres 1848 in Banat” sînt titluri care arată activitatea intensă în cercetarea trecutului românesc.

Ce ne puteți spune despre aniversarea a 700 de ani de la întemeierea Timișoarei ? Are ea la bază elemente documentare ?

Aniversarea a 700 de ani de la prima mențiune documentară a Timișoarei reprezintă un act deosebit de important deoarece așează capitala Banatului printre cele mai vechi orașe ale patriei noastre. Să nu uităm că sînt abia cîțiva ani de cînd Bucureștiul a aniversat 500 de ani de la prima mențiune documentară.

De fapt, Timișoara e mult mai veche deoarece istoricii sînt de comun acord că pe vatra actualului oraș a fost o veche așezare dacică : Zurobara.

Pentru poporul și patria noastră, Timișoara prezintă un interes deosebit. Aici a luat ființă prima filială a Internaționalei întia în 1868, iar mișcarea muncitorească din Timișoara a dat dovezi de o deosebită conștiință de clasă prin organizarea a numeroase greve și mitinguri pentru cucerirea drepturilor cetățenești. În timpul revoluției de la 1848 aici s-a ținut la 25 iunie congresul românilor din Banat, prin care s-a cerut egala îndreptățire a poporului român, adică ceea ce pretindea și Simion Bărnuțiu prin manifestul de la Sibiu.

Tot aici are loc adunarea de protest din 1860 împotriva încorporării Banatului la Ungaria ce fusese decretată de Francisc Iosif, iar mai tîrziu, în 1869, spre a se combate dualismul habsburgic, aici se organizează Partidul național al Românilor din Banat și Ungaria.

Aici a fost celăteza viteazului Ioan de Hunedoara care bazuindu-se pe cneji din Banat și Hunedoara, a ținut piept atacurilor otomane, cucerind victorii strălucite cu ecou în toată Europa medievală. După o jumătate de veac de la moartea viteazului, tot în acest oraș are loc un eveniment de răsănit european dar, de data aceasta, mai dureros pentru noi : este înfrîngerea armatei țărănești de sub conducerea lui Gheorghe Doja. Chinurile groaznice la care a fost supus Doja și căpitaniul lui au înspăimîntat lumea și generațiile ce s-au succedat au considerat locul supliciului ca un punct de reculegere, împodobindu-l cu luminări ca prin pilpiitul lor să constituie un omagiu adus acelor ce înainte cu jumătate de mileniu aproape, au încercat să îndăture nedreptățile sociale, plătind cu viața și suferințele lor.

Am arătat în grabă doar cîteva aspecte ale importanței pe care acest oraș îl are în istoria poporului nostru. În ultimii ani, Timișoara, pe lîngă faptul că a devenit unul dintre cele mai importante orașe industriale ale patriei noastre este și un mare centru universitar, și acest lucru va avea și repercusiuni în dezvoltarea științelor social-politice și filologice din Banat.

Nu există, după opinia dv., un decalaj între studiile privitoare la istoria Banatului și a celorlalte provincii românești ? Istoria Banatului a fost cercetată în mod științific ?

Faptul deși e regretabil, trebuie să recunoaștem că dintre toate provinciile românești istoria Banatului a fost studiată cel mai puțin și în mod empiric. Cauza o știm cu toții : Între cele două războaie, Timișoara ne avînd o universitate, studiul trecutului bîndălean a ră-

mas pe mina diletanților de bună credință, avocați, învățători, preoți care neavînd pregătirea corespunzătoare, se mulțumeau să publice date compilate, fără discernămint critic, fără vreo interpretare personală. Cît despre contribuții noi, nici nu se poate vorbi. Arhivele orașului erau date pe mina unor oameni necalificați care nu știau să respecte aceste importante mărturii ale trecutului. Pe de altă parte, Universitatea din Cluj, care avea cadre calificate, nu și-a extins cercetările asupra trecutului cultural sau politic al Banatului decît foarte rar și chiar atunci în mod destul de jucar. Abia în anii puterii populare s-au organizat arhivele bândfene și tot acum, prin înființarea Universității din Timișoara, se vor forma cadrele științifice necesare dezgropării comorilor culturale și istorice ale Banatului.

De ce lucrările dv. de istorie politică și literară sînt orientate în deosebi spre trecutul Banatului ?

E bine că ați pus această întrebare deoarece pot lămuri anumite lucruri. Nu mă ocup de istoria Banatului pentru că aș fi regionalist. Azi, regionalismul nu-și mai are nici un rost. Este altceva care mă atrage spre studierea istoriei Banatului : satisfacția pe care o are fiecare om de știință de a aduce lucruri noi, necunoscute, în meseria lui. Or, tocmai faptul că trecutul acestei provincii nu a fost studiat în mod științific, îmi dă posibilitatea de a aduce mereu date noi, necunoscute și a le încadra în istoria generală a poporului român, stabilind, firește, în mod imparțial, contribuția acestei provincii la dezvoltarea istoriei române. Este desigur și o dragoste de pămîntul și oamenii care ne-au alintat dulcii ani ai copilăriei și tinereții.

Ce aveți de spus despre apariția recentă a monumentalei ediții Eftimie Murgu îngrijită de dv. ?

Da fapt, apariția acestei ediții, o datoresc în mare parte vechiului meu prieten, Mihai Șora, care cunoscîndu-mi preocupările în legătură cu revoluția de la 1848/49 în Banat, mi-a dat imboldul de a aduna într-un volum opera marelui revoluționar democrat. A fost o muncă grea și deosebit de migăloasă deoarece Murgu și-a scris cea mai mare parte a operelor lui în limbi străine. De aceea și din punct de vedere editorial, recenta ediție Murgu a necesitat un mare efort. Dar azi, cînd dificultățile aparțin trecutului, sînt fericit că am reușit a reda culturii noastre opera acestui mare înaintaș. Critica de specialitate își va spune cuvîntul asupra felului cum a fost alcătuită această ediție și, eventual, asupra lipsurilor ce le are. Deocamdată cititorii de azi pot lua contact direct cu gîndurile și năzuințele acestui mare vizionar al unității românești și pentru mine aceasta e suficient. Să nu uităm că tovarășul Nicolae Ceaușescu, vorbind despre Revoluția de la 1848/49 a menționat pe Eftimie Murgu ca pe al treilea mare revoluționar român, după Bălcescu și Avram Iancu.

Activitatea dv. istorică alit de prolifică de pînă acum, cît și calitatea ce o aveți la Institutul de Istorie „N. Iorga” al Academiei R.S.R., ne îndreptățește să vă cunoaștem proiectele...

Problemele care mă frămîntă sînt numeroase. Unele le văd realizabile într-un viitor mai îndepărtat. Deocamdată, pentru primele

luni, pot să vă comunic că am definitivat pentru tipar două lucrări tot în legătură cu problemele bănăţene. Prima, intitulată „Formarea și dezvoltarea burgheziei române din Banat” începe cu procesul de formare al burgheziei de la începutul veacului al XVIII-lea și urmărește acest proces în tot cursul veacului al XIX-lea, pînă la desăvîrșirea unității statale.

Cea de a doua carte este o prezentare a contribuției Banatului la dezvoltarea literaturii române pînă la 1918. Am intitulat-o „Pagini de cultură bănăţeană”. Punctul de pornire îl constituie cartea mea de sinteză „Literatura Bănăţeană de la început pînă la Unire” apărută în 1940. Dar să nu se uite că atunci cînd am scris această carte aveam 18 ani, iar acum sînt după o viață întreagă de cercetări în acest domeniu. Sper ca rezultatul acestor cercetări să intereseze pe toți acei ce se ocupă de trecutul culturii românești și să întregescă în mod fericit cunoștințele ce le avem despre oamenii și preocupările lor din trecutul bănăţean.

În cea ce privește viitorul mai îndepărtat am în vedere alte două cărți: a reda culturii române pe cel dintîi filozof român cunoscut pînă acum. E vorba de Gabriel Ioul din Caransebeș, care înainte de Dimitrie Cantemir, adică încă pe la mijlocul veacului al XVII-lea, a scris în limba latină primul tratat de filozofie alcătuit de un român: „Philosophia Novella”. Voi utiliza aceeași metodă ca la ediția Murgu, redînd originalul și traducerea, pentru ca omul de știință să poată folosi izvorul direct, nu numai prin intermediul traducerii.

Cea de a doua carte va fi închinată vieții și activității lui Vinzențiu Babeș. Babeș este un mare nedreptățit și va trebui restabilit în mod imparțial rolul pe care l-a avut în istoria noastră modernă. Materialul bibliografic, în mare parte inedit sau puțin cunoscut, este deja adunat și așteaptă doar redactarea și editorul. Sper că sprijinul de care m-am bucurat în tot timpul cercetărilor mele din partea academicianului Andrei Ofelea și a prof. Dr. Ștefan Ștefănescu, directorul adjunct al Institutului nostru, să continue, pentru ca aceste proiecte să devină cît mai curînd realizări.

Nu găsiți utilă în momentul actual reconsiderarea unor personalități politice și culturale din trecutul bănăţean?

Socotesc ca o cerință imperioasă reconsiderarea unor personalități politice și culturale din trecutul Banatului. În primul rînd va trebui reexaminată viața și activitatea doctorului Paul Vasici care este printre primii români ce s-a ocupat de Darwinism. Activitatea pentru realizarea unității statale susținută de Damaschin Bojincă încă din prima jumătate a veacului al XIX-lea încă își așteaptă interpretul competent. Coriolan Brediceanu prin atașamentul față de interesele clasei muncitoare cît și prin colaborarea cu mișcarea socialistă trebuie văzut prin altă prismă decît cea de pînă acum. Va trebui reexaminată și activitatea lui Paul Rotaru din Timișoara care a fost o remarcabilă figură de luptător.

Aceste nume pot fi continuate cu altele numeroase, care au creat istorie românească în acest colț al patriei noastre dragi.

Interviu realizat de
PETRU ȘFETCA

ISTORIA TIMIȘOAREI OGLINDITĂ ÎN PRESĂ

(Contribuții la un indice bibliografic alfabetic)

- Arhiva municipiului Timișoara
- Documente istorice din sec. al XIII-lea. *Buletinul municipiului Timișoara*, nr. 11, 1910, p. 214-25
- Banatul medieval în secolul al XVIII-lea și XIX-lea. *Dacia Timișoara*, 5, nr. 36, 17 febr. 1943, p. 3
- BARDOS, GERTRUDE. „Din viața meseriașilor timișoarieni (1756-1779)” În: *Studii și articole de istorie*. 3. București, Societatea de științe istorice și filologice, din R.P.R., 1961, p. 101-118
- BĂLCESCU, NICOLAE. *Temlișana sau scurtă istorie a Banatului Timișan. Magazin istoric pentru Dacia*, vol. 6, 1845-1847
- BIRĂESCU, GEORGE. *Timișoara de altădată*. În: *Gemina / Rev. Muz. Băn. I (1923) nr. 4-5 (sept. oct.)* p. 61-63
- BIRĂESCU, TRAIAN. *Banatul sub turci. Vestul-Timișoara*, 3, nr. 573, 14 iulie 1942
- BIRĂESCU, TRAIAN. *Banatul sub turci. „Vreca” Timișoara*, nr. 2-3, 1934, p. 17
- BIRĂESCU, TRAIAN. *Timișoara de ieri și azi. Revista Institutului Social - Banat Crișana*, 10, ian.-febr. 1942, p. 13-57
- BIRĂESCU, TRAIAN. *Timișoara. Urbanizarea și interesele naționale. Dacia-Timișoara*, 1, nr. 63, 5 oct. 1939, p. 3. Se trec în revistă etapele importante de urbanizare a orașului, început de Mercy
- BIZEREA, PETRE. *Vechimea școlii românești în Banat*. În: *rev. Școala bănățeană*, 16, 8 sept. 1935
- BOLOGAN, NICOLAE. *Extrasul unei scrisori din labăra de la Timișoara, 16 august 1718. Ultima știre despre ieșirea turcilor din Timișoara. Gemina-Timișoara*, 1 nr. 4-5, sept.-oct. 1923, p. 94-95
- BORZA, A. *Valul roman de la Timișoara. Revista Institutului social Banat-Crișana*, 10, mai-aug. 1942, 3, 3-320
- BUGARIN, GRIGORE. *Cultura românească în Banat. Soc. de mline*, 10, 1942, nr. 1-2, p. 15-16
- BUGARIU, V. *Foi volante (1878-1896) comunicate de... Analele Banatului*, 3, nr. 2, fasc. 5, apr.-iun. 1930, p. 49-51. În documentele publicate de V. Bugariu sînt cuprinse cele mai importante evenimente din acea perioadă, din Timișoara și din alte localități de pe cuprinsul Banatului.
- BULAT, T. G. *Contribuția românească la opera de cruciat a lui Ion Hunyadi. Revista Istorică*, 12, nr. 4-6 apr.-iunie. 1928, p. 57-88
- Continuitatea românilor în Banatul Timișan. *Transilvania-Sibiu*, 27, nr. 6, iunie-iulie 1896, p. 173-182
- COȘMA, AUREL. *Universarea desrobirii Timișorilor. Evocări și amintiri. „Dacia”*, 1940, nr. 173, 5 august, p. 1813
- COȘMA, AUREL. *Din trecutul românilor timișoreni. Luceafărul*, 4, seria II, nr. 11-12, nov.-dec. 1938, p. 1-21
- CUCU, ADAM. *Valurile și drumurile romane în Banat. Analele Banatului*, 1, nr. 2, ian.-iunie 1929, 41-52
- DAICOVICI, C. *Banatul și arheologia. Analele Banatului*, 3, nr. 2, fasc. 6, aprilie-iunie 1930, p. 13
- GIOVIO, PAOLO. *Răscoala țărănească din 1514, condusă de Gheorghe Doja descrisă de Paolo Giovio. În: Studii. Revista de istorie și filosofie IV (1949) nr. 4 (oct.-dec.)* p. 181-187
- GOG, OCTAVIAN. *Comuna primitivă pe vatra orașului nostru. (Timișoara de-a lungul veacurilor) (I) Drapelul roșu*, 18, nr. 5455, 15 iulie 1962, p. 3
- GOG, OCTAVIAN. *Cîteva cuvinte despre originea orașului (Timișoara de-a lungul veacurilor) II. Drapelul roșu*, 18, nr. 5467, 29 iulie 1962, p. 3
- GOG, OCTAVIAN. *Primele atestări documentare (Timișoara de-a lungul veacurilor) (II) Drapelul roșu*, 18, 23 sept. 1962, p. 3
- GOG, OCTAVIAN. *Celata în perioada feudalismului timpuriu și la începutul feudalismului dezvoltat (Timișoara de-a lungul veacurilor) (IV) Drapelul roșu*, 18, nr. 5500, 30 sept. 1962, p. 3
- GOG, OCTAVIAN. *Sfîrșitul secolului al 14-lea și începutul secolului al 15-lea (Timișoara de-a lungul veacurilor) (V) Drapelul roșu*, 18, nr. 5532, 14 oct. 1962, p. 3
- IORGA, NICOLAE. *Permanența românească în Banat. Comunicarea lui N. Iorga la Academia. Dacia-Timișoara*, 1, nr. 62, 3 oct. 1939, p. 2
- IZVERNICEANU, D. *Pagini din istoria Banatului și scriitorii bănățeni. Arhivele Oficiului Craiova*, 3, nr. 15, sept.-oct. 1924, p. 393-400; nr. 16, nov.-dec. 1924, p. 481-489
- JURCHESCU, LIVIU. *Viața socială în Timișoara anulul 1801. Dacia Timișoara*, 5, nr. 1, 2 ian. 1943, p. 5, 13
- LORIS, PETRU. *Istoria artei tipografice la Timișoara. Nădejdea*, 3, nr. 344, 16 aug. 1923, p. 2; nr. 3, 5, 18 aug. 1923, p. 2
- MARIENESCU, AT. MARTIAN. *Curgerea înfrîngărilor cu Dimitrie Petrovici Aliaș Stoichescu în timpul revoluției maghiare. Albina (Viena)* 3, I, nr. 12, 12 febr. 1876
- * * * *Materialul istoric din arhiva municipiului Timișoara. Buletinul municipiului Timișoara*, nr. 9, 1910, p. 173-174
- MEDELET, FLORIN. *Mărturiile străvechi în vatra orașului. Drapelul roșu*, 24, nr. 7058, 19 sept. 1967, p. 1, 2
- * * * *Metropola Banatului în Enciclopedia Românel. Dacia-Timișoara*, 1, nr. 79, 23 oct. 1939, p. 5
- METEHA, OCTAVIAN. *Timișoara de-a lungul veacurilor. Universul* nr. 1, 6, 12, 17, 136 și 147/1940
- MILOIA, IOACHIM. *Timișoara vizată de Francisc Crisellin la 1774. Analele Banatului*, 1, nr. 1, 1928, p. 65-74
- * * * *Mișcarea pre-unitară municipiului Timișoara. Evoluția etnografică a metro-*

- poiei Banatului. Buletinul municipiului Timișoara, nr. 7, 1938, p. 155—160
- MOTOGNA, VICTOR**, Banatul românesc în epoca migrațiilor popoarelor barbare. Revista Institutului Social Banat-Crișana, 11, iulie—aug. 1943, 31—68
- MOGA, MARIUS**, De când este locuită vatra orașului Timișoara. Ce atestă urmele arheologice. Drapelul roșu, 14, nr. 3806, 17 martie 1967, p. 4
- MOGA, MARIUS**, Expoziție arheologică la Muzeul regional. Drapelul roșu, 16, nr. 4467, 27 aprilie 1969, p. 4
- MUREȘIANU, ION B.** Din trecutul Țării-țelurilor timișorene, Dacia-Timișoara, 1, nr. 78, 22 oct. 1939, p. 2
- MUREȘIANU, ION B.** Retragerea turcilor din Banat. Voinea Banatului 21, nr. 51—52, 25 dec. 1941, p. 5 (număr festiv)
- MUREȘIANU ION B.** Semiluna în Banat. Însemnări istorice. Dacia-Timișoara, 3, nr. 29, 19 mai 1941, p. 6, 7, 8
- MUȚIU VIORICA**, Populația Județului Timiș-Torontal. A. Partea istorică. I. Perioada Geto-Dacă, Perioada Romană. III. Perioada năvălirilor barbare. IV. Perioada maghiară, V. Perioada musulmană. B. Partea etnografică. I. Românii. În: Voinea Banatului (Tim.) 13, nr. 26, 25 iunie 1933, p. 3, nr. 27 (2 iulie) 3; nr. 28 (9 iulie), p. 2; nr. 29 (16 iulie), p. 1, 2; nr. 30 (23 iulie) p. 2, 3; nr. 31 (30 iulie) p. 1, 2; nr. 32 (6 august) p. 1, 2; nr. 33 (13 august), p. 1, 2; nr. 34 (20 august), p. 1, 2; nr. 35 (27 august) p. 1, 2; nr. 36 (3 septembrie), p. 1, 2; nr. 38 (17 sept.) p. 3; nr. 39 (24 sept.), p. 3; nr. 43 (22 oct.) p. 3;
- NEMOIANU, P.**, Istoricul Județului Timiș. Analele Banatului, 3, iulie—septembrie, 1930, p. 61—66
- NEMOIANU P.**, Populațiunea Banatului în diferite epoci. Analele Banatului, 2, fasc. 3 iulie—dec. 1929, p. 9—11
- * * * Nomenclatura străzilor din Timișoara. Istoricul și sensul numirilor. Moșilorul municipiului Timișoara nr. 20, 1932, p. 224—225; nr. 30, 1932; nr. 31, 1932; nr. 32, 1932; nr. 33, 1932; nr. 34, 1932; nr. 35, 1932; nr. 1 1933; nr. 2 1933; nr. 3, 1933; nr. 4, 1933; nr. 5, 1933; nr. 6 1933; nr. 7, 1933; nr. 8, 1933; nr. 9, 1933; nr. 10, 1933
- OSUB**, Cetatea Timișorii. Drapelul roșu, 1958, nr. 4066, 19 ian., p. 2
- OSUB**, Uncle din vechile monumente ale orașului Timișoara. Drapelul roșu, 1958, nr. 4054, 6 ian., p. 4
- POP, SIMION**, Ave castrum Temestensis. Gazeta literară, nr. 39 (778) 28 sept. 1967, Ip. 1
- * * * Postelnicu, G., Asediul și cucerirea cetății Timișoara în 1716. Banatul. Revista ilustrată, 1, nr. 3, martie 1926, p. 20—32
- POSTELNICU G.**, Descrierea Timișoarei de către un călător turc din veacul al XVII-lea. Analele Banatului, 1, nr. 1, 1928, p. 57—64. Descrierea Timișoarei la anul 1680 de către vestitul călător turc Evlia Celebi.
- POSTELNICU, GHEORGHE**, Barjiu — Banatul — Muzeul bănățean. Note și însemnări istorice. Analele Banatului, nr. 1, 1928, p. 80—84
- POSTELNICU, GEORGE**, Dinco Goleacu în Banat. Analele Banatului, 1, nr. 1, 1928, p. 75—79
- POSTELNICU, G.**, Timișoara în sec. XVIII. Note și însemnări istorice. Banatul. Revista ilustrată 1, nr. 4, aprilie 1926, p. 35—41
- POSTELNICU, G.**, Originea orașului Timișoara. În: Analele Banatului, 1931, fasc. 9, p. 189—194
- POSTELNICU, G.**, Originea orașului Timișoara. Buletinul Municipiului Timișoara, nr. 1, 1941, p. 35—37
- SERAFIN, EGUMENUL**, Un călător turc prin Banat în veacul al XVII-lea. Banatul. Revista culturală socială, economică, 3, nr. 1, Ian. 1928, p. 8—15; nr. 2—3, 1928
- SILVESTRU, RAFIROIU**, Centrul civic al Timișoarei. Buletinul Municipiului Timișoara, nr. 1, 1941, p. 30—33
- SIMU, TRAIAN**, Drumuri și cetăți române în Banat. Cemița-Timișoara, 1, nr. 4—8, sept.-oct. 1923, p. 63—77
- * * * Situația demografică a municipiului Timișoara în anul 1939, nr. 2, 1940, p. 20—22. * *
- * * * Stema municipiului Timișoara. Buletinul municipiului Timișoara, 31, 1936, p. 233
- ȘOTA-UDREA, ION**, Lista contribuabililor din Timișoara din 1754. În „Studii și doc. bănățene” 1, 2, 1942.
- SUCIU, ADRIAN**, Castelul Hunlede, Banatul. Revistă culturală, 2, nr. 7—8, 1927, p. 46—48
- SUCIU, ADRIAN**, Trecutul Timișoarei, Țara-Timișoara, 1, nr. 1, 23 sept. 1932, p. 1
- ȘOTROPA, VALERIU**, Dr. Nicolae Ilieșcu; „Monografia Timișoarei. Revista Institutului social Banat-Crișana. Buletin istoric. 12, nov.-dec. 1943, p. 435—439
- TOPICEANU, TRAIAN**, Două documente despre Dimitrie Stoichescu Petrovici, vicarul român al Episcopiei ortodoxe din Timișoara la 1848. Luceafărul, 1, nr. 1, 1935, p. 184—185
- * * * Timișoara în secolul al 16-lea. Drapelul roșu, nr. 3670, 7 oct. 1956, p. 2
- TOMICIU, NICOLAE**, În castelul Hunțarilor. Luceafărul, 5, seria II, nr. 7, iulie-sept. 1939, p. 45—58
- TOTOIU, I.**, Contribuții la problema slăpînirii turcești în Banat și Crișana. Studii revistă de istorie, 13 nr. 1, 1960, p. 5—38
- WOLF, IOAN**, Organizarea școlilor bănățene în anii 1770—1800 și activitatea pedagogului Teodor I. Iancovici, 56 p.

FRANZ LIEBHARD LA 70 DE ANI

Distinsul scriitor timișorean de limbă germană, FRANZ LIEBHARD, a implinit șapte decenii de viață.

Sintem deopotrivă fericiți, cititori și colegi ai marelui scriitor, să aducem la acest jubileu gândurile și sentimentele noastre de elevată prefuire poetului și omului de aleasă cultură care, timp de peste o jumătate de veac, s-a dăruit cu generozitate omului, marilor sale aspirații, dimensiunilor sale interioare.

Sărbătoarea aceasta nu este numai o închinare adusă maestrului Franz Liebhard, ea este, în același timp, o sărbătoare a tuturor literaților și oamenilor de cultură din orașul nostru, o sărbătoare a literaturii noastre, a culturii noi a României socialiste, pentru că profilul scriitorului septuagenar se distinge, cu conture de lumină și adevăr, pe fundalul înstelat al valorilor spirituale de seamă ale patriei.

Poetul, și scriitorul în general, este, prin natura muncii sale, o ființă discretă. El trece aproape nevăzut printre noi, cu toate că antenele sale sînt orientate mereu și adînc în spațiile vaste ale timpului pe care îl trăiește și îl cîntă. El trece aproape nevăzut printre noi și gîndul i se împlinește în ceasuri de taină, și glasul i se aude, cu reverberații bogate, în conștiința timpului și-n inima însetată de frumusețe și adevăr a omului. El trece tăcut printre noi, cu poverile mereu augmentate ale gîndirii și ale simțirii sale, iar la răspîntiile anilor îl așteaptă cei ce l-au citit și au crezut în slovele sale. Printre cei ce-l așteaptă acum, la sărbătoarea muncii sale revelate, ne aflăm și noi, cu o floare de recunoștință ruptă din inimă.

Franz Liebhard este unul din cei mai mari poeți de limbă germană de la noi și un mare poet român. Autorul „Cronicii șăbești“ este un mare poet contem-

poran în adevăratul sens al cuvintului, căci poezii cu adevărat mari nu pot exista în afara timpului lor. Franz Liebhard este unul din scriitorii care au pus piatra unghiulară a scrisului nou de limbă germană în patria noastră. Domnia sa a venit în întâmpinarea vremii noi de după Eliberare cu conștiința scriitorului care își slujește, prin arta și activitatea sa cetățenească, poporul ridicat sub flamura Partidului Comunist Român, să-și împlinească marele destin. În poezia „Spre gloria ta, Patrie”, poetul înalță un imn vibrant patriei noastre noi :

„Tu, patrie, ești casa în care locuiesc eu cu ai mei,
o casă, obișnuită, ca multe altele...”

... „Tu ești halele de mașini, podurile uriașe și, în
mijlocul
tăcerii pădurilor tale, tu porți un lac care nu va seca
niciodată,
lacul argintiu al zilelor acestea splendide,
care-ți sint destinate pe veci, patria mea !

Scriitor antifascist, dăruit, cu inima și harfele sale, patriei noastre noi, timpului însoțit pe care-l trăim, Franz Liebhard a fost și este o pildă de conștiință artistică. Poezia sa este de un lirism grav, cu profunde înțelesuri filozofice, iar arta sa, desăvârșită prin ani, este de o răscolitoare frumusețe. Remarcabil cunoscător al trecutului mai îndepărtat și mai apropiat al orașului și al ținutului nostru, maestrul Franz Liebhard a înfăptuit profunde imagini antitetice, extrăgând, pentru cititor, acele înțelesuri revelatoare pentru vremea noastră și acele acorduri inefabile de laudă a timpului și a patriei socialiste. Opera sa lirică se constituie, după expresia scriitorului Andrei A. Lillin, ca o „vastă scenă a conștiinței”. Este cu totul grăitor, în acest sens, amplul ciclu intitulat Von den grossen Veränderungen (Despre marile transformări) închinat omului vremii noastre.

Pentru scriitorii timișoreni, români, maghiari, germani și sirbi, care muncesc laolaltă, înfrății și mistuiți de dorința de a da poporului nostru opere autentice și durabile, această zi are o deosebită semnificație. Sintem mindri că scriem și visăm alături de distinsul nostru contemporan, că opera sa se împlinește și se desăvârșește în această cetate. Activitatea prodigioasă a lui Franz Liebhard este un splendid exemplu pentru generațiile tinere de scriitori. Un exemplu de dăruire cu dragoste și responsabilitate dezvoltării literaturii noastre, un exemplu de muncă, de modestie, de colegialitate. Un mare exemplu de artă.

ANGHEL DUMBRAVEANU

CU PULSUL VREMII

Odată ce-ai trecut vîrsta de șaptezeci, nu prea e un lucru de mirare dacă te uîți în jurul tău căutînd parcă un sprijin, care să dea înutei mai multă siguranță și înțelepciuni tescuite de oameni vîrstnici în amurgul vieții lor. Dibuiînd astfel, am răsfoit Convorbirile lui Eckermann cu Goethe, acest nesecat tezaur al cugetărilor mature. Într-un loc am găsit această maximă: „Nu trebuie să iei cu tine în bătrînețe greșelile tinereții, fiindcă bătrînețea își aduce propriile sale greșeli.“

Desigur do, cunoașteți cu toții acest obicei de proveniență mic burgheză — și oare unde nu ne întîlnim cu obiceiurile mic burgheze? — de-a muștra tinerii, care dau prima lor luptă cu viața: „În loc să scrii poezii, mai bine te-ai ocăpa de înalta artă a matematicii.“ Ei bine, de această greșeală a tinerețelor mele, de-a scrie poezie și de a mă ocupa în general mai mult de literatură, n-am reușit să mă debarasez nici la bătrînețe, în poșida tuturor avertismentelor rostite de Goethe. Acesteia i se mai adaugă și defectele proprii ale vîrstei: în loc să mă las pătruns, așa cum o cere atmosfera unei tihnite despărțiri de la cele lumeste, de o mare liniște lăuntrică, port în mine furtuni; o frază frumos și inteligent construită, inezestrată cu epitele potrivite, mă entuziasmează; priveliștea unui tablou, în care pictorul și-a filtrat parcă singele inimii, mă face să simt ciudate fulgerări; demonstrarea unor lucruri fără sens, îmi trezește minia, le refuz cu toată asprimea. O vîrstă a neliniștii deci așa pe la șaptezeci?

Apoi mai există în structura psihică, în adineul ei cel mai lăuntric un sentiment, despre care în acest moment al autoexaminării va trebui să vorbesc mai detaliat — mai cu seamă pentru că, în contrast cu fenomenele enumerate mai înainte care în marea lor majoritate au un caracter individual, acesta e mult mai cuprinzător, nu prin felul său de prezentare exterioară, ci prin esența sa, prin însemnătatea sa mai profundă și adevărată. Să-l numesc pe șleau, e vorba de o mîndrie, firește nu despre o mîndrie de factură personală, ci despre o mîndria atașamentului, a apartenenței, a colectivității. E mîndria, s-o poți numi a ta pe această netraductibilă în românește „Heimat“, mîndria de-a fi acasă aci, în Timișoara noastră, în Banatul nostru, în România noastră. Să fii legat de oameni, pătrunși de aceeași mîndrie, la care poți simți întotdeauna o înaripată pulsare a dragostei și a atașamentului, ori de cîte ori aud cuvintele Timișoara, Banat, România. Mîndru — de ce oare? Mîndru de cei șaptesute de ani ai Timișorii, mîndru

de zicala întărită în decursul agitatului său trecut și dovedită nu mai puțin în acest prezent extraordinar de activ: „Banatu-i fruncea!“: mindru în sfârșit de cea care ne cuprinde pe toți, ne ocrotește pe toți, dindu-ne tuturor rostul vieții, incluzându-ne pe toți într-un ritm al vieții animator — România noastră, România noastră socialistă.

Permiteți-i unui fiu îmbătrinit — dar care speră să nu se și resemneze prea curind — al acestui oraș, să vă destăinuiească, ce îl leagă indisolubil, în așară actului de naștere, de zidurile lui, de ceea ce a fost, de ceea ce e pe cale să devină, de viața sa, cu destinele sale sumbre sau senine.

De câte ori nu puteai auzi și nu arareori cu un pronunțat ton de dispreț: „Ce, Timișoara! Un oraș fără monumente istorice, un oraș fără un profil spiritual propriu!“ Cum l-a văzut oare acum 130 de ani „Peregrinul transilvan“ Ion Codru Drăgușanu, care într-o scrisoare din Viena adresată unui prieten de-acasă raportează „Timișoara e foarte frumoasă, ca un pahar“, o descrie el, și înalță astfel un monument acestui oraș, căruia ne simțim și astăzi obligați. Această comunitate așa-zisă „fără monumente“, a prezentat-o publicului universal chiar marele Schiller în „Tabăra lui Wallenstein“, iar un alt spirit de frunte al aceluiași secol, Voltaire, a demonstrat, folosind numele orașului nostru, ad absurdum pofta războinică a lui Frederic, regele Prusiei. Trebuie să-l mai citez oare și pe austriacul Grillparzer, care fîntuia cu săgețile ironiei sale pe cei conservatori, amintind bătălia Timișoarei, sau poate pe acela atât de actual prin romanul său „Căldătoria spre lună“, Jules Verne, care scria despre eroul principal al romanului său „Castelul din Carpați“ că ar fi frecventat școala normală de renume universal din Timișoara? Și, oare nu e un monument, care te silește de-a dreptul să cugeți, ceea ce Camil Petrescu, care ca tânăr profesor după primul război mondial, s-a apropiat atât de mult de Timișoara, a scris scurt timp înaintea morții sale, animat de vechi amintiri: „Timișoara nu are nevoie să fie prezentată!“ De dragul acestor monumente, cu care nu se pot mindri multe orașe, putem să prețuim Timișoara mai mult decât dacă ar fi împodobită cu oricât de multe monumente înălțate din bronz sau piatră.

Cel mai prețios dintre toate monumentele, atât cele scrise cât și cele cioplite, este frăția tradițională a celor patru limbi, crescută în evoluția istorică și dezvoltată în mod conștient în epoca noastră: a limbii aceluia Muncia, primar român de la Marea Palancă, care, primejduindu-și viața, i-a adus prințului Eugen de Savoia vești din cetatea asediată, și a limbii primarului Johann Nepomuk Preyer, care în 1849 a înfruntat reacțiunea militară, și a limbii poetului Kiss József, care ani de zile a fost aci în serviciu, și care pe o hancă veche în aleea din Iosefin, inspirat de monumentul comemorativ apropiat de locul unde a fost executat conducătorul țăranilor răsculați, a scris poezia sa despre Doja, și a limbii aceluia Dositei Obradovici, care a lucrat în Fabrica ca ucenic tăbăcar și care era destinat ca mai târziu să devină creatorul limbii literare sîrbești.

Vreau să mă declar, cu această ocazie, adept al acestui fenomen minunat, al frăției acestor patru limbi, conștient fiind că toți cei care

trăim aci sintem pătrunși de același sentiment. Este o realitate și un mod de viață în care se reflectă relațiile profund prietenești, în tot ce este esențial, dintre oamenii cu limbi diferite din Timișoara și din Banat. Această stare de fapt are de firească, proprie Banatului, datînd din vremi străvechi, se continuă astăzi pe un plan înfinit superior și se integrează în mod organic în atmosfera întregii țări de înfrățire dintre români și naționalitățile conlocuitoare. Pentru această realizare de o înaltă însemnătate istorică, politică și culturală prin desăvîrșirea ei, îi mulțumim constructorului prezentului și viitorului nostru, Partidului Comunist Român, al cărui purtător de cuvînt, tovarășul Nicolae Ceaușescu a anunțat recent, cu ocazia consfăturii internaționale a partidelor comuniste și muncitorești de la Moscova, că patria noastră va intra într-un timp foarte apropiat în rîndul țărilor cele mai înaintate din punct de vedere material și cultural.

Vă rog să mă credeți: simt o profundă nevoie dictată de rațiune și de suflet, de-a face această mărturisire: pentru cei care scriu cu degetul pe pulsul vremii, nu există în sistemul actual al coordonatelor progresului social, o revoluție tehnică, construcție economică colectivă, gîndire umanistă și ideologie dialectică nici un alt fundal decît cel mai sus arătat și nici o altă climă într-adevăr pătrunsă de impulsuri creatoare, decît cea a înfrățirii, a atașamentului tuturor oamenilor muncii față de această țară a noastră, mîndră și frumoasă.

Chiar dacă folosim dicționare diferite, chiar dacă compunem, declinăm și conjugăm în mod diferit cuvintele, asta nu va schimba niciodată faptul că nimeni și nimic nu ne va putea despărți. Sintem strîns înfrățiți pe un drum comun care a început undeva în secolul al optizecelea cu acel Johann Friedel din Timișoara, care, pătruns de spiritul josefinian al iluminismului și al toleranței în „Scrisorile din Viena către un prieten din Berlin” condamnă aspru subjugarea românilor din Banat de către administrația reacționară împărătească. Acest drum comun duce de la Arthur Schott, prietenul lui Lenau, care a tradus „Basmе vatahe” în limba germană, la directorul de teatru Theodor Müller, care acum 140 de ani s-a numit directorul scenelor unite din Timișoara, Sibiu și București, cu optzeci de ani înaintea Unirii celei mari! Trece de la Vinzenz Fischer, lăcătușul originar din Reșița, un autodidact, mai întii joietonist al ziarului „Neue Temesvarer Zeitung”, care și-a închinat întreaga viață tălmăcirii poeziei românești în limba germană; la acei bărbați de o înaltă spiritualitate care în frunte cu Manguiea, Broșteanu și Corneliu Diaconovici s-au strîns în jurul publicației „Romänische Revue”, și pe lângă mult iubita lor limba română maternă au scris într-o germană literară la cel mai înalt nivel al timpului respectiv; și la Emilia Lungu-Puhalto, cu manuscrisele ei în limba română și germană. Aceasta este o linie de evoluție, în prezent reprezentată prin activitatea bilingvă a prietenului meu Andrei A. Lillin, căruia îi datorez numeroase îmbolduri și stimulări, cit și prin cuprinzătoarea operă de traducător a vechiului meu camarad Franyó Zoltán, de care sint legat încă de pe timpurile unei revoluții literare apuse și care cu condeiul său de poet activează și astăzi neobosit pentru înțelegerea între popoare.

Aceasta ar rămîne o încercare fragmentară a definiirii domeniilor de interes și înțelegere reciprocă, dacă n-am ține seama de faptul că această Timișoara, acest Banat reprezintă un adevărat simbol al unei întâlniri literare a patru limbi, care se intersectează și se înfrățesc pentru a se fecunda reciproc, aprofundîndu-și fiecare intensitatea.

În acest sens, sintem prieteni, inrudiți prin spirit, noi scriitori români și germani, maghiari și sirbi, formăm o unitate. Această unitate vrem s-o ocrotim și s-o îngrijim ca pe o grădină îmbelșugată a frumosului, credinței optimiste și a solidarității umane.

Fructele sale sînt o demonstrație în fața lumii, înfățișînd marea minune socială și culturală România contemporană o minune aparte, din care glăsuiește în auzul tuturor o mărturie care nu se va stinge niciodată!

Iunie 1989.

FRANZ LIEBHARD

PETRU SFETCA

---

20 IULIE 1969

*Toate cugetele
pe văile de argint
ale Orionului!*

*Osană!
Și să rămână sfânt
ce e sfânt
în rana din lumea tainelor.*

*Surprins din lăuntru
de virtuțile fertilizate,
în limba lui care știe
să rostească tăcere,
Zeul din noi se desăvirșește.*

DIM. RACHICI

COPACII ȘI VINTUL

*Cînd vîntul bate dinspre nord,
ei pot să plîngă plecarea cocorilor.*

*Cînd vîntul bate dispre sud,
ei pot spune de prîndvară.*

*Cînd vîntul tace-n amiază,
ei pot săruta tălpile soarelui.*

*Cînd vîntul îi smulge și-i aruncă-n mare,
sămînța lor poate umple pămîntul...*

SENTIMENTALĂ

*Așezi zăpada-n pleoape,
 de la stînga la dreapta,
 aproape un cerc,
 pare simplu, pare tirziu,
 ți-e sufletul
 anume foarte jos,
 ca la o nuntă,
 cu straie de cuarț alb,
 pînă cînd
 începe să se prelingă apa
 de-a lungul pereților,
 de-a lungul cuvintelor,
 de-a lungul somnului.*

COLONIILE TIMPULUI

*Timpul se dilată în fiecare fîntînă
 Și mai ales în pămîntul primordial
 În care-au fost înveliși morții.
 La ospăț de sorî albaștri
 Plînsul nostru primitiv
 Ca un con de lumină
 Intr-un somn rival de vioare,
 Simultan să rămînă cu timpul
 Presupus apei într-o apăsare.
 Cu jumătatea mea de obraz și de gînd
 Credeam că știu cum se arată
 Timpul — Atlas
 Sub sfera lui orală,
 Spre care obstacole de fum verde
 Mă simțeam ascendent și trecînd
 Spre atol de zăpadă incinsă.
 La poalele de gresie consacrate
 Flăcări înjunghie văzduhul —
 Timp curb în toate apele neapărate.
 Coloniile Timpului în oasele morților,
 Vinătoarea luminii premature
 a munților.
 Durere românească imprăștiată-n fluiere,
 Cînteze sonor ciopîrșite — vorbele răniților,
 Lărgime egală a singelui,
 Desmierdare iute a furiei
 Și pretutîndeni Timpul
 Ce se dilată în fiecare fîntînă
 Și mai ales în pămîntul primordial
 În care ne simțim morții.*

O NOUĂ DIMENSIUNE A EXPERIENȚELOR UMANE

Zborurile Apollo 11 și Luna 15

■ ANDREI A. LILLIN

„Părăsind Terra, leagănul său tradițional, și pătrunzind tot mai adânc în enigmele universului, omul își lărgesc în mod incomensurabil orizontul de gândire și înțelegere. Demonstrând înlimitatea și materialitatea lumii, el își dă seama tot mai bine de caracterul nelimitat al cunoașterii, se simte îndemnat să-și lumineze tot mai mult inima, să pășească mai curajos înainte spre descoperiri și adevăruri noi”.

NICOLAE CEAUȘESCU: Raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Român la Congresul X, ținut în 6 august 1968.

Dunând în joc intuiție și gândire, inspirație și judecată, spiritul uman s-a străduit de prin veacuri să pună ordine în fenomenele aparent învâlmășite ale realității, să le sorteze pe categorii și genuri, să le descrie în formule și noțiuni de la global la amănunt, de la universal la particular. Realitatea lumii obiective se transformă în felul acesta, treptat-treptat, într-o construcție intelectuală și matematică de uimitoare precizie.

Zborul celor două cosmonave, Apollo 11 și Luna 15 din iulie — prima cu oameni la bord, a doua complet automatizată — ca și a sondelor lansate spre Venus și Marte reprezintă deocamdată încununarea acestor străduințe, iar cele 21 ore, 36 minute și 41 secunde ale lui Neil Armstrong și Edwin Aldrin pe lună au fost o dovadă vie că rațiunea nobilă și clară poate avea înțietate față de pasiunile meschine ale omului, singele rece poate folosi la altceva decât la îndeplinirea unor acte redutabile și disciplina de fier a unui grup mare de oameni este posibil a fi aservită în întregime cunoașterii și cuceririi pașnice a progresului.

De la început pînă la sfîrșit, misiunea Apollo 11 a decurs cu precizie aproape absolută după un orar proiectat și programat cu săptă-mîni și luni înainte de lansare. Mici dereglări, ce e drept, au avut loc. Astfel, racheta Saturn 5 a fost pusă în acțiune la Kennedy Space Center cu o întârziere de 724 milisecunde. La prima vedere, amănuntul acesta pare fără importanță. Sintem totuși siguri că el va fi luat în seamă de o istorie analitică a tehnicii umane, iar pe marginea lui se vor putea schița teorii nu mai puțin interesante decît cele semnate de Leffèvre des Noëtes cu privire la cîrma mobilă scandinavă (gouvernail d'étambot), fără de care corăbiile lui Columb n-ar fi putut înfrunta largul mării spre a căuta calea cea mai scurtă spre Indiile mult rîvnite de regii prea catolici spanioli.

Aselenizarea LEM-ului Eagle a declanșat o febră vie în toate colțurile lumii și în toate sectoarele vieții contemporane. N-au lipsit nici

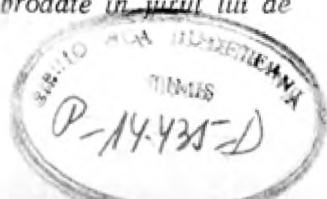
unele manifestări tipic pragmatice. Astfel o fabrică de ceasuri din Elveția a anunțat imediat a doua zi pe pagini întregi în presa apuseană că ceasurile fabricate de ea au ajuns primele pe lună. Nu mai puțin întreprinzătoare, o firmă de clipsuri din Paris își propaga cu aceeași risipă de hirtie o medalie ad hoc lansată, reprezentând relieful lunii pe care a fost incastrat un rubin, marcând alunizarea LEM-ului. Dar în timp ce asemenea manifestări, tipice pentru disputa subterană între cele două tendințe economice opuse în sinul capitalismului contemporan, a lui „profitable perpetuity” și a lui „development trust”, au izbutit doar să tinctureze momentul istoric cu oarecare pitoresc, pe plan organizatoric al vieții economice imperialiste s-a putut înregistra o creștere în pas grăbit a recrutării cadrelor de informatică de toate gradele.

Este fapt de experiență curentă că mecanica a fost și rămâne o știință experimentală ce nu poate fi construită a priori. Încă și astăzi, în plină matematizare a fizicii, ea operează cu un cît de fizică pură care ca atare are un caracter pur experimental. În condițiile acestor orice reușită de talia zborului Apollo 11 și Luna 15 însemnează și pentru fizicienii spațiului cosmic un avânt și o bucurie a înălțării. S-a dovedit în felul acesta în mod definitiv că o trecere vremelnică peste forța gravitațională nu este și nu trebuie să fie neapărat un simbol al morții. Cite nu decurg astfel de aci pentru toate ramurile științei, pentru etică, estetică și arte? Deconcertantă, revelația aselenizării omului nu poate fi decît pentru spiritele lașe și leneșe, pe care clipele cu adevărat tragice din istoria omenirii din ultima jumătate de veac n-au avut darul să le trezească din dezabuzarea și platitudinea lor evident iremediabile. Dimpotrivă, cei cu cugetul geometric și vertical pot fi mîndri de a fi fost martori în numai un sfert de secol la două din cele mai de seamă cuceriri de la inventarea focului: desintegrarea dirijată a atomului și învingerea gravitației pe plan cosmic. Mai ales că ambele cuceriri se cer imperios puse în serviciul evoluției pașnice a omenirii. Căci dacă e fapt, precum subliniază Salvador Dali în declarația sa după aselenizarea LEM-ului Eagle, că în clipa în care, în istoria omenirii, s-a atins în domeniul relațiilor politice unul din punctele cele mai derutante și umilitoare, s-a atins și punctul cel mai înalt al tehnicii, greșit și steril ar fi să trăim această coincidență ca un argument dezarmant, creator mai degrabă al unui gol interior decît al unui foc lăuntric care să îndrume omenirea spre un viitor mai bun, pentru înfăptuirea căruia să se angajeze absolut întregul potențial constructiv existent. Sau în formula sinceră și convingătoare a Indirei Ghândi: „Să îndreptăm puterea omului, capabilă să se înalțe fizic pînă la stele, spre întărirea legăturilor de pace și frăție pe pămînt”.

☆

Dacă aselenizarea lui Neil Armstrong și Edwin Aldrin înseamnă înfăptuirea unui vechi vis al umanității, literatura — marea depozitară a tuturor experiențelor umane înălțate prin intermediul limbii la rang de valoare artistică — a participat din vechime la conturarea și precizarea acestui vis.

Motivul călătoriei în lună este cunoscut omului de prin milenii. Pagini pline de avînt ale imaginației au fost brodate în jurul lui de

Lucian de Samosata și Plutarh, iar mai aproape de noi, de Cyrano de Bergerac, Fontenelle, Voltaire, Bürger și Jules Verne, spre a limita enumerarea, deocamdată, numai la ei. Impresionați din zorile omenirii de astrul palid al nopții, mereu altul, dar cu reveniri ciclice care le-au sugerat un prim sistem de reperuri durabile în timp și spațiu, spiritele cugetătoare au încercat totdeauna o vie curiozitate față de realitatea intimă a astrului, înfierbîntîndu-se în numeroase ipoteze și fabulații care mai de care mai tainice și mai aventuroase.

Nu vom încerca aici o excursiune în perioada ginecocratică a preistoriei, cînd astrul palid al nopții a fost asimilat pe meleagurile Mării Mediterane pentru întiași dată cu ideea Zeiței Fecioare — asimilare din care, după o lungă evoluție, s-a cristalizat chipul plin de grație al zeiței Diana. Ceea ce interesează aici, este cultul italic al zeiței, atestat pentru crîngurile de la Aricia și Corne din apropiere de Tusculum, și de pe Aventin, unde populația acelor locuri îi sărbătorea cultul din timpuri străvechi după ritualuri pline de poezie. Astfel, bîndoară, dacă pe marginile lacului de la Aricia, supranumit „speculum Dianae“: „ogînda Dianei“, se organizau „călătorii“ — obicei din care ulterior s-au dezvoltat jocurile în arenă imaginată și ea ca un lac. Să amintim că și Coliseul din Roma a fost clădit pe locul unui iaz (stagna) din fostele grădini ale împăratului Nero; arena, în formă de elipsă, se află în chiar centrul Romei antice. Nu putem preciza momentul istoric în care practica acestor călătorii a ieșit în stradă, cu carele navale, în jurul cărora mulțimea tîlăzuia asemenea valurilor agitate ale mării, știm însă că originea termenului „carnaval“ se trage de aici și cu el veselie exuberantă a omului care se află la un început de an nou, serbat de popoarele din jurul Mării Mediterane spre sfîrșitul lui Februarie.

La Roma, templul zeiței de pe Aventin a devenit cu trecerea anilor și templul sclavilor, fapt pentru care ulterior, după mărturia lui Plutarh, s-a creat explicația realist-hazlie că Diana, zeița vindtoarei de cerbi, este totodată și patroana sclavilor evadați, „a celebritate cervi“: „de repeziciunea cerbilor“. În timpul imperiului, cultul Zeiței Fecioare s-a extins asupra tuturor teritoriilor stăpînite de romani. Într-o administrație ordonată cu legi și forme, cultul Dianei a introdus în felul acestu un complex întreg de stări afective a căror fecunditate pentru toate clasele sociale și de prețutîndeni unde s-a înălțat biruitoare acvila romană, a fost destul de sesizabilă. Totodată, cultul zeiței a luat forme din cele mai variate, ea fiind identificată rînd pe rînd cu o seamă de zeițe locale înrudite, trecîndu-se asupra ei reprezentări și atribute noi.

Bîndoară, pentru plastica romană a devenit în curînd canonic pentru felul de a-i concepe statuia chipul Artemidei din Ephes. Nu mai mică a fost însă influența cultului zeiței Hekate, care de la un moment dat chiar a fost confundată cu ea, sau al zeiței Arduinna din țara Galilor — sincretisme și substituții din care s-au născut numeroase culte populare ce au lăsat urme în credințele și practicile popoarelor pînă astăzi. În felul acesta, încă și în zilele noastre, pe Valea Almașului, ea călăuzește după verbul îndurerat din melopeele bocitoarelor ca Gia Somoșgia (din sudslav. Diva Samodiva care continuă Diana, zeița principală a Traciei de vest) pașii călătorului pe drumul cel fără întorcere.

Călătoria în lună, ca motiv literar, cit ne este posibil să stabilim, este dinamizată nu din dorința omului de a rupe contactul normei cu lumea și care astfel intensifică fenomenul individuației pînă la paroxism, ci dintr-un sentiment armonic de împlinire nouă, în care ființa umană niciodată nu ajunge la un sentiment al singurătății și al izolării. Încă la Lucian de Samosata sau la Cyrano de Bergerac motivul se inspiră dintr-o receptivitate generoasă pentru viață, dintr-un elan deschis și primitiv pentru seducțiile și pitorescul explorării, iar dacă în condițiile tehnice imaginate de ei călătoria în lună se obiectivează ca o stare de iluzie în care viața își neagă și își transcende antinomiile, faptul nu este mai puțin semnificativ pentru acea stare de entuziasm creator, în anticipațiile căruia contradicțiile, ireparabilul, fatalitatea și iremediabilul momentului istoric dispar, făcînd loc unui fel de viață sublimată.

În tratarea motivului de către Cyrano de Bergerac (1616—1655) ne împiedică personanța spiritului galic, inclinat spre satiră, nu însă fără ca printre giumbușlucurile fantasmagoriei burlești să nu răzbată cîteva viguroase apeluri la rațiune și progres. După numai jumătate de secol, Bernard le Bovier de Fontenelle (1657—1757) studiază cu conștiinciozitatea omului modern teoriile lui Galilei și Copernic, formulînd în lucrarea sa Entretien sur la pluralité des mondes (1686), pe baza calculului și reflecției, cîteva din atributele constitutive cu care fizica cerului instelat a operat în tot decursul secolului luminilor. În condițiile acestea, motivul călătoriei în lună nu mai apare în tălmăcirea lui Fontenelle ca un element de irealitate și fantezie. Avîntarea spre discreția lumii stelare se naște dintr-o dorință ușor camușată de cunoaștere prin pătrunderea spiritului critic în regiuni spațiale, rezervate pînă atunci exclusiv fideismului celor umili ca și dogmelor sacrosante ale bisericii.

Dacă în viziunea lui Cyrano de Bergerac intră în calculele călătoriei în lună pentru întîiași dată puterea de propulsie a rachetelor — „așezate șase cîte șase în mai multe etaje” —, în povestea plină de avînt jantezist a Baronului Minciună, pe care Gottfried August Bürger (1747—1794) o publică în 1786, folosindu-se de un model mai vechi în limba engleză a lui Rudolf Erich Raspe, legătura între pămînt și lună dimpotrivă se face mai simplă și anume, cu ajutorul lujerului miraculos al unei fasole turcești. Derogarea aceasta de la caracterul științific cu care motivul a fost investit intrucîtva definitiv de predecesorul francez nu este însă nici ea întîmplătoare. În timpul lucrului la cartea sa, Gottfried August Bürger a fost asistat de marele fizician Georg Christoph Lichtenberg (1742—1799), cunoscut pentru causticitatea cu care combătea cultul entuziast al geniului prin care poezii din mișcarea Sturm und Drang, inspirați de o seamă de teze estetice și sociale formulate în prealabil de J. J. Rousseau, au încercat să innoiască viața literară germană. În condițiile acestea, fasolea miraculoasă a baronului Münchhausen, care tot crește pînă ce se agață de cornul lunii, apare investită din partea unui critic al apelului „Retour-nons à la nature!” cu o valoare simbolică. Și nu mai puțin simbolic sînt și realitățile pe care Baronul Minciună le găsește în lună cu ocazia celei de a doua călătorii cu ajutorul unei corăbii, smulse din valurile

mării de un vînt năpraznic: toate în lună sînt supradimensionate în raport cu proporțiile lucrurilor de pe pămînt; ființelor de aspect uman le zice „ființe gălitoare“ întrucît ele își pregătesc mîncădurile pe vatră dar le consumă ultrarapid, incorporîndu-le dintr-o bucată printr-o deschizătură în partea stîngă a trupului etc. Din prima călătorie a Baroului Minciună știm că pe lună totul este de o nuanță uniformă, argintie; determinismul este atât de puternic încît orice ființă cu aspect uman se naște de-a gata cu profesiunea ei; după moarte ele se descompun spontan într-un nor de fum care accelerat dispare de tot. Să mai adăugăm, în sfîrșit, că aceste ființe realizează tipul aristofanic al androgenului perfect care nu cunoaște iubirea nici chinurile iubirii, că ele se pot separa de capul și de ochii lor, plasîndu-le în spațiu ca sonde pentru a cerceta opinia publică etc. — evident, tot alitea motive simbolice din arsenalul causticului G. Chr. Lichtenberg care-și expusese concepția despre originia tuturor certitudinilor în filozofie și știință în următorul aforism: „Cine studiază cu adevărat istoria filozofiei și a științelor naturale va găsi în curînd că cele mai mari descoperiri au fost efectuate de acei oameni care au luat drept probabile lucrurile pe care alții le-au declarat drept sigure“.

Incepînd din a doua jumătate a secolului XIX, problema zborului cosmic devine o problemă științifică. În felul acesta și motivul literar al călătoriilor în lună pierde treptat de la Jules Verne la H. G. Wells din fantasticul său originar, prelogie și mitic. S-ar putea vorbi chiar de raționalizarea crescîndă a motivului la acești autori, prin confruntarea sa treptată cu datele fizicii, biologiei, astronomiei și științelor sociale. În felul acesta, din mit primordial și motiv de basm, călătoria în lună devine o temă de bază a literaturii științifico-fantastice. Sau cu alte cuvinte, cu cît punctul de ajungere se apropie de noi pe cale rațională prin intermediul datelor reale ale interpretării științifice moderne a spațiului cosmic, motivul este smuls din curentele regresivunii îndreptate de mentalitatea incomparabil mai naivă a secolelor trecute spre depărtarea inconceptibilă și indefinită a basmului, iar în locul lui Micromegas voltairian trece în cel mai inspirat moment selenautul român al lui H. H. Stahl.

Amplourea cercetărilor spațiale întreprinse de U.R.S.S. și S.U.A. a dus nu numai la descoperiri prețioase în legătură cu numeroase fenomene ce se petrec în spațiul interplanetar, printre care existența centurilor de radiație din jurul pămîntului, interacțiunile dintre fluxurile de particule solare și ionosferă, existența gazului interplanetar și a vîntului solar etc., ci prin sporul continuu de cunoștințe noi cu privire la structura spațiului cosmic și al lunii s-au impus și o seamă de corecturi în privința unor fapte și teorii și chiar reabilitări. Astfel ziarul New York Times a publicat recent o erată la un articol apărut în coloanele sale la 13 ianuarie 1920, în care fizicianul Robert H. Goddard era luat în deridere pentru faptul de a fi afirmat că o rachetă ar putea să funcționeze în vid. „Acest profesor Goddard — se susținea în articolul de acum 49 de ani — nu are habar despre relația acțiune-reacțiune. Se pare că îi lipsesc chiar cunoștințele de fizică ale unui licean“.

După zborul Apollo 11 redacția ziarului își exprimă regretul de a fi comis o nedreptate alit de flagrantă. 2

Nu mai puțin semnificative sînt ecourile pe care zborul lui Apollo 11 le-a stîrnit printre oamenii de artă și litere. S-a discutat și acum, se vede, inevitabila problemă, dacă prin cucerirea lunii de către om nu se va produce depoetizarea ei. Și, bineînțeles, în ciuda exaltării euforice a omenirii din momentul epocalei aselenizări, unii opinenți susțin că aceasta atrage după sine ireparabilul — magia multimilenară a lunii va avea să înregistreze în viitor în exuberanța activării, o diminuare tot mai pronunțată. Nu mai puțin s-au făcut auzite și câteva glasuri ponderate și realiste, capabile să prezinte problema sub un aspect de absolut bun simț.

„Personal sînt foarte uimit cum am fost și cu ocazia zborurilor precedente“, subliniază Michel Demuth într-un interviu acordat unui redactor al ziarului Combat. „Desigur, ceva mai uimit de data aceasta căci este vorba cu adevărat de o debarcare umană și nu de un zbor numai de robot. Este în sfîrșit primul pas și de acum toate speranțele sînt permise. Această aselenizare nu este bineînțeles un scop în sine. Satelitul nostru în fond nu este altceva decît un fel de cartier mărginaș. De totdeauna de altfel, în literatura științifico-fantastică el a fost luat drept un cartier mărginaș arid. Luna n-a fost concepută niciodată ca teatrul unor explorări stranii și nici ca un loc prea feeric. Ea i-a făcut pe poeți, ca obiect luminos, martor al îndrăgostiților etc., să viseze, dar luna n-a fost niciodată privită ca un nou pămînt ideal, o a doua Amazona sau un al doilea Eldorado. Acest rol, în literatura științifico-fantastică a revenit mai degrabă planetelor Marte și Venus (...). În orice caz, de pe urma cuceririi lunii de către om, amatorii de literatură științifico-fantastică nu vor avea de înregistrat nici o decepție. Noi am văzut-o totdeauna exact așa cum este ea, adică sub forma unui glob cenușiu, pustiu, fără viață, și ar trebui să ne întoarcem la epoca lui Jules Verne pentru a da de erori grosiere cu privire la posibilitățile de ședere ale omului pe satelitul nostru natural“.

Asemănător, într-un alt interviu luat poetului Alain Jouffroy, acesta spune: „Este ca și cum am cuceri o suburbie. Este prea aproape de noi. Este o imagine și un clișeu foarte cunoscut în literatură. Pe plan poetic, aceasta corespunde primei trepte a imaginației, sau primului nivel de la care pornind gîndirea poate începe să inventeze ceva. Dar din momentul în care apropierea și cucerirea lunii sînt posibile și realizabile, se întrezărește totodată că utopia nu este înafară de posibilitățile de realizare tehnică mai mult sau mai puțin apropiată și că există anumite lucruri încă de înăfptuit care ar fi trebuit să fie înăfptuite mai de mult. Din clipa în care Jules Verne a inventat sistemul care a permis accesul nostru în lună, cucerirea ei a fost pe planul gîndirii și înăfptuită, realizată...“. Și în încheiere: „Vom vedea luna totdeauna de aceeași manieră. Ea va rămînea înscrisă mereu ca un punct deasupra noastră. Acest punct nu se va schimba. Americanii ar putea colora desigur luna în violet, dacă ar avea suficient simț poetic pentru aceasta...“.

După concepția lui Michel Demuth ca și a lui Alain Jouffroy nu există, prin urmare, culmi abisale în evoluția cunoașterii universale

care să transforme o cucerire tehnică într-un dezastru pentru estetică. Mai mult, evitând să reclame pentru arta contemporană ancorarea într-o regiune transcendențială a spiritului, ambii apreciază sub prisma criteriilor etice cucerirea palidului trabant al planetei noastre ca un imperativ adresat omului spre biruința definitivă a virtuții. Prin aceasta, ei nu se izolează în contemporaneitatea lor vest-europeană. „Nu cred că putem afirma că cercetările asupra gândirii ar avea asupra umanității efecte mai bune decât cercetarea spațială“, susține similar economistul François Perroux, spre a continua: „Dacă am avea de ales pe de o parte să cucerim luna și pe de altă parte de a elimina cancerul, am putea formula o judecată în alternativă. Dar noi trăim într-un regim al riscului, al ipotezei, al pariului. Este un fapt istoric că ne aflăm în cosmos; nu văd pe ce anume s-ar putea sprijini filozofii spre a interzice cercetarea într-o anumită direcție sub pretextul că evoluția este mai puțin utilă decât în oricare altă“. Și în concluzie, amintind și de contribuția televiziunii: „Mișcarea iscată de cucerirea spațiului cosmic corespunde unei mondializări de o factură foarte particulară (...). Fiecare din cei 4 miliarde 400 de milioane de indivizi sînt compatrioții noștri, pot urmări evenimentul, încearcă ceva definibil ca emoție. Căci marele eveniment nu prezintă nimic superealist ci se adevărește a fi o întreprindere umană care dovedește că omul este capabil să transforme mediul în sensul cel mai larg al termenului, cuprinzînd și cosmosul, spre a fi om în mai marea putere a cuvîntului. Aceasta este o modalitate foarte eficientă a aventurii umane (...). Cosmonautul este tipul libertății perfecte de care vorbește Marcuse; el nu este omul monodimensional ci omul care se dezvoltă pe plan cosmic“.

Fără îndoială, momentul dramatic al aselenizării se va dovedi fecund și productiv pentru creația artistică de abia în lunile următoare. Jean Cayrol anunță de pe acum un roman „très lunaire, très lunaire“ și el adaugă: „cred că oamenii ce-l vor citi vor fi mult și pe lund și, în același timp, și pe pămînt. Cuprind în el toate evenimentele politice care se petrec sub ochii noștri, dar într-o manieră cosmică, spațială“. Și cu aere de doctrinar al modalității încercate de el: „Literatura pătrunde de acum în spațiul cosmic. Timpul fiind abolit pe pămînt, în ale scrisului se manifestă în mod real spațiul cosmic. De aici va rezulta un fel de aerizare extraordinară a literaturii actuale (...). Am avut noul roman; acum pornim spre o altă literatură. De altfel, termenul literatură este inexact. Ceea ce aș putea numi „underground“ la fel cum se vorbește și în cinematografie de „underground“ nu mai este literatură. Există mii de posibilități în literatura actuală. Este latura nostalgică a literaturii în raport cu oamenii de știință, care se simt otrăviți din motivul că nu-i pot întrece, limbajul uman nefiind decât un limbaj care își are limitele. În felul acesta, evident, toate inovațiile încercate tind să dea cărții o dimensiune nouă și gigantescă. În fond, acesta este lucrul cel mai important la ora actuală“.

INTERIOR

*Ceasornicul și-a oprit subit respirația
Și privește fix prin geamul aburit...
Orele din piept acum i-au murit,
Ca într-un pahar spart, vibrația.*

*Scaunele au rămas rezemate de perete,
Obosite de-atita greutate...
Florile stau cu frunțile plecate,
Și-ar vrea să strige că i-e sete*

*Aerul începe să fie amar...
Prin nări își pătrunde miros de chinină!...
Cărțile au început să miroasă a naftalină...
Neodzul, timpul smulge zile din calendar.*

A P A

*Mereu mai sus, mereu mai jos
și iarăși la-nceput și iar,
sub aspru cer, și lunecos,
azi deltă, miine estuar,
cu apa alungat de mal,
cu malul alungat de apă
arunc friul pe lună-n val,
în cer răsare o sireapă
    ce paște
    stele vii
    și moarte,
iar eu slăpînul ei și faur
pe spumă vreau să-i ridic staur.*

TRADIȚIE ȘI INOVAȚIE ÎN POEZIA TINERILOR

■ DAMIAN URECHE

1. De la clasic la modern și miraajul debutului

Ocile lirice care se aud astăzi tot mai pregnant în presa noastră literară, ori în volumele de poezii ale unor nume de puțin timp impuse auzului și hîrtiei tipărite, invită la o deosebită atenție, selecție și obiectivitate din partea criticii literare. Acest fenomen complex (abundența de nume sărind zgomotos din anonim în coloane impresionantă spre poalele Olimpului), trebuie cercetat cu altă mai mult, cu cît se pare că cititorul modern se îndepărtează prudent de un anumit gen de poezie care se scrie azi, sub pretextul oarecui confuz că asemenea producții lirice devin la un moment dat inaccesibile ca formulă, ori laterale unei autentice trăiri. Nu știu dacă pe acest cititor trebuie să-l numim neapărat lector comod ori neavizat, ori dacă n-ar trebui mai acut stabilit procentul de accesibilitate necesar poeziei unor tineri care fără să fi asimilat tot ce are încărcat de comori tradiția poetică, pornesc dintr-un punct hazardat și ajung la altul similar, ori pornesc din neunde și ajung nicăieri. Dacă nu de mult au încetat polemicile și inutilele comentarii cum că poezia trebuie scrisă în formă clasică, ori în vers liber, alb sau peștit, apare de astă dată o altă falsă problemă, dacă poetul trebuie să opteze în creația sa pentru claritate ori pentru ermetism, dacă cititorul trebuie să urce singur pînă la turnul încărcat de sensuri imperceptibile ale creatorului, ori creatorul trebuie să coboare la nivelul mediu de receptare al cititorului său. Mie mi se pare că poezia e una singură, indiferent dacă e numită, în terminologie critică, existențială, clasică, onirică, orfică, romantică, suprarrealistă, de atmosferă, ori de idei, haladescă ori mitică, poezie a violetei, ori a lirismului pur. Și mi se mai pare că însuși rampa de lansare a criticii literare contemporane funcționează defectuos, căutînd să impună nu știu pe ce criterii sateliți lirici care deja circula pe orbitea poeziei actuale, fără să ne bucare cu strălucirea pe care am fi așteptat-o de la ei.

Nichita Stănescu, poetul elegiilor speculative¹⁾, sau cel mai mare poet român în viață cum îl numea Fănuș Neagu într-un articol din „Luceafărul” pentru versul :

„Nenăscuții cîini latră pe nenăscuții oameni”, spune în „Elegia a șaptea”: *Trăiesc în numele frunzelor, am nervuri, / Schimb verdele pe galben și / mă las pierit de toamnă. / În numele pietrelor trăiesc și mă las / cubic bătut în drumuri, / cutreierate de rezezi mașini*²⁾. Iată, așadar, o ipostază a autorului, între multe altele, o integrare a eului liric în răbdătorul patos vegetal, cum într-un fel operează și Marin Sorescu (am legat copacii la ochi), un procedeu pe care poetul îl folosește cu multă patimă intelectuală, lăsînd rațiunea să se avînte în largi speculații de lexic, în asociații care procură o nedesmintită emoție estetică, dincolo de răceala voită a arhitecturii precis condusă e sonorității și incondeieri de expresii.

Parabola urmărită nu e scop în sine, ci abur al materiei poetice pedepsită să cînte: ³⁾ *Spune, dacă ți-aș săruta talpa piciorului, / Nu-î așa c-ai schiopăta puțin / De teamă / Să nu-mi strivești sărutul ?* }

ORIZONT

1) Ion Darcășu, *Prezențe poetice*, EPL, 1968, p. 158.

2) Nichita Stănescu, *11 elegii*, EPL, 1966.

3) Nichita Stănescu, *O viziune a sentimentelor (Poem)*, EPL, 1969.

Dar, poetul care a parcurs, cel mai meliculos, teritoriul tradiției, asimilind în stihuri de perfectă elasticitate zbaterele demiurgului modern, fără salturi spectaculoase, dar cu o tăcută și triumfătoare răbdare, exemplul pentru generația tânără, este Ștefan Augustin Doinaș. Niciodată, de la Argezei încoace, balada nu a cunoscut o mai puternică radiație cultă, elegia o mai discretă punere în emoție, versul o mai tulburătoare simetrie melodică de construcție și sens ca-n poezia lui Doinaș. Unii critici l-au acuzat de uscăciune, alții de un prea pronunțat ton trubaduresc, ori de o prea apăsată comentare analitică a ideilor, poetul însă rămâne el însuși neoromantic și neoclastic, rămâne Doinaș până la ultima vibrație a versurilor pe care le semnează-n presa literară, ori de la „Cartea mareelor”, la volumul selectiv „Ipostaze”, apărut în colecția „Albatros”. Uneori însă și pe cimpul pe care noi îl luăm în dezbatere există sinuoase plecări spre un reper luminos, pentru că, dacă interpretăm dintr-un alt unghi fenomenul poetic, întreaga optică se schimbă. Să zicem că tradiția înseamnă ceea ce a fost ieri inovație, sau că inovația e tocmai continuarea modernă a tradiției, ori, mai explicit, inovația de azi e ceea ce se va numi mâine tradiție, atunci însă se simplifică un capăt al problemei iar celălalt se complică, intrând riscant în umbră. Pe măsură ce analizăm produsul liric al acestei generații, argumentația noastră, oricât ar fi de pregnantă, rămâne oricând deschisă adăugirilor. Pentru că orice critic, oricât fier și simț al valorii ar avea, nu se hazardează în a fixa de pe acum ierarhii în constelația poeziei românești, deoarece fiecare are editoria! ne oferă surprize în acest domeniu, elaborând uneori mituri și consacrări, altele egalându-le. Nu încerc aici să deschid pagina unor adevăruri, care și așa se cunosc. Dar iată că sentimentul unei intrări într-un labirint, nu mă părăsește, totuși, contemplând ceea ce e astăzi poezia la noi. Nu neg faptul că există mari poeți pe acest tărâm al Mioriței, nu neg ceea ce are de pe acum o carte de vizită în ceea ce privește unele nume strălucind pe coperti și-n reviste, poate mai des decât ar trebui. Și tocmai despre inflația lirică aș dori să vorbesc, despre acele semnături care insistă să se mențină ca prezență publicistică, fără acoperire în aurul autenticității, și, mai ales, fără acea diversificare de ton și nuanță care strănește razele interesului nostru, gata să apună în descurajare. Celălaltă față a acestui pericol e împămintenirea unor nume pe care cu nimic nu le mai poți mișca, chiar dacă de atunci a crescut mai înaltă iarba în jurul lor decât gloria cu care-i investise critica la un moment dat. Nu găsești un articol în care să nu fie citați Nichita Stănescu, Ilie Constantin, Ana Blandiana, Cezar Baltă, Grigore Hagiu, Ion Gheorghe, Marin Sorescu, Ion Alexandru, Leonid Dimov, chiar dacă unii dintre ei se susțin doar prin paginile ce li se deschid exagerat de generos, ori prin prea desele apariții editoriale, în așa fel încât să rămână alinații ostentativi ai tinerei poezii. Alți văzut vreodată vreun articol dedicat altor tineri poeți decât cei amintiți, sau vre-o pană de critic îndreptată în împămlător și spre zonele lirice din celelalte părți ale țării? Dacă unii ar răspunde că foarte rar, eu aș zice că asemenea ineletrnicii sînt inexistente. Se mai ridică în ultimul timp niște voci precum Dan Laurențiu, Cezar Ivănescu, Virgil Mazilescu, Mircea Ivănescu, mai palide sau mai luminoase, oricum, critica s-a mulțumit să constate, fără prea multe diferențieri, că se mai simte și alt abur poetic decât cel ce se ridică, împins de trimbițe, acum cîțiva ani spre înălțimile definitive consacrate. Nedumerirea noastră crește cu cât ne îndreptăm spre descifrarea modului cum încearcă să se afirme cei înzestrați cu această flacără vizibilă ori nu. Chiar dacă în ultimul timp numărul revistelor literare a crescut, păcat că nu și al editurilor, probabil că într-un viitor nu prea îndepărlat ne putem retrage afirmația, bătăile la poarta publicării rămîn de multe ori zadarnice. E adevărat că unele dintre talentele autentice triumfă pînă la urmă, dar altele, cu siguranță rămîn asfixiate de timiditate ori de primele sau repetatele eșecuri în ceea ce privește afirmarea. Pătrunde însă tot mai des în reviste un soi de poezii bine hrăniți cu toate literaturile, care oricînd sînt gata să scrie poezie sau proză, critică literară sau orice altceva, cu o dexteritate a scriiturii veclină cu „geniul”. Dacă-i scuturi însă puțin, observi că nici măcar nu și-au propus un crez estetic, ci aștează în fața unui examen de conștiință, acești rafinați conirați ai noștri n-ar fi totuși în stare să-și dea viață pentru versul ori poemul pe care-l scriu. Dăruirea în arta lor e de condei, nu de suflet, ei nu se angajează, ei contemplă și constată, cu destul de sfîntă neutralitate, nu se aruncă în lupta deschisă pentru acel „ceva pentru care merită să pierzi o corabie”⁴⁾, și ceea ce e mai dureros e că ei numesc toate acestea subtilitate, ori rafinare a limbajului. Inovația de care ei fac paradă, compusă din uscăciune și asociații hazardate de cuvinte, la o privire mai atentă, nu se arată a fi decât pură imitație pe care acești urmași tîrzii ai lui André

Breton se încăpăținează să o cultive încă pe malul Dimboviței, al Someșului, ori al Beghelului. E de neînțeles și avinutul criticii către asemenea produse lirice, încadrându-le cu superlative colorate în nu știu ce curent european de ultima oră, dar de minimă rezistență în fața timpului⁴⁾. Alteori însă, dintr-un spirit sufelist exagerat, tot ce poartă etichetă de clasic, de tradițional, primește bilele de liberă trecere spre edituri și reviste, fără o analiză temeinică a cuantumului de originalitate, ori de epigonism ieftin, care prin anemie verbală a ajuns la saturație. Acestui epigonism al unei versificări facile două multiple tipare celebre îi opui cu dragă inimă formule ori creații lirice moderne chiar dacă mai încălțate ori mai obscure, dar cel puțin mai sigure de existența unei zbateri autentice. Adevărata poezie se află undeva la mijlocul acestor înclinații, prima fiind cea a împingerii inovației până la obscuritate, iar cea de-a doua, baterea comodă a pasului într-un tradiționalism static. Deci dincolo de tradiționalism și înainte de modernism se scrie poezia viabilă, problematică și cu sorți de izbândă în durabilitate. De obicei acești poeți sînt puțin luați în considerare; ei nu fronează, nu declanșează șocuri spre atenția criticii ori a publicului. Ei nu rămîn nici între cunoscutele maluri clasice, dar nu trec nici prea departe de sensurile avangărzii. Poezia lor curge și se continuă firesc în rîm cu evoluția treptată a psihologiei poporului, în consonanță ascendentă cu sufletul răbdător al anotimpurilor care unite abia merită denumirea de timp. Departe de salturile spectaculoase, versurile lor se adresează prezentului continuu, nu unui viitor abstract (nu trebuie prin aceasta să se înțeleagă că ei sînt lipsiți de spirit vizionar), ei vin cu viața în întîmpinarea artei și cu arta în întîmpinarea vieții. Călinescu spunea că: „poetii cred că cea mai ieftină furtună e aceea care răstoarnă coarnele cerbilor”⁵⁾ referindu-se cu acest aforism la furtunile lăuntrice, nu cele verhale, la furtunile care au o funcție în spațiul uman, nu între peretii unui pahar cu apă. Aceasta nu-i decît o metaforă care invită la ardere, la participare. Dacă cuvintele nu sînt ale noastre, să le facem să devină, cu alții mai greu e să facem și tăcerile expresive, să surprindem incomunicabilul în zona unde el e gata să se divulge.⁶⁾ Și se pare că poeții adevărați găsesc resurse plastice pentru zugrăvirea acestui zbucium al culorilor făcute din sufletul omenesc.

Se mai ivesc și alte probleme, de cele mai multe ori consumînd energii și pagini, ca în final să se constate zădărnicia comentării lor. Una dintre acestea este conflictul dintre generații.⁷⁾ Ea porneste din subiectivismul criticii tinere care din dorința de-a epata, ori de-a sfîrși pasiuni în jurul unor nume, pentru o extragere senzatională din anonimul, neagă părți apreciable din ce s-a creat pînă azi, opunîndu-le un autor la prima carte, ori volume care n-au alte merite decît acelea ale unei formule ce s-ar părea că denășese ori le sparge pe toate cele existente pînă azi. De aci unele afirmații că abia de-aci începe poezia, că incifrarea sensurilor poetice, „sobrietatea” sonoră a expresiei, modernitatea excesivă sînt singurii sorți de izbândă ai lirismului actual. Articolele lui St. Aug. Doinaș din „România literară” despre „Moda poetică 1968” sînt repere admirabile pentru clasificarea unor principii estetice, norme și viziuni, necesare în orientarea poetului tînăr. Alteori însă scepticismul cu care este privită poezia tînără e de-a dreptul deprimant. Pentru unele straturi de cititori ori chiar de critici, orice tendință de a inova e privită cu suspiciune, cu inaderență, dacă nu chiar cu opacitate. Se mai aud acele suspine lacrimonarde care decretează gustul definitiv pentru un anumit gen de poezie, regretînd în gura mare că nu se mai scrie poezie ca pe vremea uneia sau altelei dintre marile noastre stele lirice românești. Noi, însă, tinerii poeți, care am fost martori la slîngerea lui Blaga sau Argezi, lui Călinescu sau Vianu, trăim cu sentimentul răsunderii de a continua marea lor cărare începută, de-a umple acele goluri în cultura țării pe care ei le-au lăsat odată cu frîngerea firului vieții. Vrem să continuăm⁸⁾, nu să ruem cu tradiția, vrem să adăugăm acele raze necesare soarelui întreg al poeziei care strălucește din ce în ce mai deplin pe pămîntul Mioriței, pămînt în care nu trebuie numai să se stingă luciferi, ci cel puțin în aceeași măsură trebuie să și răsară. Deci rolul poeziei tinere ni se pare cu atât mai nobil cu cît încearcă să-si asume răsunderi în timp. În întîmpinarea inițiativelor de promovare a poeziei tinere, editurile cît și revistele literare, receptive și optime, se angajează într-o mereu de-

4) Anghel Dumbrăveanu, *Onse de corăbii*, EPL, 1969.

5) N. Cobanu, *despre poezia lui C. I. Bascaliu*, *Orizont* nr. 11/1959.

6) C. Călinescu, *Cronicile ontimistului*, EPL, 1966.

7) Mihai Dăconescu, *Virtuțile tradiției*, *Arges*, nr. 4, 1967.

8) Radu Bourceanu, *Falsul conflict dintre generații*, *V. R.* nr. 9/1968.

pistate de voci care au ceva de spus acestor ani și acestor oameni. Poate că nu e chiar greșită ideea de a încuraja chiar plutoane întregi de poeți, care numai prin mari și de durată decantări, scot în lumină valori ce nu ne vor înșela așteptările. Chiar și acele nume mai șterse, ori mai puțin distincte, contribuie la piramida în virtul căreia cred că vor străluci câteva prezențe poetice demne de încrederea vizionară a marilor noștri înaintași.⁹⁾

Fenomenul liric contemporan, și așa destul de complex pentru a-l defini dintr-o singură privire, e permanent supus unor schimbări mai bruște sau mai încete de peisaj, prin dese și dense apariții de nume și voci, prin preluări de ștafete care neîndoios trebuie să ducă la acumulări întii de calitate, apoi de valoare. Și dacă, în ceea ce privește toate artele, continuind înseamnă că inovăm¹¹⁾, în poezie avem satisfacția de-a constata, sub aspectul diversității deocamdată, destule premise care ne îndreptălesc să fim optimiști. Zeci de debutanți se înscriu anual în bilanțurile aparițiilor editoriale, sute de nume prezente prin revistele literare al căror număr crește și el, aduc, cu mai mică sau mai înaltă vigoare, destine și temperamente, diverse porniri lirice spre cunoaștere, care miine se vor contura. Nume ca Florin Mugur, sau Gh. Tomozei, Anghel Dumbrăveanu sau Doina Sălăjan, Dim. Rachici ori Adrian Păunescu, la care critica literară s-a oprit destul de superficial, ori nu s-a prea oprit, și înclinăm să credem că aici mocnesc mai adinci comori lirice decît în alte șiruri de nume. Aș înclina să cred în încă alte glasuri ce apar destul de sporadic prin reviste ca Traian Dorgoșan, Nicolae Bădilescu, Horia Guia, Coman Șova, Dragomir Magdin, Ion Lotreanu, Dușan Petrovici, dar ale căror creații rețin cu satisfacție atenția printro-o statornicie a sufletului și potenței creatoare.

Vorbeam despre acele firi poetice care n-au consumat spații grafice în reviste și edituri cu excesivitate, și nici critica nu și-a ostenit auzul aplecîndu-se spre si-nuoasa lor evoluție. În scrisorile către un tînăr poet, Rilke de altfel îndeamnă pe acest luptător cu nemărginirea să nu aștepte prea mult de la glorie, să nu înceapă să scrie decît atunci cînd a cunoscut mulți oameni și multă viață, cînd a început să se cunoască destul pe sine. E adevărat că mirajul poeziei îi îndeamnă pe autori cam devreme la apariție, unii dintre ei uitînd de cazul Argezi, sau invocîndu-l destul de des pe Rimbaud și Labiș. Așa ajungem la memorabila însemnare argheziană din „Bilet pentru copilăndrul care începe să caute cuvîntul”¹²⁾: „Copilule începător de frumuseți, sfieste-te de înfumurare, de orgolii, de trufie, de lăcomie. Tu ai o răspundere sfîntă. Din tine trebuie să iasă făptura nouă, așteptată încă de pe cînd omul dibuia frînt — prin întuneric, să-l caute și să-l scoată din peșteri la curcubeul luminos întins peste lume”.

2. Ipostaze către autenticitate

Cînd echilibrul dintre tradiție și inovație le servește pe ambele noțiuni, nu rămîne decît să găsim puncte de sprijin în creația autorilor tineri cu care să argumentăm „mersul ascendent”¹³⁾ al poeziei actuale. E de pe acum înțeles faptul că tratînd ideea ce ne-am propus-o, de a face un excurs la poezia tînără, oricînd putem fi vulnerabili în ceea ce privește preferințele, pentru că multe din prezențele lirice la modă azi, miine vor păli, iar altele care astăzi tac, abia miine își vor dezvălui distinctul sunet în constelația literelor. Important e să constatăm gradul de intelectualitate și de asimilări rapide din stihurile care abia încep să-și ceară un loc în atenția noastră. Ana Blandiana spune în „Elegie de dimineață”: „Și copiii de mici înodăta-vor să ningă, / Și-o să-acopere albul slaba voastră tăgadă, / Și intra-va pămîntul în rotirea de stele / Ca un astru arzînd de zăpadă”¹⁴⁾. Sfîntul elogiu adus candorii și stigmatizarea celor ce-o întinează, iată doar una din temele obsedante ale

9) C. Ciopraga, Sensul activ al tradiției, *Scînteia*, 24 mai/1966.

10) N. Balotă, Tradiție și originalitate, *Palmira*, nr. 4, 1966.

11) Grigore Beuran, Continuînd inovăm, *Tribuna*, 29 aug. 1966.

12) Ștefan Bănuțescu, *Ille Purcaru*, Colocvii, Ed. tin. 1964, p. 111.

13) Monica Lazăr, Perenitatea tradiției, *Tribuna*, 8 aug. 1966.

14) Rîul, ramul, din poezia română contemporană, EPL, 1967, p. 25.

linerei generații de poeți, care-și dedică cu pregnanță viitorile vârstei acestor vremi cărora versul ar trebui să le șleargă din crispate și automatism.

Pentru că noi, poeții, nu sintem puternici decât atunci cînd ne ridicăm cu cîteva mile suffletești de-asupra pămîntului, nu ca să uităm de el, ci ca să-l vedem mai bine, și, poate să ne vedem și pe noi însine. „Poetul pleacă, deci, de la o configurație a sa interioară, pe care o edifică în afară tot ca totalitate. Bunăoară, o experiență a iubirii, a naturii, a societății, a lucrului, a morții etc., se organizează toate ca întrebări în conștiința poetului”¹³⁾. A scrie, înseamnă a te elibera de apăsarea stelelor, a te smulge din condiția la de tîrîină care gîndește, a-i mai adăuga acestui lut anonim o latură în plus: cîntecul. El te smulge de lîngă părinți și anostimpuri, te readuce apoi schimbat și necopil, te încarcă cu abnegație și culori pentru a le da un nume cu însuși singele care uilă, și poate tocmai împotriva uitării trebuie să folosești cerneala. Și pentru cîntecul acesta al tău ai nevoie de cuvinte; dar cum? Le-au mai folosit și alții, și, poate, cu mai multă strălucire. Nu-ți rămîne atunci decât din aceleași cuvinte, alăturate altfel și într-alt chip trăite, fără să repeti ritul de puțin pe cineva, să vii pe lume cu acel fior al literelor cîntate care e numai al tău.

Din momentul acela munții înțeală să mai fie munți, cîmpurile și ele se alcătuesc într-o altă punere-n peisaj, bătăile inimii tale trebuie să nu se confunde cu allele, nici ca rezonanță, nici ca ardere. Numai atunci poți fi tu, cu personalitate lirică, ori ca eu autentic. Purtătorul propriei răspunderi asupra creațiilor pe care le supui audienței publice e tot autorul, în ultimă instanță. Criticul se sâlă în genuu pe mîini, și spune că nu e primul care e furat de eroare, editorul și redactorul care le-au lansat nu te pot apăra. Ești singur în fața produsului liric căruiu din bună conștiință îi dai certificat de intrare în lume.¹⁴⁾ Și apoi mai există acel puls social din care faci parte, mai există acea conștiință a poporului ne care-l exprimi, și care trebuie să fie una și aceeași cu năzuința ta spre bine și frumos. O asemenea fire poetică mi se pare a fi Adrian Păunescu¹⁵⁾: *Stafia lui Bălcescu colindă blind prin țară, / Primarii de județe să știe că e ea. / Ne dă ocol de-alta și de alita vreme / Și parcă s-ar întoarce, și parcă ar pleca. / Acel ce pe Bălcescu nu l-au lăsat să intre, / Lăsînd să intre alți în țara mamei lor, / Dorm liniștiți în praful beteag din cimitire / În lîii și-n nepoții trăiți nepăsători. /*

Desigur, exponentul mișcărilor suffletești ale unei comunități, poetul, trebuie să-și asume și sunetul lacrimii și răsunsetul bucuriei, nu are voie să uite, ci să se uile, să participe. Trebuie să vorbească în numele ierbii și al copacilor, să simlă, să-l doară, și să-și pună întrebări în locul lor: *Ne petrecem locul / Aburînd hirtia, / Cine știe jocul / De-a statornicia? / Gîndurile ni le / Potrivim deolaltă. / Care dintre zile / Crește mai înaltă?*¹⁶⁾

Privind analitic structurile lirice ale tinerilor poeți ajungem la geneza formației lor, la rădăcinile din care provin ca nuanță, bineînțeles ramificînd-o și amplificînd-o apoi după forța talentului fiecăruiu dintre ei. E simplu de constatat că Marin Sorescu vine de undeva din Minulescu, Topîrceanu și din latura ironică a lui Arghezi, Nichita Stănescu din Fundoianu, Barbu, continuîndu-i îndeosebi pe planul speculației raționale, și nu puțini tineri poeți vin din Blaga, sau chiar Bacovia, mergînd îndeosebi pe linia care azi poate fi îngroșală cu tonuri moderne, într-o prelungire în timp care de pe acum anunță conturarea unor profiluri ferme. Să recunoaștem că și în cazul liricii feminine, prezentele lirice precum Constanta Buzea, Gabriela Melinescu, Doina Sălăjan, Ana Blandiana, Ileana Mălăncioiu, Ioana Diaconescu, Elena Cătălina Prangati sint doar prelungiri de glas din Magda Isanos, Otília Cazimir și Maria Banuș, potențîndu-și resursele creatoare cu modulații contemporane, capabile să exprime stări de spirit ale acestei fluctuații poetice ce tînde spre limpezire.

Avem în vedere faptul că dînd drum liber făclilor spirituale tinere se ajunge la acea bogăție a frontului scriitoricesc din care miine vom avea nu puține personalități distincte, adevărate oglinzi estetice de suflet și inteligență.¹⁷⁾ Se observă, de

¹³⁾ Edgar Papu, *Evoluția și formele genului liric*, Ed. tin. 1968, p. 6.

¹⁴⁾ Paul Georgescu, *Tradiție și modernitate*, Gazeta lit. 11 iulie 1968.

¹⁵⁾ Adrian Păunescu, *Stafia lui Bălcescu*, *Luceafărul*, 3 mai 1968, p. 3.

¹⁶⁾ Dragomir Magdin, *Orizont*, nr. 12, 1968.

asemenea, că și în celelalte centre ale țării, în jurul unor reviste sau cenacluri literare se dezvoltă o întreagă pleiadă de condeieri care nu numai că înviează viața culturală a ținuturilor respective, ci contribuie nedezmăniț la îmbogățirea patrimoniului literar național. Ceea ce i se poate însă reproșa onorabilei noastre critici literare e faptul că, din comoditate ori din alte motive, nu-și obiectivează analizele sau bilanțurile cu întreaga panoramă poetică a țării, rezumându-se la valorile împămîntenite în metropolă.

Considerații se pot face îndeosebi în ceea ce privește centrele de cultură cu întinsă tradiție, așa cum ar fi Iașul, unde domină umbra și lumina marelui luceafăr ipoteștean. Razele lui nu pot fi încă apuse, dar în întîmpinarea acestor grăitoare umbre ale trecutului se ridică azi tinere vîlăstare lirice, care măcar nu lasă să se slingă comorile existente, ori le preamăresc cu un adaos de patos contemporan¹⁹⁾. Horia Zilberu, Florin Mihai Petrescu, Corneliu Sturzu, Adi Cusin, sînt doar cîteva din aceste promisiuni cu opuri tipărite, cu un prestigiu publicistic deja cîștigat, care ar putea urma exemplul inegalabililor înaintași. Se împlină și aici un paradox: Iașul e prea plin de un mare trecut literar, și prezentul parcă se întîmidează, așa cum actualul Bacău în fața lui Bacovia, deși aici se pare că vin cîteva voci mai puternice să continue glasul de orgă bacovian. Radu Cărneci, Ovidiu Genaru, și încă alții mai tineri implinesc rîndurile noii generații chemate spre cîntecul prezentului. E interesant să mai amintim și alte nume ca Vasile Petre Fatî din Constanța, Sina Dănculescu și Ilarie Hinoveanu de la Craiova, Miron Scorobete, Ion Pop, Ion Cocora, Nicolae Prelipceanu de la Cluj, la Timișoara George Suru, Traian Dorgoșan, Horia Guia, Dragomir Magdin, Lucian Bureriu, Marcel Turcu.

Cu aceste sublinieri intrăm în domeniul trecerii acestor tineri poeți spre zorii consacrării, spre dăltuirea profilului lor în constelația poeziei noi. În ciuda faptului că unele din aceste făclii se vor stinge probabil pe drum, multe dintre ele deja de pe acum își arată cîștigul de autenticitate, necesar în aprecierile pe care criticii împlători le aduc din cînd în cînd, chiar dacă pe o suprafață mică de hîrtie tipografică. Oricum, chiar și atunci cînd criticii tac, creația poetică își continuă năvala luminoasă, cu sau fără maluri, cu dorința sau nu de a fi recunoscută.

Într-o oarecare măsură putem semnala însă și aportul pe care l-a avut critica în ceea ce privește familiarizarea revistelor, editurilor, publicului cititor de creația tinăra. Nicolae Manolescu, Gh. Grigurcu, D. Micu, Eugen Simion, Vlad Sorianu, Mihai Ungheanu au salutat la timp apariția cite unui debut marcant care avea șanse să uimească chiar²¹⁾ pe iubitorii de poezie (cazul lui Marin Sorescu) oricum, e destul de dificilă sarcina criticii să prevadă în plîpîndeale scînteii de azi, focurile sacre de mîine, să selecteze specificul liric și direcțiile de dezvoltare. Azi, cînd se scrie atît de multă poezie, și e bine că se scrie, pentru că au existat și perioade cînd se scrie atît de puțină poezie, și e bine că se scrie, pentru că au existat și perioade mai întii, care s'viori de primă mărime și care ar putea să devină. De aci și oarecare neîncredere în poezia modernă, pentru că găsim suficiente producții lirice prin reviste care ar putea fi semnate de cel puțin zece nume, fără să se cunoască. Poate aici critica ar trebui să insiste mai mult în depistarea diferențierii de tonalități, în sentimentul că actul creației, talentul, sînt unice și irepetabile.

E bine că poeziei de azi i se impune tot mai multă mișcare a ideilor, o cît mai pronunțată interiorizare filozofică sau problematizare a lirismului. Pentru că înfîlmăm destule versuri incolore, fără atitudine, ajungîndu-se pînă la inflația poetică ce coboară în umbră interesul nostru pentru regina artelor. Se spune chiar că ar exista o adevărată industrie a stînjurilor, iar minuiilor lor cresc peste noapte ca după niște simbolice ploii ale lui Orfeu. Incifrarea, însă pe care o utilizează nu puțini dintre poeții tineri, e, de obicei, o mască sub care se ascunde absența talentului, retrăirea, jonglăria verbală. Și mai ales cînd unii dintre autori răspund nedumeririi publice că „eu am învățat să scriu, tu trebuie să înveți să citești”, durerea noastră sporește, pentru că i se răpește în acest fel poeziei cel mai plastic grad de comunicare de care e capabilă.

Poetul adevărat, poetul autentic, nu încifrează, ci descifrează, nu acoperă, ci descoperă adevăruri, și le transmite doar prin acea convenție de abstract necesar care nu e altceva decît forma specifică doar felului său de a procura emoție este-

19) Vladimir Streinu, între inovație și tradiție, *Scînteia*, 27 aprilie 1966.

20) N. Barbu, *Ilustrație și reflexivitate*, *Cronica*, 17 febr. 1968.

21) D. Micu, N. Manolescu, *Lectura română de azi*, EPL, 1967, p. 85.

tică.²⁸⁾ Poetul se îngrijorează de soarta omenirii și a naturii, de ploaia care nu vine și de iarna care vine, de șenilele care încă mai asurzesc pacea pe anumite părți ale globului. El e mesagerul unui timp al tuturor, pipăibil până la porii care sînt gata să ia atitudine, să prindă grai. Nu e necesar să-i spunem poet sentimental sau poet rațional, nu, el e poet și atît. Epitetele care se adaugă după acest admirabil substantiv dinamic nu sînt decît niște dantelării pe care critica le folosește să poată deosebi autorii unii de alții, și dacă vreți să-i înzestreze cu cîte-o elichetă, care, de multe ori, nu prea li se potrivește, ori după o anumită etapă efervescentă a propriilor creații trebuie schimbată. Poetul se îngrijorează de cuvintele care nu vin cînd le chemi, și de cele care pleacă atunci cînd îți sînt mai arzător necesare. El e cel care ziua își caută nopțile, iar noaptea, zorii!

Sensurile autenticității pătrund în receptivitatea noastră după criteriul rezonanței pe care o lasă poezia lecturată, după ecoul grav și adînc cu care ne încarcă. Se mai vorbește de poezia care se termină odată cu finalul lecturii, și de poezia care le obsedează mult timp, o duci cu tine ca pe-o eșarfă-n memorie ori în suflet, cu tot combustibilul de taină și miraj. E necesar să subliniem că în ce privește modul cum poetul își construiește acest lăcaș miraculos al poeziei pe care ni-l propune ca unic, noi putem, după un anume gust subiectiv, să-i fim refractari, ori să-l elogiem nepermis de mult. Greșeala se întîmplă și într-un caz, și în celălalt. Nu ne rămîne decît să-l lăsăm și pe autor, ca înainte de-a ne oferi creația sa, el însuși, pătuns de simțul necesar al autoexigenței, să se confrunte cu sine și apoi, după o îndelungă cumpănire a valorii versului ce-i aparține, să-l lanseze spre auzul și privirile noastre.

Criticul literar, mereu cu cîntarul într-o mînă și cu tămîie în cealaltă decide tot după gustul său, nicidecum după cel al autorului sau al cititorului. Deci totul depinde de structurile care se întîlnesc pe țărmul poeziei, de cît poate da și cît poate primi fiecare. Acest triunghi virtual, autor-critic-cititor, e în deplină consonanță doar atunci cînd avem în față o veritabilă strună lirică, pe care rugina nu se poate depune și n-o poate nici măcar lăsa în penumbră. Există însă cazuri cînd ori cititorul, ori criticul nu se pot întîlni pe aceeași lungime de undă cu autorul, și în această ipostază nu știi cui îi revina vina. Ori criticul sau cititorul nu au pătruns în angrenajul intim al poeziei, ori autorul liric n-a știut, ori n-a reușit să încălzească receptivitatea celor cărora se adresează. Mai e și o altă latură a problemei, cînd nici criticul, nici cititorul nu l-au intuit pe autor, și dacă pe acesta din urmă nu-l dezarmează inaderența celor dintîi, el însuși trebuie să decidă și să aștepte singur în continuare căile care-i sînt prielnice pentru viitoarele sale atingeri dureroase cu insensibila și totuși primitoarea filă albă.

Intr-altă ordine de idei, există și tineri poeți asfixiați de elogii, cărora nu le-a ajuns combustia internă, ori s-au consumat pe seama molipsitoarei îmbuibări a gloriei. Au fost poeți, sau nu au fost? Nimeni nu poate da un răspuns plauzibil.

Am arătat pînă aci cîteva din multiplele fațete ale sinuoasei existențe a tinărului creator de poezie. Pe unii dintre ei îiucid birourile și funcțiile, pe alții durerea că nu ajung la ele. Mulți nu se nasc din jenă față de marea poezie, pe care, spun ei, de bine crescuți ce sînt, că n-ar putea-o egala sau întrece niciodată, deși n-au întreprins nici măcar un pas în acest sens. Eu cred în acei poeți tineri care sînt răbdători și dezinteresați, în cei ce se măsoară cu anii și cu migala, în cei pe care nu-i ating nici polemicile, nici luptele de culise ori cu voce tare pentru un scaun redacțional ori pentru o lansare editorială mai zgomotoasă și mai rapidă. Cred în acel tînăr poet, chiar neglijat de critici, care nu-i preocupat decît de găsirea propriei formule cu care să comunice prin vers, decît de idealul confundării cu tot ce aspiră spre frumos fără tam-tamuri și prezentări spectaculoase. Îi întind mina aceluia tînăr poet, ori în ce colț de țară s-ar găsi. Pentru acea fire lirică pledez, pentru cel de parte de zumzelul premiilor literare, la care nu aspiră, nici măcar atunci cînd le merită, pledez pentru munca pe manuscrisul care știe să aștepte în liniște binemeritata pecete a afirmării. Într-o zi, într-un an, sau în zece, stropii de aur ai acestei izbînzii vor fi cu alții mai durabili, cu cît în ei s-a investit o existență tenace, o patimă îndelungată, egală poate cu respirația eternă a poeziei adevărate care știe că e așteptată, și apare în momentul cel mai prielnic, cînd inimile se deschid să o primească mai însetate decît tot ce se numește pe pămînt secetă.

R O U A

*Și frunzele și ierburile is
pudrate sincer de un colb duios,
de parcă eu din suflet aș fi ris
și risul meu s-a risipit de jos.*

C L I P Ă

*Am mai îmbătrinit cu-o clipă,
cu -n gând, cu-n gest, cu un păcat,
te-am mai ținut o dată-n brațe
cu sufletul în păsări strămutat.*

*Am ars. Încă puțin. Deci e iubire
în însuși faptul că exist!
Nu-mi pare rău de pasul clipei —
azi pentru altceva sînt trist.*

**CINTEC DE INVIAT
PUIUL DE CĂPRIOARA**

lui N. Labiș

*Dădurea e tot mai blindă și verde
Și doarme în munte ca un sat de pin
Fumul coloană cum bate din pinteni
Un cioban albastru spre cerul divin!
Mamă-cărare pe unde mă duci?
Am mai fost în somn cu visul de mină...
Cînd tot așa de-ncet, tot așa de lin
Presărai sub noi umbra de țărîna.*

*Hai inimă, vezi, sufletul mi-i cald
De ce ți-i frică pentru -ntîia oară
Îți amintești genunchii tremurînd,
Și lutul împușcat cu plîns de căprioară
O, lege fără nume cu ispită
Apa nu ține ochi în amintire
Dar știu e-atunci trăiește în priviri
Cînd se afundă sclipire în sclipire,
Vîntul tremură de-alîta frunză
Izvorul rece lacrimă și-or
Și trec în lume primele povești
Spre steaua din coliba unui nor.
Iarba, de rouă se clatină feeric*

*Sclipese doi ochi aprinși în pragul frunții
Pui de pădure miț de căprioară
Vezi cum ne cheamă undele și munții.*

*Împăratul Prună coboară din stîncă
Numai pentru noi sub celeni se-nchină
Vezi, apa cum te bea, fugind cu tine
Făptura mea, cioplită din lumină.
E-alfit de-aproape steaua care-o sorbi
De parcă ceru-ți curge pe sub bot
De ce tresari? Genunea schimbă fețe
Și ochii tăi trec lacrimile-nnot!*

*În noaptea asta se descintă drumul
Și noi de-am fi un vis tot am rămîne
Să ne privim din umbrele albsatre
Pînă în ochii soarelui de miine!*

AURA MUȘAT

CHEMARE

*Să unim fărîmele de lumină din sufletele noastre!
Vom face din ele
Milioane de raze
Pornite să vestească universului
Nașterea unui nou soare,
Soarele zilei ce-o vom numi „cea dintîi“.*

REGRET

*Să mori dincolo de soare,
Fără să-l fi văzut vreodată
Să mori legănat de povestea răsăritului
De povestea amiezii ș-asfințitului
Ce trist să mori ducînd răsăriturile-n suflet.*

DORINȚĂ

*Dragul meu, azi vreau să nu ne mai jucăm de-a noi,
Azi vreau să fii tu
Și vreau să fii eu
Dezbrăcați de purpura fanteziei
Goi, cum sîntem doar atunci cînd în singurătate
Cugetul ne pune oglinda în față
Să ne spunem că ne iubim
Și să ne credem.*

NIKOLAUS LENAU ȘI ZĂDĂRNICIA CLIPEI

HERTHA PEREZ

O lume sumbră, sfiștată de neliniști și incertitudini, revoltată împotriva normelor și convențiilor care degradează pe om, o lume ce aleargă și se zbate într-o continuă leșniuc, ezitând între fantezie și viață, speranță și dezamăgire. Natura-fundal e văzută cel mai adesea în aspecte întunecate: peisaje mărețe de pustă învăluite de ceață sau nori, păduri aulmnale agitate de furtună sau lacuri triste cu treștiile care întonează parcă un cor misterios. Întreg acest ansamblu îl găsim în opera muia din cei mai mari poeți pe care i-a avut Austria vreedată: Nikolaus Lenau.

Apariție singulară, poetul născut pe meleagurile bănățene, care alături de Byron și Leopardi e considerat cel de-al treilea reprezentant semnificativ al „Welt-schmerz"-ului, stare generală de condițiile specifice ale epocii, a concentrat parcă în ființa sa toate contradicțiile timpului în care a trăit, precum și pe cele ale propriei sale personalități, adăugând peisajului literar european notele structurii sale specifice. Fire suprasensibilă, a pendulat între impulsuri și sentimente contrarii. A fost un spirit chinuit, un om în veșnică luptă cu sine însuși, mereu în căutarea de orientări ideale noi. Posedat de voracitatea trăirii depline a vieții, încearcă totodată o continuă insatisfacție, manifestată mai totdeauna printr-o radicală opoziție față de mediul ambiant ale cărui forme de viață îi par înjositoare. Ceea ce l-a dominat însă, a fost dorința de a învinge sentimentul dualist al dezarmoniei vieții, de a trăi apropiat de lucruri, pătrunzând în lăuntrul lor. Întuind dureros incapacitatea propriei sale inserții în real, aspirând spre absolut, are mereu revelația imposibilității atingerii lui. Ființă pasionată, a îndurat cu greu îngrădirile și a răzuit, zadarnic, spre o lume a libertății. Cauza nefericiților patrioți polonezi sau aceea a indienilor și, în general, a tuturor asupriților, pentru care și-a intonat cîntecul, pe măsura genului său, l-a potențat la culme indignarea împotriva slăbirii „drepturilor naturale", considerată de el o abatere de la adevărul firii. A căutat răspunsuri în știință și s-a văzut și mai adînc sculundat în nedumerire. Unui început de studii juridice îi urmează un an de studii filozofice, apoi de agronomie, abandonate pentru studii de medicină și acesta în curînd părăsit. Avea obsesia adevărului nelimitat și imposibilitatea atingerii lui îl aruncă în disperare: „Ce fel de știință mai e și cea la care mereu se spune: problema aceasta încă nu e elucidată sau aici părerile sînt divergente. Mai e aceasta știință, mai e aceasta cunoaștere? Vreau lumină, vreau claritate!" — exclamă Lenau exasperat de granițele științelor vremii. Contactul cu diferitele curente de gîndire ale timpului l-a făcut să oscileze între catolicism, spinozism sau ateism, în căutări tragice, pentru el, de rezolvat. Refugiindu-se în dragoste, gonind „veșnic rățăcitor" prin orașe, țări și continente, supus parcă atracției irezistibile a ceva „îndepărtat" și „străin" nedefinit și inexprimabil, care să-l ajute la desfășurarea deplină a personalității sale, are mereu senzația inutilității, a imposibilității realizării ideale, iar căderile pe solul dur al realului îl duc în cele din urmă la demență.

Oscilațiile și contradicțiile operei au prilejuit exegeților lui Lenau să concludă diferit, să accentueze o latură sau alta a scrisului său, să ajungă la rezultate finale nu rareori deosebite între ele.

Creația lenauiană a fost asfel înfățișată uneori exclusiv prin prisma tendințelor ei revoluționare, alteori neaderența poetului la real, contrastul adînc simțit între idealurile înalte și formele de viață umilitoare au fost explicate doar prin cauze personale și subiective. Începînd cu ultimele decenii ale secolului nostru se încearcă încadrarea lui în concepții moderniste, marele poet fiind definit, între altele, ca precursor al literaturii existențialiste. Peter Hărtling, autorul unui roman avînd

ca personaj central pe Lenau (*Niembsch oder der Stillstand*, Stuttgart 1964) situează scrierilor, exagerat credem, sub semnul disperării, al vidului și dezagregării, îl arată trăind o existență subminală de senzația absurdității vieții, un *Sein zum Tode* (Heidegger).

Scrișul lenauian se relevă adesea, e drept, ca o imagine a strădaniilor individului rătăcind în căutarea certitudinii, dar nu și a acceptării resemnate a zădărniciilor și absurdității. Deosebit de sensibil la tot ce e „împotriva firii”, Lenau înregistrează „abaterile de la dreptate”, semnele dezagregării într-o societate ostilă adevăratelor valori, dominată de mecanisme și prejudecăți, cu scopul evident al opoziției.

Una din cele mai frecvente modalități interpretative însă este aceea care-i explică opera din unghiul unei profunde melancolii și neliniști. E linia tradițională de interpretare, pe care o urmează și exegeze mai recente, între altele, prezentările lui Ermatinger sau Witkop. Scrierile lui Lenau apar simplificate pornind exclusiv de la melancolie cu trăsătură dominantă, pentru că opera sa conține numeroase și diverse elemente care nu pot fi reduse la același numitor. Viziunea întunecată asupra existenței este totuși ceea ce impresionează cel mai puternic fără a epuiza, desigur, sensurile operei atunci când se încearcă descifrarea variatei lumi de chipuri și situații care evoluează pe ecranul operei sale alături de dominată de subiectivitate încit peste tot îl găsim pe poet proiectându-și propria dispoziție, propriile-i trăiri.

În scrierile sale, într-adevăr, Lenau s-a înfățișat mereu pe sine. Savonarola, călugărul dominican răsculat împotriva dogmelor și ars ca eretic, Johannes Zizka, eroul cel al războaielor husite, însetat de libertate și chiar sectanții anticatolicei francezi (*Die Abbigenser*) răzvrățiți contra ierarhiei catolico-feudale, nu sînt decît tot atîtea ipostaze ale lui Lenau. La fel și Faust din poemul cu același nume, purtător al unei concepții de viață individualist-nihiliste, sau Don Juan, care, năzuind ca și autorul spre satisfacțiile sublime ale dragostei absolute, ajunge în final să respingă viața în numele unui pesimism total și generalizat, se relevă ca făcînd parte din numeroasele autoportrete ale scriitorului presărate în mai toată opera.

Motiv literar de indubitabilă forță de atracție, motivul faustic a generat după 1832, data apariției părții a II-a a operei lui Goethe, și pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea, opt alte variante numai în țările de limbă germană, printre care cea a lui Lenau, în ciuda obiecțiilor ce se pot formula la adresa ei, este cea mai de seamă. Reînvîind mitul faustic într-o formulă proprie, Lenau figurează în poemul său dramatic *Faust* (1836) tragedia însingurării, a individualismului și nihilismului inexorabil damnat de istorie. Spre deosebire de Goethe, al cărui erou este mîntuit pentru că descoperă ca valoare supremă a vieții activitatea și creația, Lenau valorifică legenda faustică din unghiul incertitudinilor și îndoielilor care-l stăpîneau, al încercărilor dureroase de a se salva din noaptea neștiinței și de a împăca, fără succes, dogmele religioase cu libertatea de gîndire, teismul cu spinozismul sau ateismul. Soluționarea conflictului dintre aspirațiile eroului spre adevăr și limitele cunoașterii, dintre personalitate și societate poartă amprenta pesimismului. Faust nu mai poate suporta povara unei solitudini glaciale, și, despărțit de natură și divinitate, cade pradă disperării :

Ich habe Gottes mich entschlagen
Und der Natur, in stolzem Hassen,
Mich in mir selbst wollt' ich zusammenfassen ;
O Wahn, ich kann es nicht ertragen.
Mein Ich, das hohle, finstre, karge,
Umschauert mich gleich einem Sarge.
Im Starrkrampf wilder Eigensucht
Wart' mich der Teufel in die Schlucht.“¹⁾

1) „M-am izbăvit de Dumnezeu
Și de-al naturii chin în mîndra ură,
Să nu mai surlăr de-o iluzie pură,
Să regătesc în mine crezul meu.
Mă-nvăluie asemeni sicriului deodată
Chiar propriu-mi eu, sărăcăcios și-nțunecat,
Mă zvilc-n luptă singur, el, sălbatic
Și diavolul mă cere prăpastiei ostătec“.

(Trad. de H. PEREZ)

În final — deși se crede salvat prin întoarcerea sa la credință — îl atinge **damnațiunea**. Faust cade pradă lui Mefisto, deoarece nobila pasiune a cunoașterii nu se asociază la el cu creația și-l face ca atare vinovat. După moartea sa prin sinucidere apare Mefisto, care proslăvește puterea răului și-și serbează triumful:

„Du warst von der Versöhnung nie so weit,
Als da du wolltest mit der lieberheissen
Verzweiflungsstut vertilgen allen Streit,
Dich, Welt und Gott, in Eins zusammenschweissen
Da bist du in die Arme mir gesprungen,
Nun hab' ich dich und halte dich umschlungen!“²⁾

Pierrea lui Faust, de altfel, revenirea — deși de pe alte poziții — la formula finală tradițională era de la început în intenția autorului. „Pe Faust trebuie să-l înghită iadul și în poezia modernă“ — s-a exprimat o dată Lenau, nu fără referire la Goethe, cărui-a-i obiecta tocmai mintuirea lui Faust în final. Trăirea intens subiectivă a realității, un anumit egocentrism și maladiuă înclinație spre introspecție privează pe poetul austriac de înțelegere pentru semnificațiile adinci ale umanismului și raționalismului goethean, și pe eroul său de dorința caracteristică pentru Faust al lui Goethe, de a evada din camera sa de studiu și de a desfășura o activitate creatoare în folosul colectivității.

Judecată sub raportul artistic, *Faust* corespunde doar vag sensului clasic al noțiunii de poem dramatic. Alcătuit dintr-o suită de scene de mare frumusețe lirică, opera are un caracter fragmentar conferit mai cu seamă de lipsa de unitate a viziunii poetului asupra problemelor ce-l preocupau. Dar, dincolo de ce nu aduce poemul lui Lenau — și aici are dreptate Max Koch atunci când cere „să nu se compare *Faust* al lui Lenau cu cel al lui Goethe, așa cum nu e indicată nici comparația între Goethe și Lenau, căci *Faust* al lui Lenau trebuie privit ca o autoconfesiune lărgită a poetului, care oferă o bogăție de bijuterii poetice izolate și de gânduri importante și nu ca o creație de idei unitară cum e opera lui Goethe“ — opera ne impresionează prin tabloul zbaterilor omului pierdut și străin într-o lume ostilă, și prin tonul inegalabil al unor pasaje, ce rezidă deopotrivă în ritmuri și în virtuțile eufonice ale cuvintului, foarte personal fiind mai cu seamă modul în care se manifestă în *Faust* virtuozitatea de muzician a autorului, în scene de o demonică sălbăticie și ritmică dezlănțuire³⁾.

Sufletul înnegurat al poetului nu s-a putut menține prea multă vreme pe culmile speranței. După respingerea pesimismului în „cea mai îndrăzneală, cea mai măreață creație literară“ a sa, *Die Albigenser*, lucrare ce marchează evoluția spre convingeri revoluționare, Lenau resimte din nou dureros imposibilitatea realizării existenței sale de unitate, ireductibilitatea lumii la un principiu rațional. Figurează acum, scurt timp înaintea prăbușirii sale în neantul demenței, ultima sa lucrare mai amplă, poemul dramatic fragmentar *Don Juan* (1844), scriere ce concentrează parcă întregul dezgust al autorului, întreaga sa revoltă împotriva lipsei de coeziune rațională a lumii ambiante. Și în acest caz legătura cu viața trăită e ușor de stabilit. Când scrie *Don Juan*, Lenau încearcă să se elibereze de apăsarea distrugătoare a dragostei sale nfericite pentru Sophie von Löwenthal. Respingind ideea ascetismului, el pune polemic problema sexuală în lumina concepțiilor hegeliene. Spre deosebire de Molière sau Byron, Lenau lipsește personajul central al poemului său de sensurile antiaristocratice și se mărginește să urmărească procesul de degradare umană, să zugrăvească vidul existenței umane într-o lume unde idealurile au murit. Sfătuit de prietenii săi să nu reia o temă tratată și de alți mari poeți, Lenau răspunde, precizându-și intențiile: „Nu mi-a dăunat la *Faust* marea creație a lui Goethe și n-o

²⁾ „Așa departe de împăcare
N-ai fost tu niciodată
Dorind zdrobirea disperării
S-o vezi! nu n-ai la înșencheată
Și Dumnezeu și lume să-mpreuneze-n unul,
Dar brațele-mi te prind și-ți tale drumuri!“

(Trad. de H. PEREZ)

³⁾ Se știe, de pildă, că Liszt a compus celebrul vals *Mefisto* impulsionat de scena *Damii* din *Faust* de Lenau.

să-mi strice nici cea a lui Byron în cazul lui *Don Juan*. Fiecare poet este, ca și fiecare om, un eu specific. Don Juan-ul meu nu are voie să fie un temperament aprins aflat în vesnică goană după femeie. Este în el dorința de a găsi o femeie care să înfrunghieze pentru el feminitatea ca atare în stare să-l facă să posede prin ea toate femeile de pe pământ pe care oricum, ca individ, nu le poate avea. Pentru că nu poate găsi o astfel de femeie, îl cuprinde dezgustul și acesta e diavolul ce-l pierde."

Într-o suită de scene și imagini vag legate între ele, Lenau înfățișează pe eroul său gonind din plăcere în plăcere; tot mai dezabusat și mai puțin în stare să suporte povara unei existențe inutile. O dată cu regretul tinereții pierdute, Don Juan are tot mai intens viziunea zădărniceii, absurdului și vidului sufletesc:

„'s ist eitel nichts, wohin mein Aug' ich hefte!
Das Leben ist ein vielbesagtes Wandern,
Ein wüstes Jagen ist's von dem zum andern,
Und unterwegs verlieren wir die Kräfte.
Ja, Könnte man zum letzten Erdenziele
Noch als derselbe frische Bursche kommen,
Wie man den ersten Anlauf hat genommen,
So möchte man noch lachen zu dem Spiele.
Doch trägt uns eine Macht von Stund' zu Stunde
Wie's Krüglein das am Brunnenstein zersprang
Und dessen Inhalt sickert auf den Grund,
Soweit es ging, den ganzen Weg entlang.
Nun ist es leer; wer mag daraus noch trinken?
Und zu den andern Scherben muss es sinken." 4)

Don Juan devine astfel pentru poet mediul de transmisiune al concepțiilor și sentimentelor ce-l animau în acea perioadă. El se desparte în final de bună voie de viață, expunându-se armei unui rival cu mult inferior, tocmai din cauza dezamăgirii sale și a golului său sufletesc. Accentul modern al poemului este subliniat și de unele devieri de la tratarea tradițională: la Lenau catastrofa este motivată psihologic și nu se datorează intervenției musafirului de piatră, apropierea acestuia făcându-se doar simțită — formulare grăitoare — printr-o „ciudată senzație de glacialitate”.

Ca și eroii săi, Lenau a stat adesea dezorientat în fața realității opuse aspirațiilor sale, suferind din pricina neajunsurilor și viciilor mediului înconjurător, pe care, supus unor stări depresive și crezându-se damnat de destin, înclina uneori să le considere ca fiind eterne, de neînlăturat. „Cred că adăpostesc în mine un demon al nenorocului” — spune el prietenilor săi. De aici pesimismul, anxietatea, neliniștea sa. Dezolarea scriitorului, totuși, nu este lipsită de elemente combative, nu duce la o acceptare resemnată a răului. Este evident refuzul lui Lenau de a deveni complicele unei lumi a nedreptății pe care o ura din toată inima, refuzul unei fericiri comode și superficiale. Evidentă este și simpatia sa pentru om, simțul dureros al răspunderii umane care se degajă din opera sa.

4) Versurile mai sus citate au fost — dină propria afirmație a autorului — scrise special pentru *Don Juan*. Ele au fost înglobate de Max Koch în poem, figurând aici ca monolog al eroului înaintea scenei finale. Dăm în continuare traducerea lui Lazăr Iliescu:

„Zădărnice-l totul, imi dau seamă!
O goană-i viața, neînduplecată,
Spre țelul pururi noi. Și vlaga toată,
Cu orice pas pe drum nu se destramă.
Ajunși la țelul cel din urmă, dacă
La țel de sprinten ne măi e piciorul
Ca-nțitia oarbă cînd ne leasem zborul
Am mai putea să rîdem, ca-ntr-o loacă.
Dar o putere oarbă, ceas cu ceas,
Ne poartă-n drum, merou, ca pe-un urciol
Grăpal, în care apă ce-a rămas
Prin fundul spat se scurge-ncețosor.
Gol setea noastră n-o mai potolește
Și, ca biet ciob, în vreun gunoi sîrșește”.

NIKOLAUS LENAU AUTUMNALĂ

71

*Ouie coxtrul de stejar,
Bolta toată e norată,
Și din spate pe hoinar
Vinturi reci încep să-l bată.*

*Cum al toamnei rece vînt
Vijdie prin codrii-amarnic
Și trecutu-mi oîne-n gînd
De pe miriști arse jalnic.*

*Pe copaci abia tinjesc
Despoiate rămurișuri,
Frunze cad și tot răcesc
Călte pe povîrnișuri.*

*Tot mai dese cad și vor
Drumul tot să mi-l înfunde,
Ca mai bine — aci să mor
Și să nu mai plec nici unde.*

CORNUL POȘTALIONULUI

*Liniște-i în sat de-acum
Doarme șirea-n noapte,
Tac și paserile-n crîng
Adormite toate.*

*Prin a ei singurătăți
Suie luna iară,
Și bineți dă zimbînd
Taciturnă, pală.*

*Doar pîrdul veșnic treaz
O zărește-n unde
Și rîzînd cu-un „bun sosît”
Vesel îi răspunde.*

*Și pe mine tot făr-somn
M-așli lună-acuma,
Liniștea m-a părăsît
Pentru toldeauna.*

Nu mă-ncege nici un vis
Cu fire de orajă
Cu durerea mea la sfat
Noaptea stau de strajă.

Sună-un corn de postalion,
Vag, în depărtare ;
Inima-mi se stringe-n piept
Ca-ntr-o încheștare.

Sună-n străzile pustii
Cînt de drumețire ;
Cît de-ușor te hotărâști
La o despărțire !

Vesel peste poduri, gropi,
Echipaju-alcargă ;
Nu tresare cineva
Lăcrămînd în taină ?

Plîngă ! Lacrime nu pot
Caii să-i oprască ;
Sufletul doar ar putea
Biciul să-l zdrobească !

Glasul cornului s-a stins
Undeva în noapte,
Doar pădău-l mai aud
Murmurînd în șoapte.

Toate acele dulci iubiri,
Ce-am lăsat acasă
Îmi revin în gînd și greu
Sufletu-mi apasă.

Ci frumoasa noapte-acum
Trebuie să treacă ;
Și trec însingurat
Viața mea pribeagă.

Miezul nopții sus din turn
Cu îndemn îmi spune ;
Pleacă ! Timpul fuge-aci
Pe-aripi de furtune !

Și groarii noștri-aștept
Ceasul să ne bată ;
Că azi sintem despărțiți
Eu port vina toată.

FÎNTÎNA

Din „ALBICENZII”

*În curtea din Lavaur azi cresc
Inalte ierburi și umbresc
In liniște de vechi morminte
Neîngropatele-oseminte ;
Deasupra paseri mari de pradă
Rotesc făcute, fără grabă,
Iar peste ziduri afumate
Jelește ceru-n zări'norale.
Mai stă-încă teiul la fîntînă,
— Văzut-o vremuri vechi, frumoase
Cînd vîntul toamnei se îngîndă
Căd frunze lîn pe ghizduri roase
Tușișuri năpădesc bordura
De marmoră, scăfeți s-apleacă
Te poți pricindu-și prin spărtura
Colacului oglînda-n apă.
Lîngă izvor, cu dor nespus,
Un bard își plînge-ultimu-i cînt
Cu farmecu-i pe veci apus
Giralda doarme-aci-n mormînt.*

*„O, cerul n-a creat cuvinte,
Ce dulce, dragă-ai fost, să spună
Nici iadul nu poate cuprinde
Un chin, ca cel ce mă sugrumă*

*Nimic nu-mi mîngîie durerea,
Tu n-ai să mai învi creodată,
Nici Dumnezeu n-are puterea
Să te creze-așa încă -odată,*

*De jos aud o șoaptă lînă
C-o murmur' buzele-ngîinînd,
Te-aș smulge-afară la lumină.
Ori chipul să ți-l smulg din gînd*

*Aievea-n ochi ei îmi răsare
Cu frumusețe-ai neuitată,
Pe cît fu farmecu-ți de mare
Durerea mea-i nemîngăiată.*

*Te-au îngropat sub lespezi reci,
O lume de voioase-avînturi,
Ce-i mort rămîne mort pe veci,
Frum'sete, dragoste și cînturi !”*

In românește de ION STOIA-UDREA

D. R. Popescu: „F“

Multă dezinvoltură e în acest titlu. Romanul ar trebui căutat în seria posibilă a cuvintelor care încep cu această literă (ne sugerează, nu fără ironie, ultima copertă a cărții) fiind o mică enciclopedie a faptului românesc. Iată „reclama de pe coperta a III-a : Fugă, Ființă, Frică, Fotbal, Femeie, Fantezie, Fantastic, Foame, Formă, Ficțiune, Fotbal (iar) Fum, Fenomen, Fatalitate, Fotbal (... din nou ... F ... Ironia se adresează, în parte, temelor romanului modern, în parte, romanului bulevardier, în parte romanului dintotdeauna : Borges, Camus, Tească, Sartre — sugerați aci și febra cititorului de orice condiție care pune mina pe carte crește cu câteva grade. Farmecul reclamei. Ca la Moși : „ce-i afară zugrăvit / înduntru ... „Misterele prezentării.

Sau, dacă am căuta reprezentarea grafică a cărții, într-un moment al lecturii am obține (la sugestia unui erou al romanului, un pictor) o linie dreaptă. Linie dreaptă care ar însemna, în concepția pictorului, echilibrul. „F“ este intradevăr o carte despre echilibru. Primul capitol, Ninge la Ierusalim, dă cheile percepției romanului. „Ninge la Ierusalim“, adică echilibrul lumii s-a rupt, echilibrul lumii pe care ne-o propune scriitorul. S-a căscat un gol care trebuie umplut cu ceva, căci natura are oroare de vid (adagio-ul pascalian ne întimpină chiar pe prima pagină), umplut deci cu gesturi fabuloase, cu frenezia crimei, cu obsesii, cu dezertări. Geneza acestui vid și mai ales gesturile care vor suplini vidul, acesta este romanul lui D. R. Popescu.

I. Ninge la Ierusalim sau ipostazele realismului. Geneza vidului. O femeie fâiată de tren, în fața eroului care așteaptă ridicarea barierei. Banalitate crasă, relatare de fapt anodin. Dar între cei doi s-a stabilit un echilibru, și de cite ori eroul trece prin locul numit vede ceva scena. Fixație sau, în terminologia lui D. R. Popescu, echilibru. Adică adeziune la real. În termenii acestia, moartea e generatoare de dezechilibru, de plan în care reacțiile umane părăsesc în-lănțuirea lor logică. Logic, echilibrul se reface prin vis sau, deocamdată, prin vedenie. Realismul, în accepția largă a lui, e punct de plecare și eroii sînt antrenori de fotbal, medici, profesori etc. Din loc în loc ni se servesc galeșe cochetării de microbist, cu referiri la nu știu ce meciuri, cu considerații de specialist în materie. Pentru că eroi lu D. R. Popescu trebuie să fie ai contingentului și cum nu se poate găsi o calificare a prezentului (ironică, nu) mai exactă decît microbismul. Aflăm și amănunte despre cutare fotbalist ratat, Dar nu

gazetărește, în treacăt ci cu tot dichisul românesc, și ratatului cu pricina i se ridică un monument drept amintire ingenuilor care au suferit pe altarele nobilului sport. Intrigi de cancelarie dăscălească, invidii într-o clinică excocherii, iată toate fișele de enciclopedie promisă, și pe de-asupra încă niște pagini de nonconformism de buzunar, valabile în epoca „Fetei de la miază-zi”. În fond, toate îl aiuresc pe cititor, dar pe aceste banalități mingăiate de ironie scriitorul își construiește fundamentul unor afirmații grave, căci toate zîmbetele de aci nu sînt decît anexele unei demonstrații mai adinci. Ce ne poate da mai clar expresia echilibrului decît cotidianul banal netrecut prin furcile caudine ale „marilor” problematizări? Or, într-o colectivitate presupus uniformă, D. R. Popescu caută elementele paroxistice necesare demonstrației. Dimensiune anexă, realitatea aceasta (vom mai reveni) nu este altceva decît un element al unei egalități care se sfărîmă în fiecare clipă. Este lumea celorlalte cărți ale lui D. R. Popescu, cele mai vechi, în care, în perimetrul realelor, autorul impunea atitudinea unui scriitor.

II. Simetriei. S-au remarcat calitățile compoziționale ale cărții. E exact: din punct de vedere compozițional, romanul lui D. R. Popescu e un tur de forță, în materie. Odată sfărîmat echilibrul, umanitatea aceasta trebuie să-și găsească alte puncte de sprijini. (Capitolul al II-lea a acela al prezentării eroilor, după ce primul subliniasc intențiile autorului). Asistăm la două agonii, una a unei femei — Maria — și alta a lui Celce (nume nu lipsit de nuanță simbolică). Maria este ființa care poartă cu ea elementul patriarhal al lumii, liniștea, seninătatea trecerii în moarte. Maria trece în moarte fiindcă, ne spune autorul, „învață să moară”. La căpătii, unde, cunoscute, un sat întreg care așteaptă impacient moartea. Firește că așteptarea înseamnă beții, chefuri, palavre, totul lipsit de cea mai elementară solemnitate. În așteptarea morții Mariei (și implicit a lui Celce), se încheagă biografia dezechilibrului, adică istoria unor crime. Unul din arhitecții dezechilibrului e Celce, un mărginit minat de ambiții meschine. Dacă Maria ar intruchipa, în acest haos al dezechilibrului, o ordine stabilită prin gîntă, Celce reprezintă dezechilibrul, agentul destrămării, autorul — moral sau nu — al unor crime.

Firește că realismul alcătuiește un tablou în jurul căruia planează toate poveștile. Ne așlăm în mijlocul unor întimplări care răstoarnă satul patriarhal, și din acest punct de vedere romancierul clujean se apropie de Marin Preda. Șirul acesta lung de morți, lumea destrămată de crime, nu-i decît faza paroxistică a unui fenomen social cunoscut. Din patriarhalitatea blîndă la veacul acesta saltul e prea dureros ca oamenii să întimpine senini evenimentele. Seninătatea lor trece în ceea ce criticii au numit, de fiecare dată, ciudățenii: dramele secrete ale fiecăruia, își pun pecetea pe comportamentul ieșit din comun al eroilor. Traumatizați de timpul care le-o ia înainte (și prin asta, în romanul lui D. R. Popescu trebuie înțeles: de oamenii care, adaptați la repezeală, veniți în sat de cine știe unde, pervertiți de peregrinările lor sau de inteligența mediocră care le dă soluții de stăpînire a acestui timp) eroii aceștia fug într-un gest, într-o atitudine care, nu odată, e simbolică. Meșterul de cruci și sicrie care se

cheamă Noe își construiește o corabie (ca eroul biblic) și, după moartea Mariei, aceea care purtase după ea destinul unei întregi generații de țărani, are revelația sfârșitului de lume, a potopului: fără să fie o parodie de Biblie, cartea are mereu trimiteri (ironice)? la miturile biblice. Directorul școlii, cel — ce reprezintă puterea în sa în momentul naționalizării, purtătorul de cuvânt al noilor forțe, se numește Moise... ca omonimul său cu tablele legii.

Femeia care moare în numele vechilor obiceiuri ale satului, și despre care oamenii nu știu dacă a fost ucisă ori nu, se cheamă Maria. Instrumentul forțelor răului se cheamă Celce, nume care, s-a spus, e aluziv simbolic. În grădina lui Celce („grădina raiului”) soția acestuia își aduce amănții, într-un nesfârșit pelerinaj de inițiere erotică. Aruncându-se mereu gândurile spre marile mituri ale umanității, spre marile echilibru, eroii se reîntorc la parodia miturilor, din neputința de a fi puri. Un lung marș prin noroi spre această Mecă a mitului e cartea lui D. R. Popescu, sau spre acest Ierusalim iluzoriu (unul dintre eroi, ucis spre final, trăiește cu nostalgia strămutării în acest oraș) imposibil de atins datorită neputinței de a naviga spre sublim. Moartea lui Celce (intrarea în moarte prin putrefiere lentă, prin descompunere) ori moartea Mariei, ambele în preajma grotescului, subliniază faza paroxistică a discuției. Căci, în această răsturnare de valori, între demență și cinism, eroii lui D. R. Popescu nu sînt altceva decît purtătorii unei neiertătoare negații: incapabili să accepte realitatea, incapabili să accepte visul, impuri ca să se înalte pînă la mit, ei dansează o grotescă parodie a omenescului, în care moartea, ieșită din făgașul ei normal, trebuie să-și facă drum spre oameni prin crimă. Și acest sfârșit al Mariei, aflat sub semnul incertitudinilor, puși sub acest semn de acești oameni care duc cu ei secretele altor crime, nu putea decît să primească, din partea aceluia care dă echivalențele grafice ale sensurilor cărții, din Ilușă, un portret. Și în această golire succesivă de sacralitate, portretul lui Don Ilușă se naște sub semnul cinismului: Maria deci va fi, figurată drept vacă, în numele adevărului conform căruia vacile erau odată animale sfinte.

III. Legile echilibrului. Un șir de crime, unele monstruoase, marchează deci ruperea echilibrului. Sfârșitul unei lumi și intrarea în altă, sfârșitul unei societăți și stabilirea unor noi raporturi morale, cer aceste crime. Unii caută deci să se împună prin forța brută, prin înlăturarea celorlalți să stăpînească prin crimă. Iar crimele, rămîn nepedepsite. Unul dintre magiștrii dezechilibrului, Moise, moare într-un accident, fără pedeapsă: el trebuie însă să fie ucis, dar nu de răzbu-nător, de o ființă lucidă, ci de un laș. Aceasta este logica pentru care, în partea a III-a a cărții, Nicolae afirmă că el este ucigașul.

Absurdul trebuie înlăturat din această lume în care totul pare absurd. Și, ca totul să rămînă în perimetrul unei justiții, un procuror (martorul, în partea a doua: nici această coincidență nu mi se pare întâmplătoare) vrea să stabilească adevărul: că alcoolicul e nevinovat. Dar Nicolae nu renunță la autoacuzare. Adevărul, în plan superior, înseamnă dezechilibru, lipsă de adevăr, absurd. Ca totul să fie lipsit de dubii, procurorul înaintează minuțios în adunarea probelor nevinovăției, pînă în momentul în care Nicolae este pus în fața adev-

vărului. Inșă în acest moment Nicolae îl ucide, refăcînd echilibrul, umplînd vidul care se cădscase nu în fața sa, ci în lumea din care făcea și el parte.

(Un critic ar apropia eroii lui D. R. Popescu de Faulkner. S-ar putea să aibă dreptate. Ne aflăm în fața unor ființe primare, făcute din reacții întirziate și din disimulări, refugiați uneori în lumea abra-cadabrantului. Ca întotdeauna, D. R. Popescu e pitoresc, dar pitorescul poartă în urma lui tragedii mute : culorile aprinse sînt singe, singe care a curs sau singe care va curge). Nimeni nu iartă nimic : o furie a răzbunării bintuie, și fiecare are ceva de răzbunat.

Dementa și mutilarea, cinismul și sătărnicia, cazurile limită ale conștientului, alcătuiesc arsenalul și justificarea. În fond mecanismele justificării dementeî sunt elementele care ne atrag atenția, căci eroii, sint urmăriți pînă în infrastructurile lor. Discuții lungi, divagații eseistice, plictisesc, să fim sinceri, ca și încercarea de a da fiecăruia o aureolă de martir. În această „grădina a supliciilor“ în care dementa are nevoie de grotesc și sublimul cade în grotesc, fiecare erou este un mutilat care mutilează la rîndul său pe alții, într-o consecvență care, nu odată atinge absurdul.

IV. Jocurile sînt făcute. Schemele mitului sînt simulate numai pînă la un punct : certitudinea parabolei nu există. Lanțurile de crime, cele care iscă bănuiala modelelor mitologice, intră în hățișul unor relații umane care se dezvoltă cu de la sine putere, negînd schema. Eroii au vârstele copilăriei — a unei copilării de început de lume, — ce își visează devenirea. De regulă, sînt naturi primare, cotropite de sensualitate inconștientă, trăind animalic beția simțurilor. Trăind-o ca „un joc“, al ieșirii din copilărie.

„Ieșirea din copilărie“ dintr-o copilărie a umanității e deci acest nîmț tinut al „jocurilor“. Eroii se joacă de-a existența, inventîndu-și finuta excentrică și întimplări ieșite din comun. Naturi primare, se joacă de-a civilizația, instalîndu-și (unul) telefon în vîrfurile copacului. Intelectualii primitivizează, pregătînd „irozii“.

Un altul e antrenor de saltbal. Alții sînt circari. Aparent superficială, făcînd interes în plan grav, lumea aceasta, plină de eroi care se joacă, simulează, e mișcată de un destin imprevizibil, care tine în mîna mișcarea „jocului“. Gratuitatea, jocul, e componența unui echilibru de tip superior. Moire statornice veghează. Ură dospită vreme îndelungată iese la iveală săvîrșind crima ; familia — căci toate romanele lui D. R. Popescu sînt, în sensul acesta, romane ale unor familii, au în ele inoculată fatalitatea. Sfrîșitul. Semnul morții.

Sîntem mai aproape de o istorie tribală decît de una modernă, fiindcă instituțiile moderne ale echilibrului sînt ineficace în lumea aceasta, încă necesită definitiv din patriarhalitate, a satului. Justiția e sistematic trasă pe sfoară, criminalii rămîn liberi, nevinovați mărturisesc crime care nu le aparțin, viața instituțiilor e încă guvernată de străvechi rivalități și ambiții. Dacă jovialitatea, jocurile, vin dintr-o jilieră oltenească, sentimentul adîncimii, al acestor cronici „de familie“ se trage din cele mai autentice tradiții ale literaturii ardeleneste.

V. Cercuirile. Incă de la debuturile lui D. R. Popescu s-a remarcat unda lirică din povestirile sale. Apoi lirismul a revenit aproape în

fiecare carte. Scriitorul a rămas în lumea aceluiași eroi, și cine recitește nuvelele cele mai bune ale scriitorului sau Vara oltenilor observă clar acest lucru. Cu mici variații lumea e aceeași, personajele, reacțiile lor sînt cam aceluiași. În Dor, în Vara oltenilor, în F, ele au o amploare mai mare, dar, în absență a propos de personaj, puține lucruri noi.

S-a schimbat însă unghiul de vedere asupra lor. Scriitorul coboară în adîncime, și dacă eroii aceștia aduc relativ puține lucruri noi, lumea scriitorului, luată în ansamblu, e mult mai complexă.

D. R. Popescu devine dintr-un scriitor al cazurilor, un scriitor al întrebărilor pe care prezentul le pune unei comunități umane. Gravitate, pătrundere în adîncimi, iată calitățile noilor cărți. Un fluviu în creștere: dar acest fluviu poartă cu el toată nestatornicia începutului. Lirismul îl deserveste acum, ca și altele din „jocuri”, din dansurile sprînzare ale eroilor în jurul vîfelului de aur: misterul, senzualitatea, crima, adunate într-un cuvînt. Sînt strune care, zăngănite prea tare, se rup.

E o simplă constatare: în proza de azi, D. R. Popescu este, credem, după F. un drum, mai puțin accesibil cercetătorului decît se pare. Ca și Breban, ca și Ioasiuc, ca și încă oreo trei-patru.

CORNEL UNGUREANU

Alexandru Lungu: „TIMPUL OGLINZILOR“

Un poet intrutotul realizat e Alexandru Lungu, în Timpul oglinzilor, căruia dacă i-aș reproșa, totuși, ceva e, poate, o anume curiozitate prea mare a versului, circulația lui pe partea joarte... carosabilă sau, altfel zis, bătută a limbajului: „poetic”. „Ploaia magnetică / lent condensată din spaime / și din priviri culezate / întreg mă cuprinde / în albia absolută a timpului / ca într-un leagăn uitat / sau un sicriu cu totul necunoscut / croit exact / pe oasele mele / și pe întrebările cele mai tainice...” (Mareele singelui). Desigur, niciun accident nu e, acum, posibil. Timpul se vede,

dar nu „șoșnește”. Ploaia cade, dar nu „înfrigurarea”. Întrebările... Spun toate astea, fiindcă Timp, Spaime, Singe, Întrebări și celelalte trimit spre o poezie a miturilor și-a obsesiilor existențiale. Or, stările-limită, angoasele, disperările nu sînt, în poezia lui Alexandru Lungu, „trăite”, pur și simplu, dar evocate, aș zice, cu nostalgie, caligrafiate cu o peniță subtilă și savantă, puse în scenă cu o artă remarcabilă, jucate cu autenticitate, așadar. Poetul e, în fond, mereu artist, iar marea lui obsesie reală e poemul: „Încăperea poemului / e citeodată / un mister saturat / de spații vecine”. (Idei delicate). Ex-

plicabilă, deci, pînă la urmă, această cursivitate despre care vorbeam. Un discurs nu cu sufletul la gură, dar, dimpotrivă, bine condus, atent dozat, urmînd mereu, regulile unui anume stil, urmărind, mereu, un anume efect. Obsesia Timpului chiar, ca dominantă a volumului, nu pare-a fi mai mult, nici mai puțin, decît o figură de stil; titlul însuși al cărții întemeindu-se pe un paradox. Căci oglinzile — aceste spații absolute — nu au timp; de unde și plictisul lui Narcis: „Bolnav de oglinzi / obrazul doare // Nu numai ape / și lucii vitralii / măneacă eiern // nu doar coroana / luminii e ochi / dulce fîrîndu-mă // Ci toate aceste / lucruri născînde // opace nucleee / neliniști abstracte / mă atrag înlăuntru // Și din toate răsare / un erin de plictis / cu veșted contur” // aceeași imagine / frumos răsturnată / în care mă sting / bolnav de oglinzi” (Narcis tînguit). Bolnav de oglinzi este poetul însuși, ca un al doilea Narcis, inebunit de apele și suprafețele speculare ale lucrurilor, privindu-l, la nesfîrșit, cu ochii lui ... Cît despre spaima de timp, el își descâlțuie cu prea multă cochetărie (metaforică) obrazul îmbătrînit, spre-a nu recunoaște, în gestul acesta, cu totul altceva decît o spaimă, dar — cum ar spune A. E. Baconsky — un „dor de timp”: „O, tot mai mult și tot mai dens / un mușchi ca un căluș de iederi / îmi crește timpul / pe-acest obraz orientat spre Nord” (Creșterea timpului). De altfel, înrudirea lui Alexandru Lungu cu poetul Fluxului memoriei e evidentă. Stările, fie și cele depressive, sînt, prin filtrele pe care le procură stilul, arta, aproape voluptos și în-

delung savurate. Frumusețea lui Alexandru Lungu nu e niciodată convulsivă, în ciuda frecventării surrealiștilor (vizibilă, de pildă, în Anotimpul cinci), dar calmă, elegantă, plină de grație și „aer”, ca într-o expoziție de grafică. (Poetul e, de altfel, dublat de un grafician propriu-zis, iar „desenul autorului” face inutilă „coperta” editurii)... Firește, versuri memorabile se pot cita de peste tot, fie că este vorba de notațiile „după natură” ori de interioarele semiobscură, de liederurile parod vertabiene (din Spital) ori de cele cîteva mituri corectate (Nume). N-aș vrea să închei mai înainte de-a cita în întregime elegiaca și subtila Moarte a unui fluture: „Un strătimp uitat își poartă duhul / și-n ce-i afară și în vis- / de mere, uite, parcă-i plin văzduhul / întocmai ca în paradis // Cum goală dormi pe ore moi și oarbe / despici suavă apa din oglinzi / și din vechimea ei un ochi ocult te soarbe — / din el nu poți să te desprinzi // Într-o trezie grea de patimi eu ascult / cum cîntă vremea / calmă un sin de îngînări mă stinge-ntr-un tumult / de flutur spart în palmă // Din limba lui prelinsă tragic și subțire / o altă față se deschide / a timpului străvechi pulsînd prin fire / duioase mîngăieri perli-de // E de ajuns un flutur efemer că poate / în vis să moară. Gîndul vede: / se surpă liniștea în lucruri. Și din toate / un negru zvon purcede // Dacă privesc acum în spațiu și-n oglinzi / beau alte plămui de aer- / un leagăn de liliaci imenși e agățat de grinzi / și sapă în pereți un vaier // Unde le la rai rotunde taie din străfund / un prund prea trist și nefiresc — / ciulini a-

mari din pianul muribund / în
ochi de spaimă cresc / Cum goală
dormi privind-te-ndelung / aud

cum se filtrează / în lucruri duhul
morții când umbrele ajung / la
fluturii din vasul violet“.

ȘERBAN FOARȚA

Ilie Măduța: „CORABIA AUTOHTONĂ“ *)

Fulgurație de viață și expresie cristalizată, poezia trebuie să dezlege, în actul creator, paradoxul acesta funciar, care — singurul — conferă poezilor valoare. Mod de existență, disponibilitate imaginativă, poezia se revelează și în afară de limbaj și nu poate fi identificată cu gândirea.

Ca orice poet autentic, Ilie Măduța e convins de virtutea aceasta inefabilă a poeziei, atunci când exclamă, caracterizând frumusețea drept o „așteptare a coacerii“, sau și „presentiment al orei ce-și țese plasa leneșă de serum“ (Între aur și serum), când crede că „o furnicătură de simburii ascunși, de semințe, / îmi hrănește bătaia de inimă / cu care sfidez anotimpul“ (Zi și noapte). Chiar în Toamna iubirii, când anotimpul biologic al naturii umane încarcă sufletul poetului cu sentimente ciudate și contradictorii, poezia nu apare pentru Ilie Măduța ca o vibrație afectivă, ținută, ci e presimțită „ca o umbră ce filșie printre lucruri, și sporește aromă dulce, de neant, a clipei“, deci ca ceva imponderabil, inexprimabil, miraculos.

Cunoașterea intuitivă, nu rațională, a lucrurilor nu îl depărtează, ci-l apropie pe poet de aspectele sensibile, concrete ale acestora. Nu e vorba desigur de o prezență mistică, deși unii poeți uzează și abuzează de personificări în versurile lor, ci de o trăire sui generis care dă farmec actelor omului, uneori chiar gesturilor lui, surprinzând relațiile cele mai neașteptate, corespondențele cele mai profunde ale realității și visului, refăcând, pentru o clipă rară, unitatea nedezmințită a eului cu transformarea dialectică a universului: „Cine-mi fulgeră gându-n albastru? / Cu ce fantome, mai vii ca mine, mă bat? / Focul, pretutindeni această / hrăpăreață, rodnică arătare... / Am fost și voi fi. Serumul păstrează / forma păsării nemuritoare.“ / (Focul)

Îvivind, de cele mai fericite ori, cerebralitatea, ca tot ce e ostentativ și artificios, Ilie Măduța are totuși o profundă structură meditativă și nu e de mirare că versurile sale amintesc un fel de a privi lumea ca Kainer Marira Rilke, Edgar Alan Poe și Lucian Blaga, dar viziunea sa, cutremurată de „cușitul în inimă — lumina-n cenușă de sunet, a verii pustii“ sau de „noaptea singurătății“ din Solstițiu „în muntele vrăjil de-o rază a soarelui în asfințit“, contemplând căderile autumnale, obosite și cu gesturi de negare, păstrează totuși o atitudine virilă, op-

timistă, stăpinită în Mirajul florilor ca de un „extaz în care presimțirea toamnei / e încă vierme nendescut“, căci : „Încă nu se-ntimplă / nimic ireparabil. Încă vin / aromele pădurii lângă țimplă ; / doar mustul verii se preface-n vin . . . / Nu, încă nu simțim pe ochi cenușa / nici naufragiul palid de omăt / nici semnul celui ce — lăsându-și ușa / deschisă — nu mai vine îndărăt . . .“ (Cintec de toamnă).

Universul liric al lui Ilie Măduța, în care „florile-și surpă miresmele sparte“, „gîndul s-agată de frunze-n cădere, de rotitorul lor gest“, descoperă Dialectica vieții într-o „severă frumusețe“, „între pure arcade“, cu Sentimentul verii, ca o Săgeată, „repezită în cer“, între aur și scrum — cum spune și titlul unei poezii — unde „nu e ușor să învești bucuriile simple : glasul lor alb, blinda lor arătare“. În afară de „mirajul florilor“ și de „sentimentul verii“, plener împăcat, cu inima dulce-mpărțită / solarelor zboruri de grauri“, poetul are romantice aleaturi de a deveni o pasăre a nopții pentru a nu mai fi ajuns de lumină și a geme, „în rariști de goruni, la vadul pastiu, / pe ape-otrăvite de lună“ sau mai ades, prefigurarea exotică a evaziunii : „De multe ori am vrut în toamna lină / să plec spre-o țară cu zenit deschis, / unde în valuri albe de lumină / să-mi tremur ca o carne crudul vis, / multiplicînd în gesturi și cîntare / mirajul vieții limpede, fecund, / într-un desis verzui, vărsat spre mare / de boababi cu creștetul rotund / . . . / și să respir zefirii de candoare, / mirescul leneș, greu și senzual, / ce zilnic scaldă animal și floare / în baia unui aer de cristal“ / (Poem).

Expansiunea acestei inchipuite călătorii a imaginației debordante se domolește de obicei într-o Meditație la floarea de prun“ caldă nuanță-a dealurilor în trezire“ cînd „rămînem plini de ceilalți“, fiindcă doar înțelesul cuvîntului neînșiripat plutește în dealuri, în flori și în „ochii adînci“.

Cînd cuvîntul devine expresie caldă a inimii, poetul știe să dea o reușită replică tuturor „corăbiilor bete“ cîntate de poeții altor orizonturi : „Eu sînt corabia autohtonă / cu grîne încărcată, cu porumb, / troznind greoi pe unda monotonă / cu o culoare mucedă, de plumb . . .“ Cu rezerva titlului — care de altfel e și acela al volumului — poezia această dă valoare lirică remarcabilă destinului nostru național, deci specific românesc, legat de condițiile noastre istorice și geografice și nepotrivit atributului general de băștinaș, sinonim cuvîntului autohton.

Conștient de faptul că poezia este și expresie cristalizată, limbaj, Ilie Măduța are sirguința de a minui prozodia clasică împreună cu unele libertăți formale moderne, fără a se lăsa înșirînt de manieră, de facilitate verbată și de platitudine stilistică, ci urmărind exteriorizarea rotunjită într-un timbru personal a unui conținut liric modern, original. Poate că, nerăsplătit întotdeauna în sirguința sa artistică de a realiza acest ideal, poetul și-a imaginat simbolul mirajului visat de un urcuș la munte în larba, unde turistul atras de „aura scînteietoare, severă, tăcută (de) neșirească lumină „este întimpinat pe vîrf de „un sarcastic suris : paragini de iarbă tremurătoare . . .“ Pe lângă această alegorie, sugestiv și original exprimată, Ilie Măduța însă mai are și alte biruinți certe, dintre care pomenim cel puțin : Focul, Calul,

Merele, Mirajul florilor, Toamnă, Săgeata, Solstițiu, Puritate, Norii, Cîntec de căsătorie, Alean și mai ales Pasărea paradisului, un poem extrem de bine drămuț, cu multe simboluri subtile, cu o ritmică internă încărcată de semnificații profunde de ordin psihic și etic, cu imagini deosebit de frumoase, „cu zgomot amar de lumină”, din care se desprinde o atmosferă melodică obsedantă, asemănătoare din punct de vedere al magiei cuvintelor cu Corbul lui E. A. Poe.

Destinul poetului romantic, vrăjit de pasărea stranie a artei și a fericirii, e simbolizat în rătăcirea sa singuratică „pe locuri adesea de vînturi bătute, cu galbene ripe și ape stătute, cu rugă încilciți printre tufe și jnepi”, de unde, „sub zările aspre, pustii, dezolante” aude chemarea irezistibilă a unei neobișnuite vietăți: „Sărind neliniștită din pom în pom / un șipăt scotea, în răstimp, de mirare, / parcă o spaimă sau o chemare, / aștindu-mă cu-o privire-ndurerată de om”.

Această „pasăre-paradis, pasăre-floare”, vocația artei și a visării rătăcită, printre vrăbii și mărăcini”, vine cu atracția și durerea unei lumi însoțite, parfumate, mirifice: „Acolo-n imperiul floral, / stăpînind peste șarpe, maimuță și papagal, / în lumina cu miez dulce și crud, / în insule orbite de Sud, / în noaptea molatică, adîncă, tăcută / îți știam, pasăre-floare, frumusețea pierdută”.

Chiar dacă idealul neatins al realizării artistice nu mai pare accesibil, artistul nu poate renunța la drumul său plin de încercări și lipsit de răsplătiri personale: „Așa rătăceam blestemîndu-mi norocul / prin putrede ierburi, prin scaiuri și țepi, / pe galbene ripe care-nsemnau locul / cu ape stătute și morminte străvechi, / sub ploaia de gheață și vînturi ursuze, / cu suspinul pe buze”.

Original în capacitatea de a prinde esența vibrației poetice mai ales în poezii scurte, în exprimări economicoase, dar în cuvinte extrem de sugestive și încărcate de tensiune emotivă, Ilie Măduța debutează cu volumul său de versuri la vîrsta deplinei maturități creatoare, cînd stăpînește, nu numai tehnica artistică a folosirii cuvîntului cu posibilități expresive rare, ci are și suflul versificației egale, în poeme de mai întinsă respirație. În toate poeziile sale, poetul își păstrează nealterată vocația unui neobosit căutător de frumuseți melodice care ascunde, ca într-un diamant, reflexul de farmec al unei idei poetice nefalsificate de rutină sau de experiment.

NICOLAE ȚIRIOI

Ion Cocora: „PALIMPSEST” *)

Acest termen de strictă specialitate cu care Ion Cocora are curajul să-și intituleze volumul va trimite o mulțime de cititori la dicționare. Pe de altă parte el este semnificativ pentru momentul actual

*) E.p.l., 1969.

al evoluției poetului și ne sugerează una dintre interpretările posibile palimpsest se cheamă acel pergament de pe care vechea scriere a fost ștearsă, nu însă atât de perfect încît să nu se mai poată distinge sub noul text așternut.

Ion Cocora îmi pare a se afla pe un drum nou, după încheierea unei experiențe, a unui capitol. Este vorba însă — cel puțin în rezultat, nu știu dacă și în intenție — de două ipostaze finale, de tehnică poetică. Structural, poetul rămîne întotdeauna un contemplativ, predispus în special înspre atitudini elegiace, înspre melancolii vagi, înspre stări, deci, în care inefabilul are o pondere apreciabilă. O poezie ca O viziune pentru inefabil poate fi interpretată în sens programatic. Un contemplativ sau, și mai precis, un elegiac, este în același timp și o sensibilitate mai exacerbată, mai receptivă în fața stărilor difuze, fără cauze evidente și cu contururi vagi, adică a ceea ce, foarte comod, ne-am obișnuit a numi inefabil :

„Oh, ecouri triste de voci, fragile amintiri scufundate în miezul rece al guturilor, pămînturi oferite într-o noapte cu înalte oscilări de stele.

Mă cobor la obîrșia vînturilor spre a mă obișnui cu devastările. Nebunia ierbii descoperă în lacrimi auzul pribegului. Iarăși e în firea zilei să demaște trofeele“.

(Criticul Șerban Cioculescu, într-un articol se ridică împotriva folosirii abuzive a noțiunii de „inefabil“ în critica literară. Protestul este îndreptățit atunci cînd într-adevăr, din grabă sau comoditate, acest termen alunecos și salvator este substituit altor termeni mult mai exacti. Nu mai este însă nimic de făcut în cazurile cînd însuși poetul se declară închinător al inefabilului...)

În momentul de față Ion Cocora aplică tehnica suprarealistă. Este textul recent, al doilea strat, al palimpsestului. Marea capacitate asociativă evidentă la tot pasul și dezinvoltura cu care utilizează insolitul imagistic nu rămîn însă la nivelul unor simple exerciții de virtuozitate, ci, în majoritatea cazurilor, se înscriu în sfera semnificațiilor : „Ceas tăiat în virf de un plise de vultur / dregător semet peste rangurile celății / prieten ce suferă firul plumbului în cuvînt / voiajor prin bazaruri cu șerpi patetici și regali // Dumnezeu nevăzut și adult de teamă / pînă în creștet se roșește în negura taverneilor / i se alătură de după teștele cu febră / neveste iubitoare de conturi și poște // semne de plăcere pe o gheață catifelată / se pronunță pentru spaime eșuate în cristale / verzi opaite pe un perete (ce durată în subsoluri / mai înalt să eizeleze irisul de mucenic // frumusețe alarmantă din drum loșnit prin labirinturi / pe vecie fariseii bat monedă pe Isus“ (Ceas tăiat în virf). Se zice că e suficient ca un poet să scrie o singură poezie mare pentru a-și merita numele. În cazul lui Ion Cocora această poezie, după părerea mea, se cheamă Vameșii și în ea sufletul poetului se străvede, greu de straniu melancolii, ca un ciorchine greu de must sărutat de autumnote, neiertătoare brume : „Și veche e vremea în oase / și mor duhuri de bătrînețe între gratii / și vulturi se macină în zbor // Noiembrie cețos pune capeane / în văzul și mirosul haitelor / și centauri seurmă cu copitele întunericul / și ciinii se asmut la busole // Dar vameșii, unde sînt vameșii ?

/ Ne-am ales cu grele răni ciocnindu-ne / de ei prin beznă / și nu
vin să se dezvinovățească măcar // Cui să dovedim iertarea noastră !“

„Mor duhuri de bătrînețe între gratii“ sau „Noiembrie ceșos pune
capcane / în văzul și mirosul haitelor“, *iată versuri care recomandă
într-adevăr un poet, versuri care mi se par antologice prin marea
lor capacitate de sugestie, prin inefabilul lor dureros.*

*Seducția digitației pe claviaturi suprarealiste e și mai evidentă
în enunțurile succesive, juxtapuse, uneori de o mare frumusețe, altele
numai insolite, ale versetelor din Poem fără titlu :*

„Se aud discursuri de convalescenți, o cetate laică se ridică în
lacrimile soției la vestirea navigatorului, sub părul negru gitul tău
e oficierea unui cult într-o țară a poezilor, o propunere de inchiziții
acceptate fără citare și trufie“.

Și mai departe :

„Nu mila
nu renunțarea
nu precara liniște ce ocolește
fecundația
nu grațioasa văduvie

Se supraviețuiește în dovezi de încolțiri și în iluminarea fructelor“.

*După cum se vede, în asemenea cazuri, poetul mizează și pe
aspectul pur formal al așezării textului în pagină: este însă un ele-
ment în a cărui finalitate estetică n-am crezut niciodată și care nu
reușește să mă convingă nici aici.*

*Cielul intitulat Corăbii succesive nu mă solicită în mod deosebit
deoarece deslușesc fluturind deasupra-i vântul arid al manierismului,
unica primejdie care îmi pare că pîndește în clipa de față evoluția
lui Ion Cocora. Cu atât mai remarcabil apare, în încheierea volumu-
lui, poemul Vetre solitare. Chiar dacă se revendică, și nu fără temei,
de la Saint-John Perse, el rămîne prin detaliile sale concrete, un
poem al apartenenței la acest pămînt, al adeziunii la aspirațiile
oamenilor acestui pămînt :*

„Într-o bună zi un dor întoarce piatra la riu și înfrunzește
grînda. Numele nostru e o țară a vetrelor. Ne aducem aminte de pă-
rînții coborîtori din munți odată cu șesurile. Pe stele și acum cum-
penele mai strigă noaptea ciini rătăciți de turme. Expansiune de ulcioare
și troiți în spațiu fintini zidite în noi dintr-o generoasă iertare.

Într-o cetate de scaun a singelui legi se hotărăsc cu urale
în zori“.

*Cînd canoanele suprarealiste sînt ignorate, devine descifrabil
stratul primar al pulimpsestului : o poezie care se axează pe bogatele
ei resurse emoționale, solicitînd în mult mai mare măsură participa-
rea afectivă a cititorului. Dintre posibilele exemple, iată această
Muzică difuză în care procedeul utilizat, foarte simplu, duce la efecte
remarcabile: „Muzică difuză genunchii tăi / mocnesc în frunzișuri
focos. / Viața umflă semintele în cîmpuri. / Mă rog pentru tine să
răsară grîu. Nu pleca. Intreaga fericire / cu inscripțiile ei sfinte / imi
va fi străină. Implor murmurul / netăinuit al sînului tău amar, / nu
pleca. Amintește-ți vreo carte / ori vreun zeu durabil / amintește-ți co-
șurile de smeură / de-a lungul căii ferate / ori vînturile copilăriei / ce*

ridicau măgurile în cîntecul cucului. / Iartă-mă pentru insistența cuvîntului / dar mi-e teamă, femeia mea, / nu cumva viorile să înfrunzească / și concertul de duminică să nu mai aibă loc”.

Deci două intruchipări ale aceleiași personalități artistice. Talentul e evident în ambele. Totuși o prefer pe a doua, mai aproape nu numai de spiritul dintotdeauna al poeziei transilvane, ci și de ceea ce trebuie să fie în general poezia: arcuș pentru ca sufletul omului să nu rămîndă o vioară muță.

RADU CIOBANU

TREI CĂRȚI DE CERCETARE LITERARĂ *)

Considerațiile de față se referă la trei cărți pe care le-am numit la un loc — se va vedea mai la vale de ce astfel, în ciuda implicației, în titluri, a termenului „critice” — de cercetare literară: Leon Baconsky, Marginalii critice și istorico-literare, Simion Bărbulescu, Comentarii critice, Mircea Tomuș, Carnet critic.

Leon Baconsky dă, prevăzător, volumului său titlul Marginalii critice și istorico-literare ceea ce reprezintă, desigur, un gest de probitate (mare parte a materialelor sînt minore ca subiect, ca punct de vedere) dar și o urmare a unei anumite ținute universitare, ambele sprijinindu-se reciproc — generînd o modalitate de lucru ce constă într-o asiduă consultare de izvoare (necesare, de altfel, din moment ce, de pildă autorul urmărește pe Octavian Goga în critica literară a vremii, apoi pe Emil Isac și Adrian Maniu în aceeași situație), comentîndu-le, ajungînd sau nu la opinii personale. Faptele se traduc întrutotul în plan stilistic și chiar dacă aparatul bogat de note și referințe ce însoțește studiile ar lipsi, informația amplă, cu tendințe „absolutiste”, disciplina severă a cercetătorului, ținuta sobră, intelectuală caldă totuși, se străvăd în fraza bogată, amplă, uneori abundentă. Toate afirmațiile de pînă acum se pot exemplifica printr-o lungă dar definitorie frază ca aceasta despre Adrian Maniu în care lăsdăm trimiterile autorului fără a le nota însă la subsol: „Așa cum remarcă încă Vl. Streinu, în articolul pe care i-l consacra în volumul din (1938¹) autorul Baladei spinzuratului și al Salomeii a contribuit — inițial poate în mai mare măsură și chiar înaintea unor colegi de generație, care au ocupat ulterior primele locuri în galeria reprezentanților poeziei românești moderne — la minarea prestigiului „inspirației academice”, vestîndu-i, prin creația sa de început, nu numai pe Camil Baltazar, cu notațiile sule de spital, (constatare mereu reluată de la Lovinescu încoace), ori pe Camil Petrescu (v. ridicarea „prozaismului” în expresie, la rangul unui principiu estetic, la care se

*) Leon Baconsky, Marginalii critice și istorico-literare, EpI, 1968, Simion Bărbulescu, Comentarii critice, EpI, 1969, Mircea Tomuș, Carnet critic, EpI, 1969.

referă același²⁾, ei și pe Arghezi, cu Tabletele sale din Țara de Kuty³⁾, în intențiile sale de „neliniște metafizică“ (dar nu și ca modalitate) chiar pe Blaga⁴⁾, precum și pe E. Lebeleanu, S. Stolnicu și V. Gheorghiu, prin inspirația medievală a unor poeme din primele culegeri⁵⁾ sau — dintre precursorii autohtoni ai automatismului suprarealist — pe Urnuz (cum demonstrează G. Călinescu în a sa Istorie a literaturii române⁶⁾“.

Cartea lui Leon Baconsky adună preocupări divers concretizate — unice însă ca subiect: literatura română de după 1900 — pe care autorul și le subimparte astfel: Studii, articole, omagii, Profileuri clujene, Cronici, Marginalii (la poezie, proză, critică), Prospekțiuni în critica poeziei și o Addenda despre un manuscris bacovian necunoscut. Ne-a interesat studiul — sub titlul Simbol și motiv romantic în „Cîntare omului“ — despre motivul umbrei în poezia argheziană, cu precădere în volumul amintit în titlu, la care autorul ajunge prin urmărirea bogată și consistentă a acestui motiv în literatura universală și română. Deși restrîns la o problemă specială, studiul poate sta în paralelă cu acela al lui Tudor Vianu — Arghezi, poet al omului (poemul arghezian urmărit ca sociogonie și încadrat în contextul universal al acestei probleme) — care, de altfel, după însăși mărturia cercetătorului, l-a sugestionat și stimulat.

Autorul reușește să sugereze sens major problemelor ridicate, folosind implicit sau explicit metoda comparatismului, cartea — model de studii istorico-literare — depășindu-și, astfel, titlul enunțat.

Încă de la primul contact cu volumul lui Simion Bărbulescu — prin intermediul sumarului — ne dăm seama că ceea ce face autorul nu este de fapt critică ci cercetare literară. Cercetarea literară este un termen mai larg deși, e drept, în același timp, parcă și mai vag. Ea este un act supraordonat recenzării, comentariului la un nou document de istorie literară, analizei de text etc., adică abordarea operei literare, cercetarea fiind ca proces cu sens cognitiv contextual axiologic. Ea este, prin urmare, investigație și se poate materializa în studii, cronici, monografii etc., în critică, deci, istorie, teorie literară, stilistică etc. S. Bărbulescu nu realizează critică, în înțelesul obișnuit al termenului, pentru că, mai întii, abordarea operei literare se face din unghiuri și cu finalități deosebite de ale criticii propriu-zise. În acest fel comentariile sale sînt de fapt studii asupra unor probleme speciale privite din unghiuri specifice, dacă nu chiar mai puțin uneori.

Volumul cuprinde trei părți: I — conținînd studii în majoritate de limbă și stil (Despre limba poeziei lui Mihai Beniuc, Mijloace artistice originale în opera lui Ion Agârbiceanu, Limba poeziei lui Nicolae Labiș) plus citeva asupra poeziei de astăzi, subiect pe care, de altfel, autorul îl tratează, mai susținut, în paginile revistei Iașul literar. A doua parte surprinde relații dintre literatura română și universală, iar ultima adună studii de literatură universală și comparată și cronici la cărți de această natură (preferințe: Shakespeare: Funcția bufonului în teatrul lui Shakespeare și Hugo, Scriitori români despre Shakespeare și Dante: Dante și opera lui în România, Dante într-o nouă interpretare), ambele aceste ultime părți stînd sub semnul comparatismului.

Două sînt, prin urmare, zonele de extindere ale autorului: cercetările de limbă și stil și cele comparatiste, adică cele două domenii în care profesase și excelase Tudor Vianu în perioada de după război. Nu surprinde, astfel așezarea în capul cărții (deși, probabil, nu din acest motiv), a unui studiu despre Tudor Vianu — critic literar — articol fără deosebită prestanță însă. Autorul are ambiții exhaustive (și totuși un studiu, de exemplu, ca acela despre limba poeziei lui Mihai Beniuc, deși exhaustiv ca unghiuri și problematică, este incomplet din punctul de vedere al valorificării volumelor poetului și chiar al bibliografiei critice) și îi place să cerceteze probleme și autori mai puțin solicitați pînă acum, avînd meritul de a scrie un material amplu despre Arta și literatura în concepția lui Al. Dima (un articol scris cu ceva mai mult patos), despre Limba poeziei lui Nicolae Labiș (nestudiată în literatura de specialitate) sau despre Motivul copilăriei în poezia lui T. Arghezi, L. Blaga, și G. Călinescu (completat și printr-un alt articol — O temă majoră a literaturii universale: copilul), în care face analize și observații juste, verificate, de fapt, și de alte cercetări anterioare sau ulterioare.

Din păcate, analizele se cohoară uneori la simplism și formulări nefericite, au un aer de lecție („Una din personalitățile proeminente ale culturii noastre din ultimele cinci decenii este Tudor Vianu” — sună începutul unui studiu iar concluzia finală: „Operele sale — importante prin problematica lor, prin originalitatea concepției, prin arhitectura și disciplina lor severă, prin pasiunea nobilă a ideilor — contribuie la sporirea interesului și a emoției artistice”). Cronicile sînt uneori facile, mizînd pe rezumate și recomandări comparatiste. Altfel, o carte care se propune cititorului prin studii atente asupra unor probleme mai puțin cercetate.

Preferința lui Mircea Tomuș e poezia și după ce dăduse în cartea anterioară — Cincisprezece poezi — (Cincisprezece scrie pe foaia de titlu, 15 pe copertă — de ce s-or mai fi menținînd asemenea anomalii?) o adevărată istorie a poeziei românești pînă la Eliberare, prin momentele sale însemnate, în noua carte încearcă o delimitare — ceva mai incompletă și mai puțin reușită decît prima, în același timp nu unică (intrucît preocupările volumului sînt diverse materializînduse în trei părți: Cărți, Probleme, În marginea istoriei literare, abordînd, de pildă în cadrul celei din urmă, problema „Misterului” lui Creangă sau a Clasicismului lui Blaga) — a terenului poeziei actuale, mai exact a unor nume și cărți ale perioadei 1963—1967.

Este o carte a unui critic serios care, respectînd „sfînta treime” scriitor — critic — cititor, extrage esențele operei analizate, le prezintă cu claritate și folos cititorului și autorului, consideră că merită să atragă atenția asupra unor devieri de la ceea ce e definitoriu pentru scriitori, (v. de exemplu considerațiile finale asupra poeziei Gabrielei Melinescu), explică fără jenă, clasificînd temperamental și structural estetic pe autorii supuși cercetării, este sau nu de acord cu alți recenzenți etc. O critică de valoare care are în centru judecata axiologică cit mai exactă asupra volumului și autorului analizat, bazată pe o atență parcursă a textului pe încadrări în tipuri de sensibilitate (poezia Anei Blandiana se pune în legătură cu lirica Mariei

Banuș, cea a Martei Bărbulescu trimite la Blaga) ceea ce presupune exegeza comparată mai mult sau mai puțin reliefată. Metodologic vorbind, cronica debutează și se încheie cu judecăți asupra volumului sau scriitorului ori cu delimitări ale poziției criticului față de opiniile exprimate de alții (cronica se realizează, prin urmare, după ce alții și-au spus cuvântul. E, de altfel, o plăcere a autorului de a întrevorbi cu ceilalți cronicari, de a-i aproba sau de a-și exprima o poziție care i se pare cea mai justă) și, în ciuda unui scepticism privitor la judecățile sintetice, caracterizările sint totuși adesea sintetice („Poezia Gabrielei Melinescu e monocordă fără a fi uniformă și monotună”), în orice caz directe („În acest nou volum, poezia lui Adrian Păunescu își definește cu mai multă precizie caracteristicile: ambiția simbolurilor vaste și ascunse, o meditație — mai mult o dezbatere lucidă — a citorva teme de asemeni majore, versul agitat, cu metrica explozivă, mereu deranjată de intervenția unor tropi insolitiți sau a unor expresii cu intenție de sentință, apel sau lozincă”). Deși marea parte a cronicilor se referă la autori clujeni, criticul nu poate fi bănuț de subiectivism pentru că străduința sa e de a defini și încadra obiectiv, exact.

La temelia cronicilor stă o concepție precisă asupra poeziei văzută mai ales ca lirism (înțelegerea aceasta o întâlnim și la alți critici clujeni) ceea ce îl face să acorde mai puțină prețuire divagațiilor ori chiar esteticului formelor, plasticizării din poezia lui Șt. Aug. Doinaș, de exemplu, care-l îndepărtează de la esență, dăruind fiorului liric ca și Geo Dumitrescu prin prozaism și producții intelectualizante etc. Poeziile tinerilor sint puse de multe ori în relație cu acelea ale înaltașilor, clasicismul este îndeosebi preferat, filonul folcloric e dezvăluit de asemenea cu insistență: Călăul cel bun al lui Vasile Rebreanu este un basm, unele fascinații ale numerelor din poezia lui Adrian Păunescu provin din descintecul folcloric și jocurile de copii, pe Ion Bănuț poezia derivând din preluarea creatoare a unor motive și atitudini folclorice îl situează alături de Pillat și Topîrceanu etc.

Alături de poezie, critica este o altă preocupare dominantă a volumului, dovedită alit prin cronici la cărți semnate de I. Negoieșcu, M. Zăciu, T. Vianu, G. Călinescu, Z. Ornea, cit și prin expuneri de opinii asupra unor probleme ca cele privitoare la discuțiile despre critică sau „călinescianism”. Prilej pentru autor de a-și exprima convingerile și baza teoretică referitor la modurile și finalitatea criticii.

Un stil elevat și clar sporește calitățile scrierilor acestui autor cu reală vocație critică.

GH. JURMA

Vera Călin :

„ALEGORIA ȘI ESENȚELE” *)

Cunoscută ca o prestigioasă și exigentă cercetătoare pe țărimul literaturii universale, în ultimul deceniu profesoara Vera Călin își îndreaptă tot mai mult atenția spre exegeza unor probleme de literatură comparată, prezente în volume ca *Pornind de la clasici* (1957), *Currentele literare și evocarea istorică* (1963) și *Metamorfozele măștilor comice* (1966). Cea mai recentă carte, *Alegoria și esențele*, subtitulată sugestiv și explicativ totodată *Structuri alegorice în literatura veche și nouă*, mărturisește și mai pregnant predilecția cercetătoarei de a studia sub raport comparatist evoluția și valențele unei modalități specifice artei literare: alegoria.

Pornind de la tradiționala accepțiune a alegoriei, opusă în genere simbolului și mimetismului, și care îndeobște era identificată în perioade mai vechi ale literaturii universale ca elenismul, evul de mijloc și barocul, Vera Călin va ajunge la concluzia unui fenomen de *permanență* a modalității alegorice și în cea mai apropiată actualitate. Fără a nega perioadele de absență ale alegoriei (romantism, post-romantism), Vera Călin relevă convingător că în literatura contemporană „*Dechile structuri alegorice reapar, dar reapar îmbogățite, modificate, modelate în acord cu o viziune estetică și cu stări de spirit moderne*”. Reinvierea alegoriei în epoca noastră, începutul acestui proces marcându-l tocmai expresionismul literar prin precursorii săi Ibsen și Strindberg, este explicată de autoare prin corespondența dintre posibilitățile multiple de expresie ale acestei modalități și tendințele spiritului modern spre o esențializare absolută a tuturor fenomenelor vieții umane. Alegoria sau „*situația arhetipală*”, cum tinde s-o definească Vera Călin, devine astfel în veacul nostru, la creatori ca Hofmannsthal, Kafka, Brecht, Maiakovski, Sartre.

Camus, Ionescu, Beckett și alții, expresia unor zguduitoare mărturii privitoare la condiția umană, expresie tot mai mult sollicitată de experiențe de natură socială, științifică sau metafizică.

Ampla demonstrație cu caracter comparatist-istoric dobândește prin excelență valențe de argument concret prin raportarea ei la capitolul *Introducere* care aduce în prim plan o încercare de a defini din punct de vedere teoretic accepțiunea modernă a *alegoriei* și relațiile ei cu alte modalități de exprimare a realității în artă — simbolul, arta mimetică etc. În viziunea Verei Călin alegoria, desigur în sensul actual al termenului, devine o entitate extrem de elastică și complexă deoarece se remarcă fenomene de *mutațiune* cum sînt cele de la mit la alegorie, specifice epocii elenistice a literaturii Greciei antice, sau de la alegorie la simbol, identificat de cercetătoare mai ales în literaturile contemporane dar al cărui început poate fi observat încă în romanul *Călătoriile lui Gulliver* al lui Jonathan Swift.

Astfel, alegoria — „*artă arhetipală*” în concepția autoarei — va fi urmărită în cartea *Alegoria și esențele*, cu toate implicațiile filozofice și estetice, de la geneza ei prin desprinderea treptată din mit (în conștiința epocii elenistice poemele homerice și cele hesiodice sînt interpretate și în alte sensuri decît cel religios), stabilindu-se apoi evoluția ei de-a lungul veacurilor la Virgiliu, Dante, John Bunyan, Spenser, John Donne, Swift, Voltaire și, după ce se va semnala fenomenul de *eclipsă* în secolul al XIX-lea, alegoria se va bucura de o îndrăzneală și totodată subtilă demonstrație a actualității ei în capitolul al treilea semnificativ intitulat *Resurecția alegoriei*.

Una dintre calitățile fundamentale ale cărții profesoarei Vera Călin constă în faptul că autoarea nu se limitează la o tradițională expunere istorică a periplului alegoriei în literatura universală, ci operează un excelent act de literatură comparată atunci cînd fixează acele *tipare alegorice*, cu valoare eminemamente structurală — coborîrea în Infern, tipul *Everymán* etc. —, care de-a

*) E.L.U., 1969.

lungul secolelor au dobândit o atît de bogată polivalență de semnificații.

Astfel, cea mai recentă carte a Verei Călin dobîndește valoarea unui amplu și științific argument în favoarea opiniei care consideră pe bună dreptate *alegoria* ca fiind o necesitate a spiritului modern deoarece această modalitate pur literară „se acordă cu tendința tuturor artelor contemporane spre găsirea unui limbaj esențializat”. Din această proprietate intrinsecă izvorăște și permanența ei actualitate.

CORNELIU NISTOR

Aram Frenkian :

„INTELESUL SUFERINTEI UMANE LA ESCHIL, SOFOCLE ȘI EURIPIDE”

Farmecul și valoarea studiilor lui Aram Frenkian provine din rigoarea cercetării textelor. Aria sa de investigație este imensă: de la interpretarea cite unui cuvînt din manuscris pînă la situația socială și politică a lumii elene, de la relevarea unui detaliu de tehnică dramatică pînă la cele mai generale aspecte ale gîndirii contemporane autorilor, de la subtila observație asupra psihologiei personajelor pînă la cuprinzătoare descrieri a procesului de creație. Un filolog expert se unește mereu cu un filozof înțelept, un istoric avizat cu un literat pertinent, totul dinamizat lăuntric de o mare putere de înțelegere a sufletului omenesc în diversitatea manifestărilor sale. Căutînd să releve cu precizie maximă înțelesul pe care marile tragici îl dau suferinței umane, regretatul învățat circumscribe de fiecare dată textul, laolaltă cu complexa sa condiționare. Dar Aram Frenkian nu glosează, modernizînd, pe marginea moștenirii elene. Dimpotrivă, el insistă asupra semnificațiilor indeniabile pe care o anumită atitudine, un anumit gest, o formulă sau o aluzie le aveau în momentul istoric de atunci pentru cetățenii greci și cu cît expunerea sa este mai exact științifică, mai pătrunsă de probitate istorică, cu cît reconstituirea psihologiei creatorilor precum și a personajelor este mai minuțioasă, mai argumentată, cu atît trăsăturile nemari-

toare ale celor trei întemeietori ai căutării unui sens în Europa pentru suferința omului se degajă mai limpede, făcîndu-ne să regăsim implicate în ele neliniștile, înseninările, nemulțumirile, indignările, speranțele și cutremurele mereu renăscute ale omului în fața destinului său.

Aram Frenkian caută, pe baza unei informații vaste, o empațică întîlnire cu marii tragici de dincolo de milenii. El încearcă să ne transpună în starea de spirit de acolo și de atunci, avertizîndu-ne ardeasa asupra eventualelor ispite ale atîburii unor complexe elice și afective ulterioare dezvoltării antropologice. Și totuși, din chiar cinstita circumscriere istorică și filologică rezultă, mai puternic și mai nuanțat decît din multe lucrări de modernizare fantezistă, corespondențe adineci cu prezentul. Astfel, ampele analize pe text a tragediilor, dramelor și fragmentelor lui Euripide, ni-l invederează convingător drept primul mare inovator conștient, primul mare autor de experimente literare a cărei operă, cel puțin în parte, ne-a rămas. Euripide, așa cum ni-l prezintă Aram Frenkian, a fost un om ce punea în discuție ideile gata primite, atît cele religioase cît și cele de tehnică literară. El și-a asumat destinul riscant de a înnoi tragedia, cu elevațiile și prăbușirile, cu necuviințele și gingășiile, cu iluminările și violențele, cu sfîșiele, reconcilierile și sfidările, cu nestematele și cu balastul, cu tot binele și tot răul ce decurg din temeritatea civică și estetică. Relevînd tribulațiile atitudinii lui Euripide față de zei, punînd în lumină calitățile și defectele construcțiilor sale dramatice, caracterul fantazist și aventuros al multor subiecte, îndrăznețele în tratarea unor vechi mituri, nou-tățile introduse în structura imaginii artistice, dar mai ales descoperirile sale psihologice, Aram Frenkian realizează un adevărat portret al artistului tragic ca om tînar.

Intr-adevăr, Euripide poate fi mai bine caracterizat ca un tînar în fața unor zei bătrîni și a unor instituții învechite. El are chiar ceva de adolescent, cu temerile, adorările, ironjiile, aroganțele, tandrelele, natosul, nervozitatea, extremismele, sîngăciile, exaltările, melancoliile și indignările sale. Pentru Eschil, zeii erau tineri, precum subliniază pregnant Aram Frenkian, iar oamenii își luau răspunderile în fața noii ordini, superioare, mai echitabile, introduse de zeii cei noi. În *Orestia*, suferința umană are un înțeles deopotrivă

*) Editura pentru Literatura Universală, București, 1969. Text integral, pregătit pentru tipar în 1916

divin și social: teodiceea înscăunează dreptul și legalitatea printre cetățenii Atenei. Procesul, de fapt, se încheiea moi de mult. Eschil ar fi, după criteriul modern, un autor de piese istorice, pe când Sofocle ar fi unul filozofic, iar Euripide, un autor de actualități. Eschil probează dreptatea zeilor care, în ultimă instanță, se dovedește folositoare oamenilor. Sofocle face manifestă forța transcendentă și incomprehensibilă a zeilor, dar și valorile intrinsece ale sufletului omenesc. Iar Euripide? Euripide nu mai e sigur de nimic, el emite ipoteze și inventează *theosch mechanas* și sfârșitul fericit, adevărate happy-ends u-neori, care, dacă nu sînt cumva ironii, atunci sînt speranțe de sorginte populară străveche în triumful miraculos al binelui — și iată astfel cum Euripide, ca alți inovatori ce i-au urmat, înnoiește prin regăsirea tradiției.

Cu egală atenție și simpatie se apropie Aram Frenkian de toți trei mari tragici greci. Dacă aici i-am dat preferință lui Euripide, e numai fiindcă de acesta noi ne ocupăm în general nelinire de puțin. Prin creația lui Enescu-Edmond Fleg, prin Gide sau prin alții, dilema oedipiană se repune mereu din nou și astfel Sofocle e o prezență activă în plin secol XX. Totuși, ceea ce astăzi se actualizează nu este înfiorarea religioasă în fața lipsei de înțeles a nenorocirilor pe care zeii le hărăzesc muritorilor, ci ideea nouă intruchipată în *Oedip la Colona* după care omul se mintuiește prin puritatea sa interioară.

Cu Sofocle, omul începe să fie ceva mai mult decît faptele sale: el devine o conștiință, o subiectivitate, o intenționalitate pe care zeii îl pot strivi dar nu și pîngări. El pot sili să comită cele mai abominabile păcate, dar nu și să le dorească: omul are de acum înalte un suflet care decide vinovăția sau inocența, valoarea unui individ supus erorilor. La Euripide, conștiința este dramatic solicitată pe mai multe niveluri, alil raționalitatea cît și afectivitatea sînt divizate, contradictorii. Sofocle creează paradoxul unei conduite monstruoase și a unei conștiințe curate. Euripide descoperă complexitatea fapturii umane și poate că această bogăție launtrică îi face gelosi pe zeii: hybrisul euripidian este înfiorarea vieții interioare.

Cartea lui Aram Frenkian este frumoasă, fiindcă ne invită să ne gîndim la vechii eleni ca la niște conștiințe vii.

ALEXANDRA INDRIUȘ

Emil Vora:

„POARTA DESTINULUI”

La Emil Vora calmul este asemenea apei, ascunde un chip nevăzut în adînc, un dramatism demn, întrezărit în semnificații: „Ochii tăi, mai ales, îmi vorbesc de-o toamnă mohorîtă / În care trecătorii aveau figurile verzei ca lacurile, / Iar noi, gîndurile tainice și nefîrșite ca veacurile”.

Sentimentul care predomină în prima parte a volumului este tristețea, deprimarea sonică a dezrădăcinării, teme comune liricii din epocă, tratate uneori nediferențiat de stiluri și modele celebre. Un peisaj sufletelesc prea puțin variat se alimentează din trăiri și revenire la mit, la ideea obsesiei, obsesia însingurării, obsesia evadării: „Întoarce-te, / Din țara viselor cu idoli de pămînt; / Întoarce-te / În ochiul de argint al apelor, / În căminul înzăpezit de timp-la mameilor. / Aprinde-n sufletu-ți lumini de slearină / Pentru morții adormiți lingă focul iernii”.

Expresie a adevăratei maturități, ciclul „Înaltele vînturi” dă osatură lirică volumului. Constituind-se în substanță pe ideea existenței de front, ciclul amintit face saltul de la faza descriptiv spasmodică a războiului fizic la reflectarea lui în conștiință. Evitînd dramaticul de efect, poezia se mută spre dramaticul de semnificații.

Trecerea la o fază poetică mai recentă a însemnat totodată și trecerea la un climat de sublimare sufletească reconfortant și în același timp s-a adîncit și forța incantatorie a reflexivității poetice:

„Și luminează lumina lumina / Peste arsa vatră din plînsu-mi / Și Marele Unu / Niciodată nu se termină / Și poate eu însumi”.

ADRIAN MUNȚIU

V. Marin, Ion Munteanu, Gh. Radulovici: „UNIREA BANATULUI CU ROMANIA”

Lucrarea recent apărută, rezultat al muncii unui colectiv de cercetători timișoreni, constituie o prețioasă contribuție la cunoașterea unor mo-

mente importante din viața românilor bănățeni. Începând cu o prezentare critică a unor lucrări istorice, apărute în țară sau peste hotare, care conțin fapte legale de mișcarea social-națională a bănățenilor, primul capitol al cărții trece la o succintă prezentare a istoriei populației din Banat, din timpuri străvechi pînă la sfîrșitul feudalismului, bazîndu-se pe urmele materiale scoase la iveală prin săpăturile arheologice, pe documentele și cronicile evului mediu. Din prezentarea materialului faptic rezultă intenția autorilor de a sublinia ideea originii comune a poporului român, a continuității populației dacoromane pe teritoriul Banatului, a preponderenței elementului românesc în acest ținut și a permanentelor legături ce au existat între români, indiferent de teritoriul ce-l locuiau și care „au adîncit apropierea pe toate planurile vieții sociale, economice, culturale între ținuturile locuite de români, au creat treptat toate acele elemente de bază necesare afirmării năzuințelor sale de încheiere într-un stat unitar” (p. 41). Același capitol al lucrării tratează începuturile mișcării românilor bănățeni pentru libertate socială și națională, reliefînd rolul maselor populare și a unor intelectuali români ridicați „din rîndurile țărănimii, meseriașilor, învățătorilor sau grănicierilor români” și care au militat pentru realizarea năzuințelor „aceora din mijlocul cărora au plecat” (p. 47).

Cărturari de seamă ca Dimitrie Tichindeal, Constantin Diaconovici Loga ș.a. s-au străduit să ridice nivelul cultural al poporului și, prin aceasta, să mențină mereu trează conștiința națională, lucrînd, totodată, pentru introducerea unor reforme care să ușureze viața poporului. Capitolul II al cărții ne situează în cadrul evenimentelor din sec. XIX și începutul sec. XX cînd, datorită unor necesități obiective, bazate pe evoluția și gradul de dezvoltare al forțelor și relațiilor de producție, lupta de eliberare social-națională intră într-o perioadă de avînt și ideea de unitate de stat din scrierile cărturarilor bănățeni „primesc forme de manifestare concretă” (p. 55).

Subliniind din nou rolul maselor muncitore de la orașe și sat în lupta de eliberare socială și națională, autorii relatează aspecte ale mișcării greviste muncitorești, la care participă muncitorii români, maghiari, germani, sîrbi, dovadă a internaționalismului mișcării

muncitorești. Se fac referiri și la adîncirea legăturilor între mișcările muncitorești de pe ambele versante ale Carpaților, considerîndu-se că acestea exprimă năzuința muncitorilor spre unitate.

Intensificarea luptei clasei muncitoare a fost strîns legată de avîntul mișcării țărănimii și a celei mai mari părți a burgheziei și intelectualității românești, care și intensifică activitatea pe plan parlamentar și pe plan cultural. Autorii exemplifică acțiunile politice și culturale ale burgheziei și intelectualității, din care reținem: programele și acțiunile din timpul revoluției de la 1848—1849 și din 1860, cînd curtea de la Viena hotărăște să înglobeze Banatul la Ungaria; programul generalului Traian Doda pentru grănicierii români din Banat, redactat în același timp cu Pronunciamentul de la Blaj; întemeierea Partidului național al românilor din Banat și Ungaria (1869) ce adoptă un program, care ca și cele menționate mai sus, includ „o serie de revendicări ce coincideau și cu năzuințele maselor populare” (p. 79); redactarea unor lucrări prin care cărturarii bănățeni se pronunțau pentru respectarea drepturilor poporului român sau își manifestau încrederea în posibilitatea desăvîrșirii unității de stat a românilor; întemeierea asociațiilor culturale, existente în majoritatea localităților românești, care „prin întreaga lor activitate, au fost o lungă și neîncreștată strălucire de a ridica, în polida multor opreliști, pături cît mai largi la mișcarea de afirmare națională” (p. 87) și activitatea depusă de filiala asociației „Astra” din Banat care a răspîndit cultura națională în pături ce mai largi, și a încercat să stabilească „legătură organică și unitară între diferite ținuturi locuite de români” (p. 90).

Autorii subliniază ideea că, indiferent de forma ce a îmbrăcat-o lupta pentru libertate și unitate națională, ea nu a fost izolată „împlindu-se strîns cu acțiunile celorlalte naționalități asupra din întregul Imperiu austro-ungar, dar și cu forțele progresiste din România” (p. 91), dovadă scrierile acordate de „Liga culturală” luptei pentru unire a românilor din Banat și Transilvania.

Capitolele III și IV ale cărții înfățișează cititorilor lupta românilor bănățeni în perioada primului război mondial imperialist, stimulat de consecințele negative ce le-a avut războiul asupra situației maselor, ca și de victoria

Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Anii 1917—1918 marchează momentul culminant al luptei social-naționale, a luptei pentru desăvârșirea unității statale. Lupta antirăzboinică împletită cu lupta antihabsburgică a muncitorilor și a altor categorii sociale de oameni ai muncii de la orașe a dus, în toamna anului 1918, la îngrădirea puterii sau la înlăturarea vechilor autorități de stat austro-ungare, la constituirea de către proletariat și sfaturile muncitorești și găzilor muncitorești, precum și la cucerirea unor libertăți democratice.

În același timp, în salele băănățene se desfășurau lupte țărănești de mari proporții care „au creat condiții mai favorabile luptei pentru un regim democratic, creind totodată și premisele eliberării naționale a Banatului și posibilitatea unirii sale cu România” (p. 140). În toia acestor frământări revoluționare, burghezia și țărănimea se organizează, în consilii naționale. Pe baza documentelor vremii, autorii cărții prezintă momentele legate de constituirea și activitatea consiliilor și găzilor naționale românești și fac o analiză aprofundată a Republicii băănățene, reliefându-i aspectele pozitive și negative.

Capitolul V, dedicat adunării naționale de la Alba Iulia evocă lucrările adunării, entuziasmul participării maselor și hotărârea românilor, exprimată în adunare, privind unirea lor cu România. Actul unirii este considerat drept „rezultatul unui îndelung proces istoric” (p. 171), meritul luptei și jertfelor date de popor, sprijinit și de celelalte naționalități, dovadă adunarea evreilor din martie 1919 și cea a șvabilor băănățeni din august 1919.

Ultimele două capitole ale cărții prezintă perioada ce a urmat actului unirii. Întârzierea instaurării administrației românești în Banat și menținerea ocupației militare străine au făcut ca aici să continue lupta pentru desăvârșirea unității statale. Autorii relatează evenimente legate de avântul mișcării muncitorești din anii 1918—1919 ce au grăbit traducerea în viață a hotărârilor de la Alba-Iulia.

În finalul cărții, autorii fac o trecere în revistă a dezvoltării Banatului, parte componentă a României, în perioada dintre cele două războaie mondiale și în anii puterii populare. Acest ultim capitol ar fi putut lipsi cărții, el ieșind din cadrul problemei anunțate

prin titlu și fiind prea rezumativ pentru o prezentare exhaustivă privind dezvoltarea acestui linut românesc de la 1919 pînă astăzi. Ne exprimăm speranța că problemele din final vor fi reluate și astfel prezenta lucrare va deschide perspectiva cercetării și a altor aspecte ale istoriei Banatului, mai puțin studiată de istoricii noștri.

Prin lucrarea ale cărei idei am încercat să le schițăm în paginile de față autorii ei aduc o importantă contribuție la cunoașterea mai profundă a unui mare moment din lupta socială și națională a poporului român. Elucidarea problemelor prezentate se sprijină pe un aparat critic, științific și bibliografic foarte bogat.

Ampla documentare, interpretarea problemelor în lumina materialismului istoric, forma accesibilă de prezentare fac din carte o apariție binevenită.

ELENA OSTOICI

M. Davidescu :

„MONUMENTE MEDIEVALE DIN TURNU SEVERIN“ *)

Autorul lucrării menționate este cunoscut publicului cititor după lucrarea sa intitulată „Monumente istorice din Oltenia” (Editura Meridiane, 1964).

De data aceasta, M. Davidescu publică rezultatele ultimelor săpături arheologice efectuate în cadrul activității legate de funcția sa de conducător al Muzeului Porțile de Fier de la Tr.-Severin, cât și de cele de construire a Sistemului hidroenergetic și de navigație de la Gura-Văii. Lucrarea arheologului M. Davidescu constituie un aport important la cunoașterea materialului documentar descoperit. Sînt expuse rezultatele săpăturilor făcute la cetățile Severinului (romană și medievală), la cetatea Grădeșului și cea din Insula Banului. Față de cunoștințele de pînă acum privitoare la Grădeș, Davidescu aduce însemnate precizări cu privire la factura construcției, la forma cetății, la

*) Editura Meridiane, Buc., 1969.

ceramică și la obiectele găsite, — arme sau unelte de lucru. Concluziile (p. 14—16) privitoare la „Fortificația poligonală din colțul de sud-est al castrului Drobeta” prezintă deosebit interes, fiind aproape pe de-a întregul inedite. Cît despre cetatea din Insula Banului, Davidescu, avînd posibilitatea să constate materialul descoperit prin săpăturile făcute la excavarea insulei — operație necesară pentru a degaja albia Dunării de un obstacol din fața barajului de la Gura Văii — confirmă unele ipoteze, pe care cercetătorii ocazionali le-au emis, despre forma și vechimea cetăților.

Lucrarea arheologului M. Davidescu cuprinde însă regretabile erori și lacune, cauzate de insuficiența documentare livrescă. În speranța că ea va fi reeditată, ne propunem în cele ce urmează să semnalăm ceea ce neapărat solicită să fie corectat și completat. Erorile vor fi semnalate după textul lucrării, în ordinea expunerii.

„Cetatea medievală a Severinului” (p. 5), spune M. Davidescu, a durat pînă în 1524. Este o afirmație lipsită de temelii. Distrusă, în parte, în 1524, a supraviețuit pînă în 1526. Del Burgio, nuntial papal, care descrie atacul turcesc de la 17. VIII. 1524, precizează: „dacă se pierde Severinul”. Deci se lua numai în considerare eventualitatea pierderii, fără să se arate că aceasta s-a petrecut. De aceea M. Davidescu nu este îndrituit să ia drept realitate ceea ce este o presupunere. O dovadă în plus că cetatea Severinului n-a fost cucerită de turci este prezenta în cetate încă a doi bani, între anii 1524—1526. (cf. Pestly Frigyes, *A Szörényi bándg és Szörény vármegye története*, Budapesta, 1877, vezi tabelul cu banii Severinului). Identificarea „Bulgariei de dincolo de Dunăre” cu Banatul, identificare făcută de M. Davidescu, este fortată. Pentru edificare cf. Aurel Decei, *Românii din veacul al IX-lea pînă în al XIII-lea în lumina izvoarelor armenesti*, (București, 1939, p. 60—61) care expune exhaustiv bibliografia și opinea sa privind această problemă de istorie medievală a României. Sau: N. Bănescu, *Vechiul stat bulgar și Țările Române în (An. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist. Seria III tom. XXIX, nr. 7/1947)*. M. Davidescu pierde din vedere că s-au emis soluții mai plauzibile decît cea enunțată în lucrare despre „denumirea cetății Severin” (p. 5—6). De aceea competența lui Dim. Onciu nu trebuie ignorată, concluzia sa fiind pînă

în prezent valabilă (cf. Aurelian Sacerdoțeanu, *Dimitrie Onciu, Scrieri istorice*, București, 1968, p. 62). La pag. 6, Davidescu se contrazice afirmînd că Andrei al II-lea, „luptînd sub zidurile Vidinului”, organizează Banatul de Severin, pentru ca apoi, la cîteva rînduri mai jos, să susțină că organizația Banatului a luat naștere ca „urmare a războiului dintre principele Béla și Ioan Asan al II-lea”. În afară de contradicția semnalată atragem atenția asupra faptului că Andrei al II-lea era aliat cu Borilă, țarul bulgarilor, și-l ajută să recucerească de la cumani Vidinul. În asemenea situație este puțin probabil ca aliatul să fi trecut la acțiuni dușmănoase (C. Jirecek, *Istoria Srba*, preveo i dopunio J. Radonic, Beograd, 1952, p. 113). Este un adevăr de necontestat, pe care nici istoriografia noastră, nici cea străină nu-l combate, și anume că Banatul de Severin a luat ființă înainte de 1233, dată la care e menționat cel dintîi ban al cetății Severinului. Nu se știe pe ce bază inedită susține Davidescu „că o stăpînire efectivă și organizată ungurească asupra acestui teritoriu (n.n. Banatul de Severin) n-a putut avea loc numai după năvălirea tătarilor” (p. 6). Așezarea cavalerilor ioaniți în Banatul de Severin nu este atestată de nici un fel de mărturie documentară, narativă sau arheologică, fapt care l-a făcut pe Hașdeu să afirme (în „*Negru Vodă*, București, 1898, p. LXXX) că „donatiunea a rămas pe hîrlie”. Davidescu susține în schimb categoric: „ioaniții nu s-au putut menține multă vreme în cetățile construite de ei” (p. 7). O altă afirmație de acest gen este următoarea: „nu se cunosc împrejurările în care Mircea cel Bătrîn a reîntors în stăpînirea Severinului”. Evitînd orice comentariu superficial, recomandăm pentru documentare monografia lui P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn* (București, 1945, p. 192—193). În continuare, Davidescu, urmărind refacerile care au avut loc în diferite epoci în peretii cetății Severinului, ajunge la concluzia că unele pot fi puse în legătură cu „refacerea de după 1505” (p. 10). Într-o asemenea împrejurare se cere zelosului cercetător al monumentelor istorice oțlenești o afirmație mai precisă și bazată pe un argument mai sigur decît prezenta unei monede din această perioadă de timp. Restaurări mai semnate la cetatea Severinului au avut loc în 1376—1377, în 1424, sub conducerea flo-

rentinului Pippo Spano di Ozora (cf. E. Hurmuzaki-Densușianu, *Documente...* 12, p. 531—532) și la 1439, sub îndrumarea lui Iancu de Hunedoara (idem, p. 64—649 și 651—652): la 12.IV.1524, Ludovic al II-lea cerea sibiienilor 5.000 de florini pentru zidirea cetății Severinului, intenție despre care nu se știe dacă a fost tradusă în faptă. (cf. Al. Marienescu, *Tara Severinului sau Ottenia*, în An. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist. s. II, tom. XXXII, 1909—1910, p. 1118).

Cetatea Grădețului este un capitol important din lucrarea arheologului Davidescu. Dezgroparea ei și constatările care au avut loc după acest eveniment aruncă o lumină nouă în privința rolului pe care l-a avut această cetate în Banatul Severinului. Este regretabil însă faptul că s-au strecurat și unele erori. De pildă: Grădeț, cuvânt de origine slavă — nu sîrbească, cum susține autorul — înseamnă cetățuie, nu deal; corespondent în limba sîrbă este gradici, nu gradits; iar lui gradu din slava veche îi corespunde grad în limba rusă (cf. Volgograd) sau gorod (cf. Novgorod) — forma din urmă ca rezultat al fenomenului numit polnoglasie. Pentru a întregi imaginea topografică din jurul Grădețului, prin semnificația pe care o au denumirile topice, atragem atenția asupra numelui Halanga, în apropierea cetățuiei, care în slava veche înseamnă întăritură de pămînt. De asemenea este regretabil că M. Davidescu n-a consultat bibliografia necesară pentru a se documenta asupra „Cetățuiei”-Grădețului, căci trecutul ei nu este cu totul necunoscut. În raportul pe care Nicolae Redwitz, căpetenia ordinului teutonic, îl face la 24.I.1430, superiorului său, asupra situației cetățuilor de la Dunăre, pe care le luase în seama sa, spune: „ken Severin obir ist eyn huws und ist wustie”, ceea ce înseamnă că „deasupra Severinului este o casă (cetate) și este pustie” (cf. Erich Joachim, *König Sigismund und der deutsche Ritterorden in Ungarn, 1429—1432*, în „Mithellungen des Instituts für österreichischen Geschichtsfor-schung”, XXXIII, fasc. 1, p. 87 și anexa nr. 2, p. 108). Probabil că acest avanpost nordic al cetății Severinului la data amintită era abandonat temporar. O confirmare în acest sens, despre starea lui, se găsește în documentul de la 1524. La această dată, Bali beg, aprig comandant de oști, de origine sîrb, dar islamizat, ataca și distrugea în parte cetatea Severinului. În ajuto-

rul garnizoanei de aci era trimis un detașament de o mie de soldați călări. Comandantul cetății Severinului comise însă greșeala de a-i împărți în trei detașamente, slăbind astfel capacitatea lor de luptă. Pe 200 din ei, spune documentul, l-a așezat într-o *fortificație părăsită* de lângă Severin; pe aceștia turcii i-au surprins și i-au omorît pe toți (cf. Hurmuzaki, op. cit. II, p. 383, 389 și 393).

Ultimul capitol din lucrarea citată privește „Fortificațiile din Ostrovul Banului-Gura-Văii” (p. 32 sqq). Autorul face inventarul materialului arheologic descoperit și descrierea fizionomiei pe care o au ruinele celor două cetăți, dezvoltate după defrișarea pădurii și înălțurarea pămîntului care le acoperea. În afară de constatările sale, se pot aduce și următoarele completări. Prima cetate de pe insulă pare să fi fost romană, nu bizantină, cum susține Davidescu. (cf. Gonda Béla, *Die Regulierung des Eisernes Thores*, Timișoara, 1910), căci Justinian a restaurat mai curînd decît a clădit. În toată iernii anilor 1426—1427, sultanul Murat cucerea insula și captura în iernaticul de aci toate corăbiile ancorate. (cf. N. Iorga, *Notes et extraits...* I, p. 435). O ultimă mențiune cunoscută pînă în prezent despre Insula Banului (numele este semnificativ) este raportul lui N. Redwitz, de la 24.II.1430, în care se spune că aci se află o garnizoană compusă din 216 arcași. Probabil că aceasta a succombat atacului turcesc din acest an, care s-a abătut asupra cetățuilor de la Severin și pînă la Golubaț și care a fost nimicitor.

Mai semnălăm unele erori, care ar putea fi atribuite mai curînd tipografiei, sau, în cel mai rău caz, neglijenței. Este în uz numirea de asanesti, nu asanizi (p. 32); se cere consecvență la scrierea numelor teutoni, ioaniti, adică inițiala cu minusculă, Brîncoveanu (p. 19) a demolat cetatea Severinului pentru a înlări pe cea a Cladovei, firește din ordinul turcilor, dar nu sînt ei autorii acestei opere. Pentru a se evita confuzii, se recomandă, fără alternanțe, să se scrie Ioan Asan, sau Ivan Asan.

Încheiînd expunerea, reamintim observațiile de la încercutul acestei dări de seamă: lucrarea lui M. Davidescu este meritorie, dar are nevoie de substanțiale completări, de precizări și de concluzii mai curajoase.

ORIZONT

RECITALURI DE POEZIE

Asociația Scriitorilor din Timișoara a organizat, la începutul lunii august a.c., recitaluri de poezie în clădirea Congresului al X-lea al P.C.R.

La Logoi, la Știle Herculană, la Timișoara, poeții timișoreni au adus un vibrant omagiu pa titlului nostru, citind versuri închinatăe patriului și patriei, marilor realizări înălțate de poporul nostru în cel 20 de ani care au trecut de la Eliberare.

Au citit: Franz Liebhard, Endre Karoly, Al. Jelebeanu, Anghel Dumbrăvescu, Damian Urbeș, Ion Maxim, Nerine Tirlol, Crișta Dascălă, George Soru, Lucian Bureștu, Marcel Turcu.

La Timișoara, în sala Operei de stat, și-au adus contribuția la reușita spectacolului și actorii de la Teatrul „Măști Millo”, de la Teatrul german și de la Teatrul maghiar de stat, precum și ansamblul folcloric „Timișul”.

T. VIUCEANU

„DELO”

În prestigioasa revistă belgradeană „Delo” (nr. 6, 1969), este publicat, în rubrica „Din lirica românească contemporană”, un apud ilustregu liric în traducerea poetului sârb Adam Pusiolic.

Sînt traduse poeme de A. E. Baconsky, Vasile Nicolescu, Petre Stoica, Anghel Dumbrăvescu, Nichita Stănescu, Nicolae Labis, Maria Sorescu, Adrian Păunescu, Cezar Baltag, Ana Blăndiana și Ion Alexandru.

Autorul traducerilor, un pretut cunosctor și în țară și în străinătate, în limba străbă, oferă cititorului iugoslav, prin acest grupaj de poeme, o privire mai de ansamblu asupra liricii noastre a noastre, după ce, mai înainte, ne zăsesese să știm de poezia noastră în de la Filiala Arhizei și Blaga pînă la autorii cel mai tineri, în reviste ca „Knjizevno Novine”, „Suvremenik”, „Knjizevnost”, „Polja”, „Bagdala” etc.

T. VL.

ȚINTELE ȘI PIROANELE

Sembată în general de personalități de mare calibrare în materie, „Cronica traducerilor” din „Romania literară” îi prilejuește Heărășului omagiu și poet Petru Popescu Incursiuni intermediare în literatura universală. Uneori sub semnătura excelenței, lată însă că ochii poetului — există au alina me cariera lui Karel Capek, Fabrica de absolut. Aproape două coloane sînt destinate subiectului cărții. Și apoi, exegeza: Capek... a prevăzut teoriile sociale și umane? Texti cam obscur, dar, fie. Apoi: „Capek deschide pe Eugen Ionescu din „Rinocerii” ori pe Dürrenmatt din „Fiziologii”. Îi deschide, Flo. Biografiile o să noteze pe încă cineva care „la desch” pe Ionescu. Și pe Dürrenmatt, în. Să cităm mai departe: „Deținii Industriilor stăpînile de absolut, care produc la ne-

sfrîni (episodul cu țintele și piroanele) ce este dect „proliferarea obiectelor”, din drama-turgia și proza absurdă contemporană? Sublimă asociere, Superb tur de forță al e-cuistului! Și cităd mă gîndesc la basmul cu cîrnați din folclorul malaezian parcă mă spu â necazul că nu l-am consacrat o exeg-zăză inițială. „Eugen Ionescu, apăsările și cîrnații”. Căci basmul sună așa: Doi bătrîni doresc neapărat cîrnați. Și unul din zeii birnzi al folclorului malaezian (sau hindusan) se hotărăște, cu zelul său dărmic, să le îndeplinească dorința. O ploaie torențială de cîrnați copleșește masa, odala, finutul. Ce s-a mai întimplat pe urmă, n-am mai re-ținut. Ideea era, însă colosală. Ascultați: Dürrenmatt, Ionescu și... dar inițialele lui Petru Popescu sînt în stare să strînească pa-luni de emparalizi în orice a-cititor de literatură malaeziană, hindu, bambu, sau de care s-o mai nimeri...

T. S.

JUBILEUL TEATRULUI REȘITĂN

Printr-o festivitate, o expoziție retrospectivă și o primă jubiliară („Cronica cel mari din Vama” de Alexandru Popescu), Teatrul reșitean a marcat cum se cuvine prima sa importantă aniversare: 20 de ani de la înființare.

Creată de regimul socialist, scena reșiteană este prima instituție artistică de stat din acest mare și învernat centru industrial al Banatului în două decenii de neîncetată ostilitate artistică. Teatrul de stat din Reșița a pumovat neobădit creația originală românească cea contemporană și cea clasică, a oferit spectatorilor săi în bune transpuneri scenice piese din dramaturgia mondială.

La 20 de ani de existență Thalia reșiteană se poate mîndri că e scena nu numai a orașului de pe Bîrzava ci a întregului ținut din sudul Banatului, pe care trupa artistică îi străbate, cu o răbdare demnă de atîta în lungi turnee oferind premii-tele, la scurtă distanță de data reprezentării lor reșitene, tîrănilor cooperatori din Gărdanari, Bezoșia sau Socol, cetățenilor Oraviței, Aninei sau Ojeului Roșu. Avem la îndemînă caleful „20 de ani de activitate” editat cu prilejul jubileului din care d’aprimed: 120 de premiere, prezentate în 5599 spectacole, în lăta a 152.235 spectatori din Reșița și împrejurimi. Directorul teatrului, Emil Bejan, oferă și alte date concludente. Sublimează numai cifra de 63, exprimînd numărul pieselor românești care au văzut lumina scenei în Reșița în acest 20-annu. Altfel de Emil Vancea, vechii și însuflețitul regizor permanent al scenei reșitene, unele care de cîțiva ani a fost încredințată și luișel Ottecu, au onorat minca teatrului oferindu-și colaborarea rezonantă. Sînt Alexandrescu Val Murgu, Dan Radu Ionescu, Cost. Aniol, Geo Salzeșcu, Sorin Grigorescu, Iosif Blin, Dumitru Otheorghiu, Al. Nicolescu, Neli Iurașoc-Gheorghita și alții.

La aniversare, o fellelare căduroasă pe care o merită din plin atîc cadrele de conducere rezonantă și în întreaga trupă actoricescă, își cel ce fac să progăsească această harnică scenă românească din Banat.

S. D.

ORIZONT

Redacția :

Timișoara

Piața V. Roșită nr. 3

Telefon 12026

•

Administrația

București

Șos. Kiseleff nr. 10

•

Manuscrisele și orice
correspondență scrisă
citată pe o singură parte
a hîrtiei cu indicarea
adresei exacte a expedi-
torului, se trimit pe
adresa redacției

Manuscrisele
republicate nu se
restitue

•

Tiparul executat
sub comanda nr. 1629
la întreprinderea
Poligrafică Banat,
Bd. Leonin Sălăjeu nr. 7.
Timișoara —
R. S. România

43907

64 T.—

2 / 511